

התחדשות ופעילות
במוזאון ראשון־לציון

גיליון מס' 16, התשע"ו 2016

התחדשות ופעילות
במוזאון ראשון-לציון

גיליון מס' 16, התשע"ו 2016

עמותת ידידי מוזיאון ראשון לציון
FRIENDS OF THE MUSEUM RISHON LEZION
ראשון לציון
החברה העירונית ראשל"צ לתרבות, ספורט ונופש בע"מ
מוזיאון ראשון-לציון

"ומיום דרוך רגלי א.מ.פריימן על אדמת קדשו צו, לא פסק מפעלה, להשבחת המושבה, לקדמתה, לסדור חיי עדה בקרבה, להטבת מצבה הרוחני, מצבה המוסרי, מצבה השכלי, מצבה החברותי, האסטטי, ומצב האקונומי של הבור הנאה שחי בקרבו, וגם כמעט זכה שהביא את חיי עדתו למופת לכל קריות ארץ ישראל. נלאם נלחם פריימן מלחמה רוחנית ארוכה של שלשים ואחת שנה לתקן את ראשון לציון וכל מוסדותיה בתקנות טובות, בתור עיר מֶשֶׁלֶת, עיר מופת, עיר מתוקנה, עיר פלא ... בישראל"

(ד.יודילוביץ, בתוך: א.מ.פריימן, ספר היובל - כרך שני לתולדות המושבה בחמשה־עשר באב תרע"ב שהיא שנת השלשים לקיום המושבה. התרע"ג, עמ' ג')

עריכה: תרצה חביב גרין

תצלומים: אוסף המוזאון

צילומים לחנוכת בית גורדון־לונדון: אבי קקון

תצלומי האילוסטרציות: אוסף המוזאון

אנגלית: יוספה פוחצ'בסקי

עיצוב גרפי: סטודיו רמי וז'קי

עמוד השער: בית גורדון־לונדון לאחר השימור. הבית משמש את מוזאון ראשון־לציון והגלריה העירונית.

עמוד שער אחורי: בית הרפואות לפני השימור

בית הרפואות והפוסטה אחרי השימור

מרתף בית הרפואות לפני השימור ואחרי השימור

תוכן העניינים

דבר ראש העירייה /דב צור 5

ראשון־לציון כחלק מן התכנית להעצמת תשתיות מורשת לאומית / ראובן פינסקי
ראש אגף בכיר מורשת, משרד ירושלים ומורשת 6

ברכת מנהל הרשות לאמנות הבמה, הפקות ומורשת בעיריית ראשון־לציון / גלעד ויס 7

המוזאון בפעולה

התחדשות - חזון, השראה, הגשמה / מנהלת המוזאון נאוה קסלר 8

מוזאון ראשון־לציון והלב ההיסטורי של העיר מתחדשים - סקירת פעולות השימור
בשנים התשע"ג-התשע"ה, 2013-2015 / מנהלת המוזאון נאוה קסלר והאוצרת יונה שפירא 11

תערוכות / יונה שפירא 17

כנסים ופרסומים / יונה שפירא 25

אירועים ופעילות תרבותית במוזאון / רונית מרקוביץ 31

מיזם "ישראל נגלית לעין" בראשון־לציון / טל הרמלך 34

בעמותת ידידי המוזאון

דבר יו"ר עמותת ידידי המוזאון / עצמון יניב 36

דבר מזכיר עמותת הידידים / זוהר זפרני 38

רשימת חברי הנהלת ידידי המוזאון 39

רשימת יקירי המוזאון 40

מרכז הדרכה

מפגשים חינוכיים חווייתיים לתלמידים במוזאון ראשון־לציון, התשע"ג-התשע"ד, מאה ושלושים שנה לראשון־לציון / מנהלת מרכז הדרכה טניה ארדן 43

סיכום שנת פעילות במרכז ההדרכה, התשע"ה, 2015 / מנהלת מרכז הדרכה ציפי גוזז 48

מוזאון ראשון־לציון מוביל תהליך אוצרותי־יצירתי בבתי הספר בעיר / טל הרמלך 54

עם הפנים לקהילה / נילי ערבה 55

בארכיון המוזאון

אוספי מוזאון ראשון־לציון / מנהלת האוסף אפרת הברמן 58

ישן וחדש בארכיון / מנהלת הארכיון הדס אביבי 62

אלבום המשפחות

אלבום המשפחות כמחקר גנאלוגי / תרצה חביב גרין 64

כבוד לחברי ה"הגנה" ו... אלבום המשפחות / ורדית רויטר 68

דמויות מן האלבום: קומש־יונה דמארי־מזרחי, אישה פורצת דרך / תרצה חביב גרין 69

זיכרונות

זיכרונות ותובנות של ילדה צעירה בראשון־לציון, צעירה אף היא, בראשית המאה העשרים / חנה סיקוף (פולק) 72

Summary 89

Contents 91

דבר ראש העירייה / דב צור

תהליך ההתחדשות של המוזאון ושל הלב ההיסטורי של ראשון־לציון עומד במרכזה של חוברת זו. אני רואה זכות ושליחות גדולה בהובלת המהלך של התחדשות המוזאון והלב ההיסטורי של העיר. במוזאון ראשון־לציון ובעיר ההיסטורית נערכת בשנים האחרונות פעילות יוצאת דופן ומגוונת המתמקדת בקידום תהליך התחדשות זה, שהעירייה מגייסת עבורו אמצעים רבים ואת מיטב הכוחות המקצועיים בתחום.

ייחודה הרב של ראשון־לציון כנושאת דגל בתחום התרבות והלאומיות הישראלית דורש את מקומו החשוב בתודעת הציבור. נושא חשוב זה אינו מתמצה רק במבנים ההיסטוריים הרבים ובשימורם אלא באיתור הדרך הנאותה לחשיפת ערכיה וסיפורה של העיר במרחב הציבורי, אשר יחד עם תהליכי ההתחדשות הפיזיים והמסחריים של האזור יעניקו לתושבי העיר ולאורחיה חוויה איכותית ובלתי אמצעית של תרבות ופנאי.

לא בכדי נכנס אגף מורשת במשרד ראש הממשלה לשותפות עם העירייה בשימור מבניה ההיסטוריים של המושבה. לא בכדי זכו מוזאון ראשון־לציון והלב ההיסטורי להכרה ממשלתית כ"אתר מורשת לאומית". ערכיה של ראשון־לציון ראויים לשימור ולהתחדשות, בעיקר למען הדור הצעיר. כאן ניתן ללמוד ולחוות את הרוח הנפלאה של מייסדי ראשון־לציון אשר חלמו למרחוק וזכו להגשים וליצור רבים מעמודי התווך התרבותיים של ישראל.

מוזאון ראשון־לציון והלב ההיסטורי של העיר מהווים מוקד חינוכי מתעצם והולך לבני הדור הצעיר. המוזאון יחד עם מינהל החינוך מקיימים סדרת פעילויות וסיורים בנושאים שונים העוסקים בערכי הליבה של ראשון־לציון ומהווים את התשתית לישראליות של כולנו. בכך אנו פועלים למימוש שאיפתנו לגדל דור ערכי ובעל חזון.

שאו ברכה על פועלכם,

ראשון־לציון כחלק מן התכנית להעצמת תשתיות מורשת לאומית
/ ראובן פינסקי, ראש אגף בכיר מורשת, משרד ירושלים ומורשת

מורשת הלב ההיסטורי והמוזאון של העיר ראשון־לציון מהווים נדבך חשוב ביותר בתכנית לשיקום ולהעצמת המורשת הלאומית.

תכנית המורשת הלאומית בהובלת משרד ירושלים ומורשת, שמה לה למטרה להבטיח את שימורם של נכסי תרבות מוחשיים ובלתי מוחשיים מראשית ההתיישבות הציונית בארץ ישראל, נכסים המעידים על הזיקה שבין עם ישראל לארצו ואשר העצמתם תורמת לחיזוק הקשר של הדור הצעיר עם מקומות חשובים אלו.

סיפורה ההיסטורי־ציוני של ראשון־לציון הנו בעל ערך לאומי ראשון במעלה. עשרות המבנים והאתרים שהשתמרו בלב ההיסטורי של העיר הנם בגדר תופעה חריגה ויוצאת דופן בנוף המושבות. שמחתי מאוד לראות את ההתלהבות הגדולה של הנהגת הציבור בראשון־לציון, בראשות ראש העיר מר דב צור, אשר נחלץ לטפל בנושא זה בעדיפות עליונה מתוך הבנת ערכי העבר של העיר ולמען הצמחת עתידה.

תודות גדולות גם לגב' נאווה קסלר שמובילה בהתלהבות ובעשייה מרובה, ביחד עם שאר הגורמים ובהנחיית ראש העיר, את הפעילות הברוכה של שיקום מרכז העיר ההיסטורי של המקום.

אנו בתכנית מורשת שמחים להיות שותפים לשימור מבני המוזאון: בית הרפואות, הקליניקה, בית הכנסת הגדול, ובית גורדון־לונדון אשר ייחנך בימים אלה. בשל היותה של ראשון־לציון מובילה בהיקף האתרים ההיסטוריים, בנכסי התרבות והלאומיות החשובים שנוצרו בה ובזכות פעולות השימור הנרחבות המתבצעות בה, הכירה לאחרונה תכנית מורשת במוזאון ראשון־לציון והלב ההיסטורי של העיר **כאתר מורשת לאומית**.

שאו ברכה

ברכת מנהל הרשות לאמנות הבמה, הפקות ומורשת בראשון־לציון / גלעד ויס

"ראשון־לציון זה שמה וזה שמנו יקום אף יישאר לנצח"

השורות הללו הן מובאה משיר אשר נכתב בשנת התשמ"ג, 1883, על ידי אריה ליפא שליט, בנו של המייסד אליעזר אלחנן שליט.

אכן כיום, לאחר 133 שנות קיומה, משגשגת העיר ופורחת ועם זאת, לא מזניחה את עברה. בתמיכתו הרבה של ראש העירייה, מר דוב צור, ובזכות צוות המוזאון ועזרתה של עמותת הידידים, נשמר חזון האבות המייסדים.

מרחב העיר ההיסטורית, ליבה של המושבה, משקף ומפיץ כיום את רוח החזון של המייסדים אשר תהווה השראה לדורות הבאים.

זה הזמן וזה המקום להודות לעושים במלאכה. זרובבל חביב (נשיא המועצה המקומית ראשון־לציון בשנים 1939-1945) כתב בדברי הפתיחה לספר "ראשון־לציון, התרמ"ב-התש"א" בעריכתו של דוד יודה־לב־איש (יודילוביץ): "ראויים הם העסקנים הנערצים שנוקיר את פועלם ונעריץ התלהבותם. הבה נברכם מקרב לב על כל אשר עשו למען העם והמולדת" (שם, עמ' ט).

המוזאון בפעולה

התחדשות - חזון, השראה, הגשמה / נאוה קסלר

ההתחדשות הנראית לעין במוזאון ראשון־לציון ובלב ההיסטורי של העיר היא פרי עבודה מאומצת ותוצר של חזון משותף שנרקם בשיתוף עם ראש עיריית ראשון־לציון, מר דב צור. ראש העירייה ראה בנושא זה ערך חשוב והיה נכון להשקעה חסרת תקדים במוזאון עצמו ובשימור והחייאת הלב ההיסטורי של ראשון־לציון.

מה שנראה היום לעין הנו בבחינת הנבטים הראשונים של השדה הפורח שאותו ראיתי לנגד עיניי בתחילת דרכי במוזאון. הדרך עוד לפנינו וטוב שנביט ונראה בעיני רוחנו את שעתיד עוד להתגשם.

עם הגיעי למוזאון ראשון־לציון, סימנתי לפניי מספר מטרות. הראשונה והמרכזית שבהן הייתה להעלות למודעות הציבורית בישראל את תרומתה העצומה של ראשון־לציון לעיצוב התרבות והלאומיות הישראלית. נגעה לליבי מאוד העובדה שראשון־לציון, אשר יצרה את דגל הלאום, את המנון "התקוה" ואת בית הספר העברי הראשון, לא קיבלה את מקומה הראוי בתודעה הציבורית. אלה הם למעשה ערכי הליבה של מוזאון ראשון־לציון אשר מציג תרומה זו מתוך שאיפה להוות מקור להשראה, לחוויה ולחינוך ערכי.

האסטרטגיה שנקטתי לשם העלאת המודעות החברתית לראשון־לציון ולערכיה בקרב הציבור הישראלי כללה יצירת אירועים, כנסים, תערוכות ופיתוח עולמות תוכן באופן שיעניק לה ולערכיה חשיפה מֵרבית. כך יצרנו תערוכות כמו: "מעצבים את ישראל" - מיזם משותף עם המחלקה לעיצוב אופנה במכללת שנקר; "מרתף אימבר" - תערוכה על ראשון־לציון כערש הולדת ההמנון; וכן גם "מיצג הדגל" . הכנסים שערכנו אורגנו בשיתוף מכון "יד בן צבי", איגוד המוזאונים, המועצה לשימור אתרים ועוד.

בימים הראשונים לעבודתי הזמנתי את מנהל אגף מורשת במשרד ראש הממשלה, מר ראובן פינסקי, לביקור במוזאון ובלב ההיסטורי של העיר. מר פינסקי התרשם מאוד מהמרקם ההיסטורי שהשתמר ב"לב המושבה" ומערכיה הציוניים הבולטים. נפגשנו עם מר דב צור, ראש העירייה, וקידמנו יחד את שיתוף הפעולה עם משרד ראש הממשלה לשימור המוזאון וה"לב ההיסטורי" בתמיכה של 8 מיליון ₪ ממשרד ראש הממשלה ובהשקעה של עשרות מיליוני שקלים מצד עיריית ראשון־לציון.

מאמצינו אלה להעלאת המודעות הציבורית לערכיה של ראשון־לציון נושאים פרי ולאחרונה אף הוגדרנו, על ידי תכנית מורשת של משרד ראש הממשלה, "**אתר מורשת לאומית**". הכרה זו באה לידי ביטוי בהצבת שלט "אתר מורשת לאומית" בכניסה למוזאון, ולבית הכנסת הגדול הסמוך לו. קו הפעולה של הבלטת ערכיה הייחודיים של ראשון־לציון חשוב מאוד וגם מייצר בידול ברור ממוזאונים וממוסדות תרבות אחרים.

מאמץ נוסף בכיוון זה נעשה עם הגשת העיר ראשון־לציון כמועמדת להדלקת משואה ביום העצמאות התשע"ב, 2012, היא שנת ה-130 לעיר, וזאת על תרומתה לשימור פיזי ולשימור ערכיה הלאומיים. ואכן, לשמחת כולנו, ראש העירייה, מר דב צור, זכה להדליק משואה לכבודה של עירנו, כשלצדו איריס הלפרין, מנהלת בית ספר "חביב" - בית הספר העברי הראשון. החשיפה הציבורית הנרחבת סייעה להרחבה משמעותית של מספר המבקרים במוזאון. אלפי אנשים מגיעים אל האירועים השונים שאנו עורכים. רבים מן האירועים

נעשים בשיתוף פעולה עם גופים שונים, ציבוריים ומסחריים, שאף מממנים פעילות תרבותית זו.

מטרה חברתית רבת חשיבות לעניין החשיפה לציבור הנה חיזוק הזהות הראשונית של תושבי העיר ותחושת הגאווה המקומית שלהם בעירם ובערכיה ההיסטוריים. אנו מנחילים ערכים אלה באמצעות תכניות חינוך וביצירת אירועים ותערוכות המעלים את קרנה של ראשון־לציון - כפי שראוי לה.

בשלוש השנים האחרונות עובר המוזאון מהפך דיגיטלי. החומרים, הפריטים והתצלומים ההיסטוריים נסרקים ומצולמים. פעולה זו מסייעת רבות להנגשת המוזאון וערכיו לציבור, לחשיפתם ולשילובם בתכניות חינוך דיגיטליות.

מטרה מרכזית העומדת לנגד עיניי היא התחדשות המוזאון, הפרוש על הלב ההיסטורי של העיר, כ"מוזאון פתוח". ברור לכול כי מדובר במשימה מורכבת מאוד. אין די בחידוש התצוגות לאחר הכנת פרוגרמה כוללת למוזאון. יש צורך בראייה כוללת ובהתחדשות עירונית של כל הלב ההיסטורי של העיר. מלבד החשיפה לערכים ההיסטוריים, כוללת פעולה זו גם יצירת תוכן במרחב הציבורי, אפיון המסחר הרצוי ועידודו, קידום מהלך של כניסת צעירים יוצרים ופעילים למתחם, חידוש חזיתות הבניינים ושילוט אחיד עליהם. לצורך כך, בתמיכה ובעידוד נחוש של ראש העירייה, מר דב צור, נערכה תכנית עבודה (פרוגרמה) להתחדשות עירונית של המתחם בהשקעה גדולה שלי ושל צוות המוזאון, יחד עם מומחים לנושא זה. כמו כן, נערכה תכנית תיירותית עבור הלב ההיסטורי. בימים אלה אנו מובילים, יחד עם יועצת תוכן, כתיבת פרוגרמת־תוכן למוזאון וללב ההיסטורי. הדרך למימוש התכניות הללו עדיין ארוכה. עבודות השימור הנרחבות שנעשות במבנים ההיסטוריים של המוזאון, בבית הכנסת הגדול ובבית גורדון־לונדון הן ראשית התהליך.

בניין הקליניקה
לפני השימור ואחריו

לא אוכל לסיים מבלי להודות לשותפים הנחושים והנאמנים לדרך חשובה זו. בראש ובראשונה למר דב צור, ראש העירייה, שתומך במהלך מתוך אמונה בו ובהשקעה רבה; למשרד ראש הממשלה ולמנהל תכנית מורשת, מר ראובן פינסקי; למשרד התרבות שמלווה את המוזאון ותומך בו ובמהלך ההתחדשות שלו; למועצה לשימור אתרים ולעומד בראשה, מר עמרי שלמון; וכמובן, תודה נאמנה לצוות המוזאון שנרתם למאמץ, לעו"ד ליאל אבן־זוהר, חברת מועצת העיר ומחזיקת תיק המוזאונים, למר אלי פולק, מנכ"ל החברה העירונית, לגלעד ויס, מנהל הרשות למורשת, הפקות ואירועים ולעו"ד עצמון יניב, יו"ר עמותת ידידי המוזאון.

תודה לכל השותפים שמסייעים לנו להפוך את מוזאון ראשון־לציון, הפרוש על פני הלב ההיסטורי של העיר, למוקד של תרבות, חינוך, פעולות פנאי ובעיקר למקום של השראה.

מוזאון ראשון־לציון והלב ההיסטורי של העיר מתחדשים

סקירת פעולות השימור בשנים 2013-2015

מנהלת המוזאון נאוה קסלר והאוצרת יונה שפירא

במסגרת תהליך ההתחדשות של העיר ההיסטורית, שאותו מובילים המוזאון והעירייה בשיתוף אגף מורשת של משרד ראש הממשלה, נערכו בשנים האחרונות פעולות משמעותיות לשימור ושיפוץ מבנים ואתרים היסטוריים. המוזאון מספק לאנשי השימור את הידע ואת החומרים ההיסטוריים, מסייע בהכנת תיקי התיעוד למבנים ומלווה את התהליך כולו. על הפיקוח והביצוע ממונה אגף התכנון במינהל ההנדסה של העיר בראשות אדריכלית ורד סלומון יחד עם נעה פלג ואדריכל חיים לשם. העבודות מבוצעות על ידי החברה הכלכלית ראשון־לציון. שלבי העבודה כוללים הכנת תיקי תיעוד למבנים על ידי אדריכלי שימור. התיקים הללו מהווים בסיס לתכניות ולעבודות השימור. העבודות נעשות על ידי מומחים לתחומים השונים באמצעים ובחומרים המתאימים.

בית גורדון לונדון לפני השימור.
צילום: ניצה וולפנזון, 1966

מדרחוב רוטשילד - המדרחוב שהוקם בשנות השמונים למאה ה-20 עבר בשנת 2013 מתיחת פנים אשר יצרה מרחב פתוח ושקט שמבליט את המבנים ההיסטוריים ומאפשר שדה ראייה פתוח אל עבר בית הכנסת הגדול, כפי שהיה בימי ראשית המושבה. שלב שיפוץ חזיתות המבנים לאורך המדרחוב מתבצע במהלך הדרגתי יחד עם בעלי הנכסים.

מגדל המים - תיק התיעוד נעשה על ידי האדריכליות נילי רננה חר"ג ושרון כהן שנצר. את המימון מספקים תאגיד "מניב", משרד התרבות והספורט, עיריית ראשון־לציון ומוזאון ראשון־לציון - החברה העירונית ראשון־לציון. עבודת השימור כללה ניקוי וחשיפה של המישקים (הרווחים) שבין אבני הכורכר של המגדל ומילויים בחומר מילוט אשר מתאים לשימור ולסוג האבן, החלפת אבנים שחוקות, הסרת מכסה הבטון שהונח על גבי מסד המגדל בעת השיפוץ הקודם בשנת 1987, וטיפול בחלק העליון של המגדל.

מגדל המים לפני השימור ואחריו

בית הכנסת הגדול - תיק התיעוד נעשה על ידי אדריכל מאור גויכמן, מנדל אדריכלים. המימון: עיריית ראשון־לציון בתמיכת תכנית מורשת במשרד ראש הממשלה. בית הכנסת שהחל להיבנות בסוף שנת התרמ"ד, 1884, נחנך חמש שנים מאוחר יותר (התרמ"ט, 1889) וחזיתו שונתה מספר פעמים. בשנת 2013 עבר הבית תהליך של שימור חיצוני. במהלך העבודה הוסרו ציפויי האבן והטיח שנוספו למבנה במרוצת השנים; אבני הכורכר נוקו והחלונות והדלתות עברו גם הם תהליך שימור או החלפה; חזיתות המבנה טופלו וטויחו מחדש. שי פרקש, מומחה לציורי קיר, בדק את שכבות הצבע ההיסטוריות של המבנה וגוון הצבע החדש נבחר בהתאם לממצאי הבדיקה ושוחזרה הכתובת

ציור הקיר שנחשף בבית הכנסת.
צילום: שי פרקש

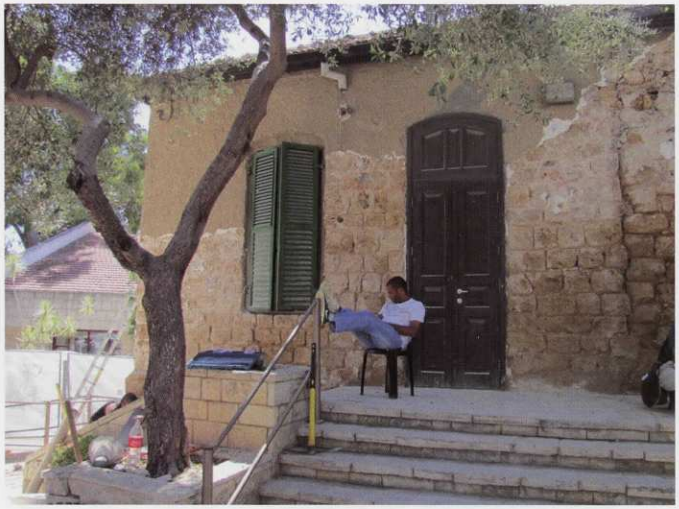

בית הכנסת לאחר השימור

המצויה בחלקו העליון. כהכנה לשימור פנים המבנה, חשף שי פרקש קטעים מציורי קיר בכותל המזרח של בית הכנסת. תהליך הפיתוח של סביבת בית הכנסת נמצא בעיצומו ונעשה מאמץ לשיפור הנגישות אליו. שימור הפנים אמור להתחיל בסוף שנת 2015.

בית הרפואות והפוסטה - תיק התיעוד נעשה על ידי אדריכל מאור גויכמן, מנדל אדריכלים. המימון: עיריית ראשון־לציון בתמיכת תכנית מורשת במשרד ראש הממשלה ומשרד התרבות. המבנה, שראשיתו בשנת התרמ"ג, 1883, עבר שימור חיצוני שכלל טיפול בקירות, חשיפת פתחים שהיו ונאטמו בשנים מאוחרות, טיפול במשקופים, בחלונות ובדלתות, והחלפת קונסטרוקציה של גג הרעפים. עם הסרת שכבות הטיח, התגלו שלבי הבנייה של הבית המורכב למעשה משני מבנים שנבנו בזה אחר זה וגם להם שלבי בנייה משניים. בתמיכת משרד התרבות נערך שימור פנימי למרתף המתפורר והותקנו בו גם מערכות תאורה ומיזוג אוויר.

הקליניקה - תיק התיעוד נעשה על ידי אדריכל מאור גויכמן, מנדל אדריכלים. המימון: עיריית ראשון־לציון בתמיכת תכנית מורשת במשרד ראש הממשלה. המבנה, שהוקם בשנת התרע"א, 1911, כהנצחה ליעקב אברמוביץ' ולבתו רחל, עבר שימור חיצוני שכלל חשיפת אבני הכורכר, ניקוי הקירות והשמת טיח הולם. כמו כן, נחשפו פתחים שהיו ונאטמו, ונסגרו פתחים מאוחרים. במסגרת תהליך השימור נחשפו לעין כול עוגני הברזל בצורת אותיות המעטרים את חזית הבית. כמו שלטי ההנצחה הקבועים על הבית, גם העוגנים י.א (יעקב אברמוביץ') ומ.א (מנחם מנדל אברמוביץ') מספרים את סיפורו של הבית.

בית הרפואות לפני השימור

הקליניקה לאחר השימור

בית גורדון־מלון לונדון - תיק התיעוד נעשה על ידי אדריכל אמיר שוהם. המימון: עיריית ראשון־לציון בתמיכת תכנית מורשת של משרד ראש הממשלה. עבודת השימור המורכבת של הבית ארכה כשלוש שנים. במהלכה נערכו לבית, המט לנפול, חיזוקים משמעותיים והוכנסו בו כל המערכות הדרושות לתפעולו כמוזאון, כולל צרכי הנגשה באגף המערבי שנוסף לבית. במהלך העבודה, שלה היה שותף שי פרקש האמון על הטיפול בציורי קיר, נחשפו ציורי קיר מן המוקדמים המוכרים בהתיישבות היהודית ובכללם שני חדרים מצוירים מן המסד ועד לטפחות כשבאחד מהם שרדה גם תקרה שהיא בגדר ממצא נדיר ביותר. התקרה הוסרה ממקומה, שומרה, שוחזרה והושבה למקומה. כמו כן, השתמרו בבית קטעי ריצוף מתקופת הקמתו ומראשית המאה ה-20. הבית ישמש את המוזאון ואת הגלריה העירונית לאמנות.

חשיפת ציורי הקיר בבית גורדון־לונדון. צילום: שי פרקש

חנוכת בית גורדון־לונדון
29 באוקטובר 2015

טקס חגיגי רב משתתפים

טקס חנוכת בית גורדון־לונדון התקיים בחצר המוזאון במעמד ראש העירייה, מר דב צור, מר ראובן פינסקי, מנהל בכיר אגף מורשת והנצחה במשרד ירושלים ומורשת, פרופ' יולי תמיר, נשיאת שנקר, חברי מועצת העיר, צאצאי משפחת גורדון, מקימת הבית, משפחת לונדון שניהלה בו מלון, ומשפחות נוספות שהתגוררו בבית, הסטודנטים מ"שנקר" שעבודותיהם מוצגות בתערוכה ומאות רבות של אורחים שהתכנסו בחצר המוזאון.

בחנוכת בית גורדון־לונדון הקהל חוגג בחצר המוזאון

בתערוכת "מבעד לשכבות"

פתיחת התערוכה "מבעד לשכבות"

בחצר החגיגית פגשו האורחים דמויות היסטוריות, שאותן גילמו שחקנים, וטעמו מן "המרק של רוזה" (לונדון). לאחר שהאזינו לנאומים ולברכות, נהרו בהמוניהם אל הקומה העליונה של הבית שבו מוצגת התערוכה "מבעד לשכבות", התערוכה הפותחת את פעילות הבית כחלל תערוכות מתחלפות של המוזאון. התערוכה הנה פרי שיתוף פעולה של מוזאון ראשון־לציון עם המחלקה לעיצוב אופנה בבית הספר הגבוה להנדסה ולעיצוב, שנקר. מטרת שיתוף הפעולה הייתה לעורר יצירה רעננה ועכשווית בהתייחסות לעבר ההיסטורי של בית גורדון־לונדון. בתערוכה מוצגים 38 דגמי אופנה שהנם תוצר של תהליך היכרות ולמידה אינטנסיבי של הסטודנטים עם הבית שאת מרכיביו ההיסטוריים, האדריכליים והשימוריים, חשף בפניהם המוזאון במסגרת קורס מיוחד שנערך עבורם. ההתחקות אחר סיפורן של הדמויות המרתקות שחיו בבית, חזונן ומעשיהם וההיכרות עם האדריכלות ועבודות השימור שנערכו בבית, הביאו כל סטודנט ליצירת דגם אופנה בהשראת אחד מתחומי עניין אלה.

תהליך המפגש עם הבית וסיפורו עורר תגובות שבאו לידי ביטוי בעבודות כמו פליאה נוכח עצם הסיפור, געגוע עמוק לימים שלא ישובו והתייחסות לתהליכים תרבותיים וחברתיים המתחוללים בארץ. ניכר בעבודות הללו השיח הבין־דורי האישי של היוצרים עם העבר. שיח זה מביע, בחלק מן המקרים, הזדהות ובאחרים - מעורר דיון בשאלות חברתיות נוקבות, ביקורת על מהות החיים אז והיום וכן גם ערכיהם ומקומם של היוצרים במסכת זו. היצירות שנעשו בחומרים, בטכניקות ובעיצובים עכשוויים, מבטאות באופן רגיש ועדכני ערכים ומושגים מופשטים העומדים בבסיס סיפור הבית ודייריו כמו התמדה, חלוציות, חזון, אכזריות, מסתורין, נתינה, תמימות ושותפות. דגמים אחרים עוסקים באדריכלות, בשימור, ברב־תרבותיות, בדמויות ספציפיות ובשכבות החיים שנתרבדו בבית

במשך השנים ונחשפות שוב עתה. חלק מן הדגמים מלווה בעבודות וידיאו שמציגות בדרך רעננה את מקורות ההשראה של היוצרים הצעירים. החיבור בין הדגמים לבין חללי הבית, מקום ההתרחשות ומקור ההשראה, מאפשר מרחב התבוננות מקביל ומשלים במבנה על ערכיו האדריכליים והשימוריים ובתוצרי האינטראקציה הבין־דורית ובין־תרבותית של הסטודנטים עם הבית ההיסטורי ועם סיפורו.

במקום מוצגת גם תערוכה היסטורית של המוזאון שמספרת את סיפורו של הבית. בתערוכה מוצגים תצלומים ומסמכים הקשורים למקים הבית, אברהם זאב גורדון, לחתנו שמואל צבי הולצמן שהקים בחצר הבית את חוות היענים הראשונה בארץ ישראל, למלון־פנסיון לונדון, לאירועים ופעילויות שנערכו במלון ובבית כמו המועדון החברתי "אזר־עם" ונשף לכבוד תיאטרון "הבימה" שהתקיימו באולם הגדול בקומה העליונה, לתיעוד דיירים נוספים שהתגוררו בבית ולתהליכי השימור שלו.

את התערוכות אצרה יונה שפירא ועיצבה ליה כוכבי.

בקומת הקרקע של המבנה נפתח משכנה החדש של הגלריה העירונית לאמנות עכשווית בתערוכה "המקום שלי" שאצרה אפי גן.

כנס "בתי מידות וארמונות במושבות יהודה ובסביבתן"

בשל ייחודו של הבית מבחינה אדריכלית והיסטורית, והיותו בית מידות מפואר בנוף המושבה של סוף המאה ה-19, החליטו במוזאון לפתוח את אירועי חנוכת הבית בכנס שיעסוק בנושא: "בתי מידות

המשתתפים בכנס "בתי מידות וארמונות במושבות יהודה ובסביבתן"

וארמונות במושבות יהודה ובסביבתן". הכנס נערך באודיטוריום של המוזאון שהיה צר מלהכיל את כל המשתתפים.

הכנס נערך בשיתוף המועצה לשימור אתרים. את הכנס הנחתה ברוב טעם הגב' חומי נובנשטרן, סמנכ"לית המועצה לשימור אתרים. לאחר דברי הברכה של נאוה קסלר, מנהלת המוזאון, נישאו ארבע הרצאות: אדריכלית ורד סולומון ממן - אדריכלית העיר, בהרצאה "אותה הגברת בשימור אדרת, מניסיונה של ראשון־לציון", על פעולות השימור הנרחבות הנערכות בעיר; יונה שפירא, אוצרת מוזאון ראשון־לציון דיברה על "בית גורדון־לונדון, חיים ואנשים מבעד לשכבות"; תמר טוכלר, מנהלת מחוז תל־אביב במועצה לשימור אתרים, הרצתה בנושא "הבית הלבן בראש הגבעה, אחוזת המטעים בגן רווה"; ואדריכל שמואל גילר דיבר על "ארמונות האפנדים בסביבת מושבות יהודה" והפתיע בגילויים חדשים אודות בית אבו ג'בן שמצפון לראשון־לציון.

בתערוכת "מושבה בתוך עיר - רוח ושימור", ציורי קיר על חומת היקב, 1926

"מושבה בתוך עיר - רוח ושימור"

תערוכה זמנית, פתיחה: אפריל 2012
אוצרת: יונה שפירא
עיצוב: פרסום דאלי

התערוכה נפתחה במסגרת הכנס "שימור כמנוף להתחדשות" שנערך ב־22 באפריל, 2012, בסימן שנת ה־130 לראשון־לציון. התערוכה עסקה בשימור אתרי העיר ראשון־לציון ובהחייאת הלב ההיסטורי שלה שתופסים מקום מרכזי בעשייה העירונית בשנים האחרונות. יש להדגיש כי התהליך שנערך בלב ההיסטורי של העיר כולל לא רק שימור פיזי של האתרים אלא שואף ליצור חשיפה של תרומתה של ראשון־לציון לתרבות וללאומיות הישראלית במרחב הציבורי. זאת בנוסף לערך המסחרי והתיירותי הגלום בשימור ובהחייאת מתחמים היסטוריים.

תערוכות / יונה שפירא

השנים 2012-2015 עברו על המוזאון בעשייה אינטנסיבית שכללה תערוכות, כנסים ואירועים שרובם התמקדו בהעברת המסר של המוזאון ובחשיפת ערכי העיר לציבור הרחב. התערוכות, בחלקן, נערכו במקביל לתהליך השימור של בית הרפואות והקליניקה. תערוכות אחרות פורקו, נארזו והועברו למשמרת ואילו חלקו המזרחי של המוזאון היה לאתר בנייה של ממש. למרות זאת, הפעילות השוטפת נמשכה, נפתחו תערוכות חדשות והמבקרים שפקדו אותנו יכלו ללמוד גם שיעור מרתק בשימור.

התערוכה "מושבה בתוך עיר" הביאה אל המבקר את סיפורם של תשעה אתרים היסטוריים מימי ראשית המושבה ועסקה בהתמודדות עם שימור אתרים וערכי מורשת בעיר תוססת ומשתנה. האתרים הוצגו בגלגולי חייהם השונים על יופיים בעבר, מצבם בהווה ותהליכי התיעוד והשימור הנערכים בהם. לצד אלה, הוצגו גם מקורות היסטוריים אודות כל אתר, קורותיו וחלקו במסכת הערכים שנוצרו בראשון־לציון.

הלב ההיסטורי של המושבה ראשון־לציון שוכן במרכז הסואן של העיר. במתחם זה של הרחובות: כיכר המייסדים־רוטשילד, הרצל, הכרמל ואחד העם, נותרו עשרות מבנים מראשית ימי המושבה ומשנות העשרים והשלושים (למאה ה-20), המוגדרים כמבנים לשימור.

תהליכי העיור החלו לתת אותותיהם בראשון־לציון כבר בראשית שנות השלושים. מרכז המושבה המתיישן הפך בהדרגה לאזור מסחרי. שנות השישים והשבעים של המאה העשרים הביאו לשינוי משמעותי בנוף האורבאני של מרכז העיר שהפך למרקם עירוני צפוף ובנוי לגובה. במקביל לפיתוח המואץ של העיר, החלו פרנסיה לפעול למען שימור ההיסטוריה ושימור אתריה כבר בשלהי שנות השבעים. הוקמו הארכיון ההיסטורי ומוזאון ראשון־לציון ומשכנם נקבע במבנים היסטוריים. עיריית ראשון־לציון רכשה גם את המבנים ההיסטוריים הסמוכים. באופן זה, נוצר מתחם המוזאון הכולל שבעה מבנים מימי ראשית המושבה, והם, יחד עם בית הכנסת הגדול, בית הספר ובתים נוספים בסביבה, מהווים את ליבה של העיר ההיסטורית. מוזאון ראשון־לציון מוגדר כ"מוזאון פתוח" הכולל את כל האתרים הללו שבמרכז העיר.

"לבי במזרח "
כלבו "חצי חינם" במערב ראשון־לציון

פתיחה: ספטמבר 2012
אוצרת: יונה שפירא
עיצוב: קורן פתרונות תקשורת

ברוח החדשנות של העיר ושל מוזאון ראשון־לציון, בחר המוזאון הפעם בדרך ובמיקום מקוריים של תצוגה. מי שמזדמן לכלבו "חצי חינם" שבמערב העיר, בין חנייה ודחיפת עגלת הקניות חזרה אל המכונית, ימצא בחניון התחתון, הנקי והמטופח, הפתעה - תערוכה מרהיבה של מוזאון ראשון־לציון. התערוכה מציגה עשרות תצלומים היסטוריים של אתרים, נופים ודמויות מימי המושבה ובהם תצלומים של חגיגות יובל מלפני עשרות שנים, עבודה חקלאית, גן המושבה של פעם ושל היום וגם תצלומים של תצוגות המוזאון וסביבתו הקרובה.

▲ תצוגה של המוזאון בכל בו "חצי חינם", 2012

◀ מימין: בתערוכת "מושבה בתוך עיר - רוח ושימור", בית הכנסת הגדול בשנותיו המוקדמות

שיתוף הפעולה יוצא הדופן נרקם בין מוזאון ראשון־לציון לבין כלבו "חצי חינם" לאחר שהנהלת המוזאון בחנה את הנושא לעומקו. ומה למוזיאון בסופרמרקט? המיקום החריג של התערוכה משרת היטב את מטרותיו של מוזאון ראשון־לציון ואת החזון שלו וחושף אותו לקהל רב המגיע לשם. מוזאון ראשון־לציון, הפרוש על פני העיר ההיסטורית, מייצג את ערכיה ופניה היפים של העיר ותערוכה זו הנה עוד פעולה שנעשית למען קירוב תושבי מערב העיר אל ערכיה וזהותה הייחודיים. המוזאון שואף לחבר את תושבי העיר אל ההיסטוריה המפוארת שלה ולטעת בהם גאווה על תרומת עירם לעיצוב הישראליות. לכן בחרנו להגיש לציבור, באתר לא שגרתי זה, את סיפורה של המושבה שעיצבה ויצרה את הישראליות שלנו - את דגל הלאום, את המנון "התקוה" ואת תחיית השפה העברית, וזאת באמצעות היכרות עם האירועים ועם המקום שבו התרחשו הדברים. על פי המשובים שקיבלנו מאז פתיחת התערוכה, ניתן לומר כי היא מעוררת בציבור התעניינות וסקרנות המביאים אותו אל המוזאון ואל העיר ההיסטורית.

"מעצבים את ישראל" - מיזם משותף של מוזאון ראשון־לציון ומחלקה לעיצוב אופנה בשנקר

תערוכה זמנית. פתיחה: אפריל 2013
רעיון: נאוה קסלר
אוצרת: יונה שפירא
בית הספר הגבוה להנדסה ולעיצוב שנקר
ראש המחלקה לעיצוב אופנה - לאה פרץ
אחראית המיזם - רחל ברמן הדרי
מתאמת המיזם - עידית ברק
עיצוב: אליה שפירו

תערוכה זו, פרי שיתוף פעולה שלנו עם המחלקה לעיצוב אופנה בשנקר - בית הספר הגבוה להנדסה ולעיצוב, הייתה ראשונה מסוגה במוזאון.

הרעיון שהגתה נאוה קסלר, מנהלת המוזאון, היה ליצור דגמי אופנה עכשוויים בהשראת החזון והמעשה של מייסדי המושבה וראשוניה. התערוכה נקראה "מעצבים את ישראל" ככותרת אשר מייצגת את המעשה הנחשוני של המייסדים ואת חזונם, וכציון לעובדה שהם היוו מנהיגות מעצבת למדינה שבדרך ויצרו עבורנו ערכים תרבותיים וסמלים לאומיים ראשונים במעלה. המיזם יצר מפגש בין הסטודנטים לעיצוב אופנה בשנקר, לבין ערכי הליבה של ראשון־לציון והביא לידי ביטוי את נקודת מבטם האישית והאמנותית שכללה גם התייחסות עכשווית לחלומות, לחזון ולערכים ולמקומם בחיינו. כהכנה למיזם, הגיעו הסטודנטים אל המוזאון, ביקרו בו ובעיר ההיסטורית, האזינו להרצאות אודות קורות המושבה, הדמויות החשובות שחיו בה, חזונן ומעשיהן

ונחשפו לחומרים היסטוריים נוספים שנוגעים לנושא. בהמשך, בחר כל סטודנט לעצב בגד בהשראת נושא שבחר.

התערוכה, שכללה 32 דגמים של שמלות, חצאיות, סריגים ובגדי גברים, התפרשה על פני כל תצוגות המוזאון כאשר כל דגם הוצב ליד התצוגה שהיוותה לו מקור השראה. פתיחת התערוכה נערכה בחצר המוזאון במעמד הגב' יולי תמיר, נשיאת שנקר. הקהל המגוון כלל הפעם גם "אושיות" אופנה ידועות. התערוכה הוצגה במשך כשלושה חודשים וזכתה להצלחה ולהתעניינות בקרב שוחרי היסטוריה ובקרב המתעניינים בעיצוב אופנה, כמו גם להדים רבים בעיתונות הארצית.

אחת העבודות הבולטות בתערוכה הייתה חצאית שיצרה הסטודנטית, אביגיל קורן, בהשראת דגל כחול לבן הראשון בעולם שהונף בראשון־לציון בשנת 1885. המוזאון דאג לרכוש את העבודה עבור האוסף שלו תמורת מלגה צנועה שהוענקה ליוצרת מתרומתם של עו"ד עצמון יניב וגב' רחל גיסין.

בתערוכת "מעצבים את ישראל" - חצאית בהשראת הדגל. יוצרת: אביגיל קורן (2013)

"ישראל נגלית לעין" - תמונות ראשוניות

תערוכה זמנית
פתיחה: יום העצמאות תשע"ד, 2014
אוצרת אחראית: יונה שפירא
צוות "ישראל נגלית לעין": טניה ארדן וטל הרמלך
עיצוב: אליה שפירו

התערוכה הוצגה לכבוד חשיפתו במוזאון של המיזם "ישראל נגלית לעין" של מכון "יד יצחק בן צבי" ומשרד ראש הממשלה וכללה צילומי ילדות ונעורים שנלקחו מהאלבומים של מתנדבי המיזם אשר חיים בעיר. את התצלומים ליקטו טניה ארדן, רכזת ההדרכה דאז, וטל הרמלך, מדריכה ומרכזת הפרויקט במוזאון, והן גם אצרו את התערוכה. חצר המוזאון, שבה הוצגה התערוכה, המתה מאורחים ובראשם אלה שתמונותיהם התנוססו ברחבי החצר, כשהם מלווים בבני משפחה וחברים שחלקו עמם את החוויה המרגשת.

בחצר המוזאון בתערוכת "ישראל נגלית לעין", ראש העיר דב צור והאחיות לבית מלין ליד תמונתן משנת 1935

"ממדבר שומם לגן עדן" - הברון רוטשילד וראשון־לציון, בין חזון להגשמה

תערוכה זמנית
פתיחה: 26 בנובמבר 2014
אוצרת: יונה שפירא
עיצוב: סטודיו טוקן

התערוכה נפתחה לכבוד מלאות 80 שנה לפטירתו של הברון אדמונד דה־רוטשילד ולכבוד הענקת אזרחות כבוד של העיר ראשון־לציון, לברונית אריאן דה־רוטשילד. האירוע החגיגי התקיים ביקב, במוזאון ראשון־לציון ובבית העם.

הברונית ופמלייתה, שכללה את אנשי "קרן רוטשילד קיסריה", בני משפחה ומקורבים, בליווי ראש העירייה, מר דב צור ונכבדי העיר, הגיעה אל המוזאון ביום סגרירי וסוער במיוחד, אך כאילו על פי אות מלמעלה, חדלו ארובות השמים להמטיר בכל שעות ביקורה של

הברונית אריאן דה־רוטשילד (מימין) בתערוכה לכבוד הברון רוטשילד

הברונית. שלא כמצופה מברונית, מצאנו אישה נעימת סבר, ידידותית ובלתי אמצעית אשר גילתה עניין רב בכל הקשור לפעולות השימור בעיר ההיסטורית. בהתרגשות ובקורת רוח ניכרת לעין התעכבה הברונית על כל פרט בתערוכה. שלא על פי סדר היום שנקבע מראש, ביקשה ממנה נאוה קסלר, מנהלת המוזאון, לסור אל באר המושבה בדרכה אל בית העם. הברונית נעתרה בשמחה. עם כניסתה אל מבנה הבאר, שלפה הברונית את מצלמתה ולא חדלה מלתעד את המיזם הראשון של הברון רוטשילד בארץ ישראל. היא הודיעה, קבל עם ועדה, שהיא חייבת להביא את בנותיה למקום זה על מנת שיבינו את גדולת תרומתו של הברון. את הביקור חתם טקס הענקת אזרחות הכבוד שהתקיים בבית העם, שנבנה במימון איכרי המושבה והוקדש לברון ולברונית רוטשילד. על אף מזג האוויר הסוער, גדש את בית העם קהל של ותיקי ראשון־לציון שאבות אבותיהם זכו לראות את הברון בביקוריו כאן.

התערוכה "ממדבר שומם לגן עדן" מציגה את חזונו של הברון רוטשילד ואת יוזמותיו פורצות הדרך ליצירת חיים עבריים, יצרניים ובריאים בראשון־לציון, ואת מעשיהם של אנשי ראשון־לציון למען הוקרת זיכרו והנצחתו. כידוע, היוותה ראשון־לציון את הצעד הראשון בהגשמת חזונו ופעילותו של הברון רוטשילד למען היישוב העברי בארץ ישראל. הברון ראה בראשון־לציון את כר הניסיונות להגשמת חזונו למען העם היהודי הנדכא בגולה. מיד לאחר הקמת המושבה, בשנת 1882, נקלעו המייסדים למצוקה קשה שעיקרה מחסור במים, מצוקה שאיימה על המשך קיומה של המושבה. שליח המייסדים, יוסף פינברג, הגיע אל הברון רוטשילד שנרתם לעזרת המושבה הצעירה ובזכותו, לאחר

שבעה חודשים של ציפייה וצמא, נמצאו המים בבאר המושבה וגורלה של ראשון־לציון נחרץ לחיים. מציאת המים הביאה לפיתוח שדה ניסיונות חקלאי, יוצא דופן בהיקפו, בשטח גן המושבה של היום. הברון רוטשילד שלח והכשיר אגרונומים אשר הדריכו את המתיישבים בעבודה החקלאית. בשדה הניסיונות גידלו זרעים וצמחים שהובאו על ידי הברון ואנשיו מכל רחבי תבל על מנת לבחון מה תצמיח אדמת ארץ ישראל. לאור תוצאת הניסיונות, החליט הברון כי ראשון־לציון ושאר מושבותיו יתמקדו בענף הכרם. עד מהרה כוסו אדמות המושבה, כמו גם שאר מושבות יהודה, בכרמים ויוזמת הברון להקמת היקב לא איחרה לבוא. יקב ראשון־לציון היה חלוץ התעשייה המודרנית בארץ ישראל. עוד מציגה התערוכה את חזונו של הברון, אשר שאף להקים יישובים חקלאיים במתכונת מודרנית שתספק לאיכרים פרנסה ראויה ותנאי חיים הולמים. הברון דאג לכל תחום מתחומי החיים החל ברפואה, דרך חינוך והקמת בית הספר העברי הראשון בעולם, תמיכה בפיתוח התרבות והלאומיות העברית ועוד. ובשנת 1899, כאשר סיים את משימתו לטובת ראשון־לציון ושאר מושבותיו אמר: "אני מאושר לראות הנהיה בט"ו השנים! המקום הזה אשר היה [...] מדבר שמם נהפך על ידכם כעת לפרדס, לגן עדן [...] גם היום יש נסים, כי בארץ כזו השוממה זה כאלפיים שנה שַבָּה הפינה הזאת על ידכם וחַיתָה ופרחה." (ראשון־לציון וסיור הברון אדמונד דה רוטשילד (השקפה על שנת התרנ"ט, אתת"ל לגלותנו) מתוך: א.מ. לונץ, לוח ארץ ישראל, מבחר מאמרים ב', ירושלים 1980, עמ' 311).

הפרק האחרון בתערוכה עוסק במוזאון שלא הוקם, מוזאון על שם הברון רוטשילד אשר תכננו אנשי המושבה להקים בחלקו הדרומי־מערבי של גן המושבה. בשנת התרצ"ו, 1936, הניחו במקום אבן פינה להקמת המוזאון בטקס חגיגי ובמעמד הברון ג'יימס דה רוטשילד, בנו של "הנדיב הידוע", מנחם אוסישקין וזלמן דוד ליבונטין. בתערוכה מוצגת הפרוגרמה המפורטת של המוזאון אשר הוכנה על יד "ועדת המוזאון" שהורכבה מנכבדי ראשון־לציון ואישים בולטים. כמו כן מוצגות תמונות של הטקס, כרזת הזמנה לטקס ועוד. כאמור, המוזאון לכבודו של הברון רוטשילד לא הוקם. ייתכן שצוק העתים עמד לו לרועץ שכן באותה שנה פרצו מאורעות 1936-1939, אחר כך החלה מלחמת העולם השנייה ובהמשך, היה היישוב עסוק בהקמת המדינה.
(ההזמנה לטקס - ראו עמ' 8)

"ראשון־לציון - אנשים, ארץ, אהבה" - מחווה לאופרה "שיקוי האהבה" מאת דוניצטי

תערוכה נודדת: המשכן לאמנויות הבמה - האופרה הישראלית
פתיחה: מרס 2015
אוצרת: יונה שפירא
עיצוב: דפוס השלום

בתערוכת "ראשון־לציון - אנשים, ארץ, אהבה"
עדינה וצבי גינזבורג, ראשון לציון 1910
צילום: אברהם סוסקין

האופרה "שיקוי האהבה" של דוניצטי הוצגה השנה בבימוי יוצא דופן של עמרי ניצן, שהביא את האופרה לצופים בלבוש ובתפאורה שעוצבו בהשראת ראשית ימי היישוב העברי בארץ ישראל. רוח זו הביאה את הנהלת האופרה לפנות אל המוזאון שלנו בבקשה לשלב בתכנייה של ההופעה תמונות היסטוריות של ראשון־לציון. מנהלת המוזאון, נאוה קסלר, נענתה בשמחה ומשראו את התמונות, הציעו לנו להציגן בתערוכה במבואת אולם האופרה. התערוכה נמשכה לכל אורך תקופת הצגתה של "שיקוי האהבה".

התערוכה, שבה צפו כל הנכנסים לאולם האופרה, כללה תמונות היסטוריות המבטאות את אווירת הימים ההם במושבה, ואת אהבת הארץ כפי שבאה לידי ביטוי בתצלומים של האנשים, הנופים האירועים והעבודה החקלאית.

בתערוכת "הדגל ממקור ראשון־לציון ערש הולדת דגל הלאום" בבית היסמן

"הדגל ממקור ראשון - ראשון־לציון ערש הולדת דגל הלאום"

פתיחה: יום העצמאות תשע"ה, 2015
יוזמה: נאוה קסלר בתמיכת המועצה לשימור אתרים
אוצרת: יונה שפירא
סרט הדגל: בריז קיראייטיב
עיצוב חלל: סטודיו טוקן

התערוכה נפתחה במסגרת המהלך של המוזאון למיקוד המסר ולהתחדשות, ולקראת ציון שנת ה־130 להנפה בראשון־לציון, לראשונה בעולם, דגל כחול לבן עם מגן דוד.

התערוכה ממוקמת בבית היסמן, מעל "מרתף אימבר", ויוצרת מתחם העוסק כולו בראשון־לציון כערש הולדת הדגל וההמנון. המתחם כולל את "מרתף אימבר", שבו התגורר המשורר, ואת תערוכת הדגל שבקומה שמעליו, קומה שממנה אף ניתן לצפות אל כיכר המייסדים, מקום הנפת הדגל המקורי. שם התערוכה "הדגל ממקור ראשון - ראשון־לציון ערש הולדת דגל הלאום" הנו ציטוט מתוך המכתב שכתב ישראל בלקינד, אשר יצר את הדגל יחד עם פאני מאירוביץ בשנת 1885. במכתב זה, שכתב לחברו זאב דובנוב שבועות מספר לאחר חגיגת מלאות שלוש שנים למושבה, תיאר בלקינד בפרוטרוט את המושבה, את החגיגה שנערכה בט"ו באב תרמ"ה, 27 ביולי 1885, ואת הדגל שהונף במהלכה פעמיים. במכתב מופיע תיאור של מראה הדגל: **"וזו דמות הדגל אשר עשינו, יריעת אריג לבנה, שתים שתים רצועות של תכלת משני קצותיה, דוגמת הטלית שלנו, ומגן דוד של תכלת באמצע."** בהתאם לתיאור זה, יצרנו את שחזור דמות הדגל המוצג בתערוכה.

את עיקר התערוכה מהווה סרט קצר. הכנתו הייתה מורכבת שכן, כידוע, מלבד התיעוד המפורט במכתבו של בלקינד, לא נותרו לנו תצלומים היסטוריים של האירוע. הסרט עשוי בטכנולוגיה מיוחדת של אנימציה שצוירה בהשראת תצלומים היסטוריים בני התקופה של הדמויות המופיעות בו ושל המושבה. התוכן המילולי של הסרט מורכב מקטעים מצוטטים מתוך מכתבו של בלקינד אודות החגיגה והדגל בליווי מוזיקלי הולם. קירות חלל התערוכה מעוטרים גם הם בציטוטים מתוך המכתב ובתמונותיהם של ישראל בלקינד ופאני מאירוביץ' לבית אברמוביץ', יוצרי הדגל.

"האמיני יום יבוא - מחווה לחברי ארגון ה"הגנה" בראשון-לציון"

תערוכה זמנית
פתיחה: יום העצמאות תשע"ה, 2015
אוצרת: יונה שפירא
עיצוב: סטודיו טוקן

"האמיני יום יבוא" שרו הלוחמים ערב הקמת המדינה ברוח איתנה ובאמונה גדולה בהתגשמות החלום של העם היהודי. התערוכה מציגה את פועלם של חברי ה"הגנה" בראשון-לציון ושזורים לאורכה סיפוריהם המרתקים. ותיקי ה"הגנה" במושבה, אשר הקדישו את נעוריהם למען המדינה ונלחמו למען הקמתה, עושים כל העת לשימור פועלה של ה"הגנה" בראשון-לציון ולהנצחת החברים שאינם עוד. ארגון חברי ה"הגנה" בראשון-לציון, בראשות הגב' דבורה פופקו ומר יעקב קליביצקי, טרח וגייס את המימון הדרוש והתערוכה הוקמה בתרומתם הנדיבה. בתערוכה מוצגים תת מקלע "סטן" ורובה "ווינצ'סטר" מן הימים ההם; תחנת שידור של ה"הגנה"; ארון של משפחת פַּיס שבו הוסלקה תחנת שידור מסוג זה; הליוגרף (מכשיר לאיתות בעזרת אור השמש); תצלומים של הפעילויות השונות של ארגון ה"הגנה" במושבה ושל מסמכים ופריטים נוספים אשר מספרים את סיפור פועלה בראשון-לציון.

התערוכה מציגה את ארגון ה"הגנה" מאז הקמתו בראשון-לציון ובנחלת-יהודה בראשית שנות השלושים (למאה ה-20) בעקבות מאורעות תרפ"ט, 1929, ועד מלחמת העצמאות. בתקופת מאורעות תרצ"ו-תרצ"ט, 1936-1939, תוגברה ההתארגנות בראשון-לציון, בנחלת-יהודה ובהכשרות הקיבוצים שבתחומיהן. הוקמו מפקדות, הוטמנו "סליקים" (מחבואי נשק) והצעירים התאמנו בסתר בנשק. שוטרי "משטרת היישובים העבריים" -הנוטרים - אשר שירתו תחת המשטרה הבריטית, היו כולם חברי ה"הגנה" ועסקו בשורותיה בהדרכה ובאימונים במחתרת. הנוער פעל במסגרת הגדנ"ע והתאמן בחשאי באיתות מורס בעזרת דגלים, פנסים והליוגרף, בקפא"פ (קרב פנים אל פנים); בעזרה ראשונה ובא"ש (אימוני שדאות). הגדנ"עים ערכו מסעות להכרת הארץ והכפרים הערביים השכנים וסייעו לכוח הבוגר בכל דרך שנדרשה.

במהלך מלחמת העצמאות הייתה ראשון-לציון לחזית. הדרך לתל אביב נחסמה על ידי ערביי בית דג'ן (כיום בית דגן) ויאזור (כיום אזור). דרך חלופית נכבשה בחולות, היא "דרך הביטחון של מולדת". הדרך עברה מתל אביב, דרך מקווה ישראל, חולון, מולדת ועד לפאתי ראשון-לציון מצפון לנחלת-יהודה. "דרך הביטחון" הייתה חשופה לצליפות ולמיקוש והמעבר בה נעשה בשיירות בליווי משוריין. עקב מצב המלחמה הונפק במושבה "בול המשוריין", בעיצובה של האמנית חוה סמואל, אשר נועד לממן את שירות הדואר שהועבר ב"דרך הביטחון" באמצעות מכונית משוריינת.

במאי 1948, נטשו הבריטים את המחנה הצבאי "סרפנד" (כיום צריפין). ערביי רמלה השתלטו עליו והחלו יורים על ראשון-לציון. בעקבות זאת, נערכו אנשי גדוד 52 של חטיבת גבעתי, שעליו נמנו בני ראשון-לציון והסביבה, ובליל ה-18 במאי, 1948, כבשו את המחנה.

ב-3 ביוני, 1948, הופצצה המושבה על ידי מטוסים מצריים. הפצצות נפלו במרכז המושבה. עשרים ושלושה תושבים נהרגו, רבים נפצעו ונגרם נזק כבד. ראשון-לציון תרמה את חלקה למאמץ המלחמתי. בניה התגייסו לכוחות המגן ופעלו למען שלומה ושלום הארץ כולה. רבים מהם נפלו בקרב. בין הנופלים נזכיר את אחד עשר הבחורים מראשון-לציון אשר נרצחו בינואר 1948 על ידי ערביי הכפר הערבי סוכריר בעת שיצאו לסיור מבסיס אשר בגן יבנה.

התערוכה "האמיני יום יבוא" מעלה על נס את תרומת אנשי ה"הגנה" בראשון-לציון למען המדינה שבדרך.

כנסים ופרסומים / יונה שפירא

"שימור כמנוף להתחדשות"

בסימן 130 שנה לראשון־לציון
22 באפריל, 2012

לקראת חגיגות ה-130 לעיר, נערך במוזאון ראשון־לציון כנס רב משתתפים בשיתוף פעולה עם משרד ראש הממשלה, משרד התרבות והספורט, המועצה לשימור אתרי מורשת, מכון ירושלים לחקר ישראל, איקומוס ישראל וכמובן עיריית ראשון־לציון, החברה העירונית ובראש ובראשונה אגף התכנון בעיריית ראשון־לציון.

הכנס עסק בשימור המתחם ההיסטורי הנדיר של ראשון־לציון. נדונו בו סוגיות ניהוליות בנושא שימור אתרים היסטוריים והפוטנציאל התיירותי, התרבותי והכלכלי הטמון בפיתוח ובשימור של מתחמים היסטוריים, כמו גם מיתוג אתרי מורשת ומדיניות וניהול כלכלי של מתחמים מסוג זה. במסגרת הכנס הוצגה תערוכה בנושא שימור אתרים בראשון־לציון ונערך סיור בין אתרי העיר ההיסטורית. מוזאון ראשון־לציון, שנבחר להוביל את הפרוגרמה לעיר ההיסטורית, יזם את הכינוס על מנת לדון בסוגיות שונות הקשורות בהחייאת ערים היסטוריות ובדרך שבה מטפלים בנושא באופן מיטבי בארץ ובעולם. המטרה שהציב לעצמו המוזאון הייתה לחשוף את המשתתפים למידע חשוב שיכול לסייע בהפיכת הלב ההיסטורי של העיר לאתר תיירות שוקק חיים.

בדברי ברכתו אמר ראש העירייה, דב צור, כי מהלך ההתחדשות של הלב ההיסטורי של העיר, שאותו מובילה העירייה בהשקעה עצומה, נועד להפוך מתחם זה לזירת הפעילות המרתקת של העיר ולמוקד המפגש והזהות שלה. התחדשות העיר ההיסטורית תיצור מרחב מעורר השראה שיהווה סביבה תיירותית מושכת, אתר לימוד מרבי

מנכ"לית משרד התרבות, גב' אורלי פרומן, מברכת בכנס "שימור כמנוף להתחדשות"

ומקום מפגש, "אבן שואבת" למבקרים ומקור לגאווה ולהזדהות לתושבי העיר.

נאוה קסלר, מנהלת המוזאון, אמרה כי חשיבותו של השימור היא הרבה מעבר לשימור הפיזי. מדובר בשחרור הפוטנציאל הערכי, החברתי והכלכלי הגלום באלמנטים הפיזיים שכן, בעיר ההיסטורית של ראשון־לציון טמון סיפור עתיר רוח והשראה.

בפתיחת הכנס נשאו דברים גב' אורלי פרומן, מנכ"לית משרד התרבות והספורט, מר עמרי שלמון, מנכ"ל המועצה לשימור אתרי מורשת ישראל, אדריכלית ליאורה בארי אלדן ממשרד ראש הממשלה - תכנית מורשת, אדריכל העיר מר אבנר אקרמן ומר אסף ויטמן, לשעבר ציר כלכלי בוושינגטון ומנכ"ל הרשות לפיתוח ירושלים אשר

היה אחראי להחייאת מרכז העיר ירושלים. בכנס השתתפו אדריכלים, אנשי שימור, מנהלי מוזאונים מכל הארץ, חברי מועצות עירוניות, אנשי מינהל ההנדסה של עיריית ראשון־לציון ורבים אחרים. בהמשך, שמעו המתכנסים הרצאות על תכנית השימור של לב העיר ההיסטורית מפי אדריכל העיר אבנר אקרמן; על החייאת מרכזי ערים היסטוריות באירופה מפיו של אביאל ילניק, חוקר ומתכנן ערים; על מינוף נכסי מורשת כאסטרטגיה להתחדשות עירונית מפי אדריכלית ליאורה בארי אלדן, ראש תחום המורשת במשרד ראש הממשלה; ועל כלים משפטיים וכלכליים לסיוע בשימור אתרים הנהוגים ברחבי העולם מפי אדריכלית ורד סולומון ממן, אז מנהלת אגף בנייה ציבורית בעיריית ראשון־לציון.

לכבוד הכנס פתח המוזאון תערוכה העוסקת בנושא: **"מושבה בתוך עיר - רוח ושימור"**.

המשתתפים צפו בתהליך שימור תקרה שהוסרה מבית גורדון־לונדון הסמוך, יצאו לסיור מודרך בין אתריה ההיסטוריים של העיר וצפו במיצג האורקולי בבאר המושבה.

"העלייה הראשונה: קריאה מחודשת"

יום עיון במלאות 130 שנה לעלייה הראשונה
14 באוקטובר, 2012

הכנס רב המשתתפים עסק במחקרים חדשים בנושא העלייה הראשונה ובלט בו הדור הצעיר של חוקרי התקופה. הכנס נערך על ידי מוזאון ראשון־לציון והעירייה בשיתוף מכון "יד יצחק בן צבי" והמועצה לשימור אתרים. לשמחתנו הרבה היה הביקוש להשתתפות בכנס רב מהצפוי. האודיטוריום של המוזאון היה צר מלהכיל את כל המשתתפים וחלקם צפו בו באמצעות מערכת טלוויזיה במעגל סגור. הקהל הגיע מכל רחבי הארץ וכלל מנהלי מוזאונים, חוקרים, אנשי אקדמיה וקהל נפלא של אוהבי ארץ ישראל.

ראש העירייה דב צור, שנשא דברי ברכה, אמר כי הוא רואה חשיבות גדולה בהחייאת הלב ההיסטורי של העיר ובהפיכתו למוקד חי ותוסס שישדר את ערכיה ההיסטוריים של העיר בשילוב תרבות ופנאי. נאוה קסלר, מנהלת המוזאון, ציינה כי: "בהיבט ההיסטורי, העלייה הראשונה הטביעה את חותמה עלינו כישראלים, כחלוצים חדשניים וכפורצי דרך ולא בכדי הפכה ישראל למעצמת הזנק (סטארט־אפ) היוצרת יש מאין".

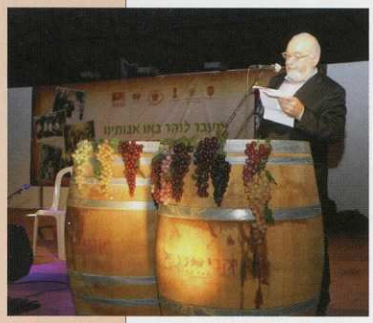
הרחוב הגדול (כיכר המייסדים ורחוב רוטשילד), מבט ממזרח, 1885

בכנס שכלל ארבעה מושבים נישאו 15 הרצאות וגם בהפסקת הצהריים לא נחו המשתתפים וערכו סיור מודרך במוזאון. ההרצאות היו מגוונות ועסקו בשלל נושאים: החל מייחודה של העלייה הראשונה לעומת קודמותיה, נשים יזמיות, יחסי יהודים ערבים, תרומתה של ראשון־לציון לעיצוב הישראליות, כיצד מוצגת עלייה זו במוזאונים השונים, שימור אתרים במושבות העלייה הראשונה ועוד.

"מעבר לנהר באו אבותינו"

שני כנסים לכבוד השקת הספר "מעבר לנהר באו אבותינו" - היהודים באורפה ובדרום מזרח טורקיה, עלייתם לארץ ישראל והתערותם בה
ראשון־לציון, חצר בית הספר "חביב" - 25 ביולי, 2013
אוניברסיטת בר אילן - 11 במאי, 2014

הכנס הראשון לכבוד השקת הספר "מעבר לנהר באו אבותינו", שעוסק ביהודי אורפה ודרום מזרח טורקיה, התקיים בתאריך 25 ביולי, 2013, בחצר בית הספר "חביב", במעמד ראש העיר ובהשתתפות 1300 איש שנהנו מערב מרתק בהנחיית ג'קי לוי, ואף ממיטב מטעמי העדה. במהלך הערב הושמעה ברכה מוקלטת מפי ראש הממשלה, בנימין נתניהו, אשר סבא רבא שלו, אברהם מרכוס, תושב ראשון־לציון, תרם את המגרש עבור בניית בית הכנסת של העדה.

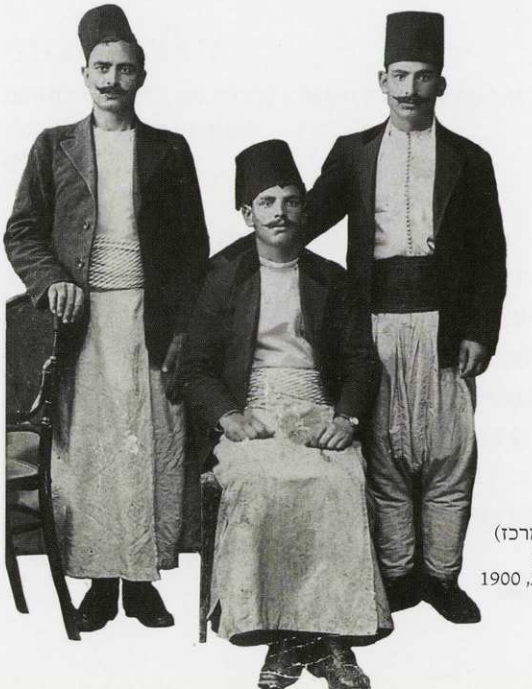
עצמון יניב, יו"ר עמותת הידידים, מברך את באי הכנס

הספר "מעבר לנהר באו אבותינו", בהוצאת מוזאון ראשון־לציון, הוצא לאור ביוזמת העמותה לשימור מורשת יהדות אורפה בראשון־לציון ובירושלים ששמה לה למטרה להנציח את קורות העדה ואת תרומתה לבניית הארץ. הספר מתעד את תולדות קהילת יהודי אורפה בטורקיה, בירושלים ובראשון־לציון. כותבי הספר הם הארכיאולוג משה ישראל, האנתרופולוג יגאל בלדגין ז"ל וציון סולימן, יו"ר העמותה לשימור מורשת האורפלים בראשון־לציון.

יהודי אורפה שעלו לירושלים בשלהי המאה ה-19, החלו להגיע למושבה לאחר הקמת היקב על מנת לעבוד בו בימי הבציר. בשנת התרס"ז, 1907, החלה התיישבות הקבע שלהם במושבה, בשכונה משלהם. יהודי אורפה היו ידועים כפועלים מעולים וכשומרים אמיצים וחזקים ותרמו רבות לפיתוח המושבה ולביטחונה.

כנס נוסף לכבוד הספר התקיים באוניברסיטת בר אילן ב-11 במאי, 2014. בין המברכים היו

סאלח השומר (במרכז) וחברים בתלבושת אורפלית אופיינית, 1900

משתתפי הכנס "מעבר לנהר באו אבותינו"

פרופ' חיים טייטלבאום, רקטור האוניברסיטה, ופרופ' אברהם אלירז, בן ראשון־לציון ונציג העמותה לשימור מורשת יהדות אורפה וסביבותיה. ההרצאות עסקו במחקר הארכיאולוגי והאנתרופולוגי של קהילות דרום מזרח טורקיה, בחיי הקהילה, באברהם אבינו, באור כשדים ואורפה, בפולקלור ובאמנות, בקהילות יוצאי דרום מזרח טורקיה בירושלים ובהתיישבות יהודי אורפה בראשון־לציון. את הכנס עיטרו קטעי חזנות ופיוטים מסורתיים.

"היבטים מוזאליים"

בחינת הנרטיב במוזאונים היסטוריים ובאתרי מורשת - זה כל הסיפור?
21 במאי, 2014

אורחי הכנס "היבטים מוזאליים" סועדים בחצר המוזאון

כנס זה הנו השלישי בסדרה של כנסים שנערכו על ידי איגוד המוזאונים והמועצה לשימור אתרים בשיתוף תכנית מורשת במשרד ראש הממשלה. הכנסים הללו עוסקים בהיבטים מוזאליים שונים. הכנס עסק בנושא החשוב של חידוד, הדגשה ומיתוג הנרטיב הייחודי במוזאונים. ראש העירייה, מר דב צור, סיפר בדברי ברכתו כי בילדותו גדל בעיר כשהוא מוקף בערכי המורשת שלה וכי הוא רואה שליחות לאומית וחובה, שהיא מעבר לאחריותו כראש עירייה, להעניק לדור העתיד את ערכי הציונות המבהירים את בסיס קיומנו בארץ. נאוה קסלר, מנהלת המוזאון, הדגישה את החשיבות של מיתוג מחד גיסא ובידול מאידך גיסא, בדרך להצגה ממוקדת של הסיפור המוזאלי. בין המברכים היו גם מר ראובן פינסקי, מנהל תכנית מורשת במשרד ראש הממשלה, עמרי שלמון, מנכ"ל המועצה לשימור אתרים וד"ר רוויטל דובדבני, חברת הנהלת איגוד המוזאונים ואיקו"ם ישראל. בכנס הרצו והשתתפו אנשי אקדמיה, מנהלי מוזאונים ואוצרים ובמסגרתו יוחד פרק לסיורים בעיר ההיסטורית בנושא "הסיפור שלנו" ותהליך השימור וההתחדשות של המוזאון ושל העיר ההיסטורית. הנושא נידון מנקודות מבט שונות שהקיפו קשת רחבה של נושאים, החל ממורשת הפלמ"ח במצודת כ"ח, התמודדות עם הקמת מוזאון בעיר אום־אל־פאחם וכלה בתהליכי הקמת מוזאון על ידי הקהילה עצמה בקריית שמונה.

"תוצרת הארץ"

מחווה למפעלו של הברון רוטשילד בארץ ישראל ולראשוניי התעשייה בראשון־לציון
29 במאי, 2014

הכנס החגיגי נערך בשיתוף עם המועצה לשימור אתרי מורשת בישראל לכבוד מלאות לה 30 שנה. בכנס בירכו עו"ד ליאל אבן זהר, חברת מועצת העיר ומחזיקת תיק המוזאונים, מר עמרי שלמון, מנכ"ל המועצה לשימור אתרים ונאוה קסלר, מנהלת המוזאון. ההרצאות בכנס עסקו בפרויקט הברוני ובתפיסתו האוטופיסטית מפי אדריכל ברק טפר; בחבתנות וחבתנים ביקב מפי סמדר ברק; ובבתי חרושת מיתולוגיים בראשון־לציון מפי יונה שפירא. את הכנס עיטרו קטעי נגינה וסיפורים מהווי המושבה בשנותיה הראשונות מפי עו"ד עצמון יניב, יו"ר הנהלת עמותת ידידי המוזאון.

אלבום המשפחות כמחקר גנאלוגי

כתיבה ועריכה: תרצה חביב גרין
עיצוב: שגית שפר - פרסום דאלי
חוברת בת 32 עמ'(כולל תקציר באנגלית),
פברואר, 2013

החוברת מתעדת רבע מאה של המפעל הייחודי "אלבום המשפחות הממוחשב מוזאון ראשון־לציון" שיזמה ופיתחה ועומדת בראשו תרצה חביב גרין. מאז הועלה הרעיון לראשונה, על ידה ועל ידי רחל גיסין, מייסדת ומנהלת המוזאון דאז, עבר אלבום המשפחות שלבי התפתחות ושינויים, שאותם סוקרת החוברת וכן גם מתוארים בה המקורות הארכיוניים שעליהם מתבסס התיעוד, כמו גם דרך העבודה. מחשובו של האלבום והעלאתו לרשת האינטרנט בשנת 2008 נעשו בתקופת ניהול המוזאון על ידי יצחק ברנר ז"ל ובזכות תרומתו הנדיבה של סר ארתור גילברט (ברנשטיין). כיום התרחב תחום התיעוד של האלבום והוא מגיע עד לשנות הארבעים (למאה ה-20). אתר "אלבום המשפחות מוזאון ראשון־לציון" משרת את המוזאון ואת הארכיון שלו כמו גם חוקרים ואנשי אקדמיה. צאצאי המשפחות הוותיקות לומדים לא אחת על ענפים משפחתיים שלא היו ידועים להם ונוצרים, בזכות התיעוד הזה, קשרים משפחתיים מרגשים. פניות מרתקות ומשובי הערכה מגיעים אל צוות האלבום מכל רחבי הארץ והעולם.

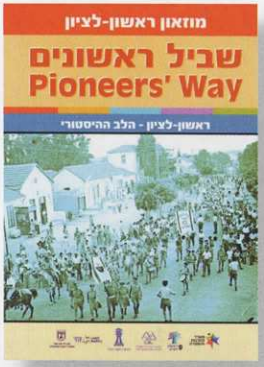
מעבר לנהר באו אבותינו

היהודים באורפה ובדרום־מזרח טורקיה, עלייתם לארץ ישראל והתערותם בה.
כתבו: יגאל משה ישראל, יגאל בלדגרין, ציון סולימן,
הספר יצא בהוצאת מוזאון ראשון־לציון, העמותה לשימור מורשת יהדות אורפה בראשון־לציון ובירושלים ובתרומת צאצאי עמליה ויוסף כדר.
315 עמ', תשע"ג, 2013
עיצוב העטיפה: אבשלום סולימן־אלטשולר, חיה יאנקובסקי.

הספר "מעבר לנהר באו אבותינו" הוצא לאור ביוזמת העמותה לשימור מורשת יהדות אורפה בראשון־לציון ובירושלים אשר שמה לה למטרה להנציח את קורות העדה ואת תרומתה לבניית הארץ. פנייתם אל המוזאון, אל עמותת הידידים שלו ואל ראש העירייה, מר דבר צור, על מנת להוציא לאור את הספר, נענתה בחיוב והספר יצא לדרך בסיוע צמוד של מנהלת המוזאון, נאוה קסלר, עמותת הידידים בראשות מר שמואל שצקי, צוות ארכיון המוזאון ועובדי המוזאון. (ראו עמ' 27 - הכנס לכבוד הוצאת הספר).

שביל ראשונים
ראשון-לציון - הלב ההיסטורי

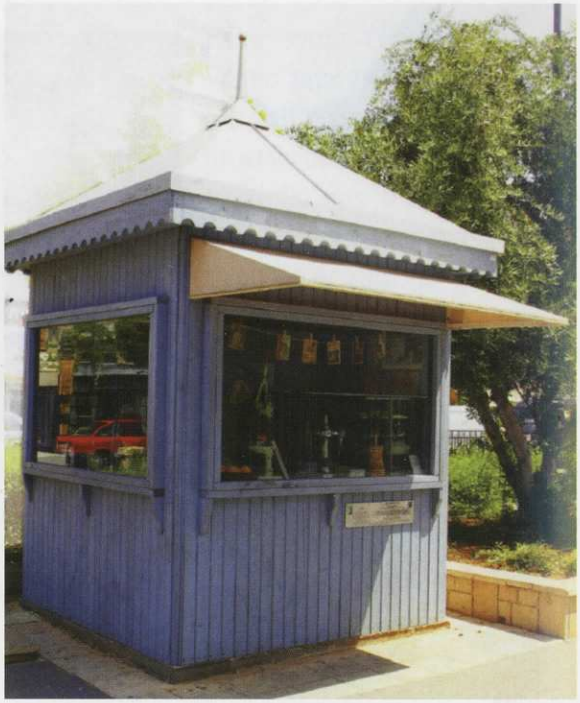
חוברת מידע לסיור בין אתריה ההיסטוריים
של ראשון-לציון
כתיבה ועריכה: יונה שפירא
עיצוב: אילאיל הפקות
40 עמ' בעברית ובאנגלית

בעקבות פעולות השימור והשיפוץ הנרחבות הנערכות בלב ההיסטורי של ראשון-לציון, נוצר הצורך בעדכון המידע והתצלומים בחוברת "שביל ראשונים" שיצאה לאור מאז הקמת המוזאון במהדורות רבות ומשתנות.

חוברת זו, בעיצוב חדש ובמתכונת נוחה למשתמש, מכילה מידע ותצלומים מעודכנים של האתרים השונים, מעוטרת בציטוטים היסטוריים רלוונטיים לכל אתר ובסופה - מפות מפורטות וברורות בעברית ובאנגלית.

אתרים במסגרת סיורים במושבה: "הקיוסק" המשוחזר ו"בית היסמן" המשומר.

אירועים ופעילות תרבותית במוזאון / רונית מרקוביץ

בשנים האחרונות יזם המוזאון אירועים רבים והקהל נענה להם בשמחה וגדש את המוזאון באלפיו. עמותת ידידי המוזאון תמכה במגוון אירועים ותרמה להצלחתם ולחשיפת ערכי ראשון־לציון למשתתפים הרבים. קצרה היריעה מלתאר את כולם. נציין את המרכזיים שבהם:

במהלך חגי ישראל קיים המוזאון, מדי שנה בשנה, פסטיבלים ואירועים ייחודיים לקהל הרחב:

"בעלי המלאכה של פעם" - חול המועד סוכות

בתערוכת בעלי המלאכה

מאות מבקרים, שהגיעו מרחבי הארץ, גדשו את חצר המוזאון שהפכה לרחוב "פעיל" של בעלי מלאכה - מלאכות שהיו בעבר ונעלמו מן הנוף במהלך השנים כמו הנפח (אז: רוקע פחים) אשר הזכיר לוותיקים את יצחק לייב טופורובסקי, יוצר מחרשת הברזל הראשונה בארץ; למדו מהרצען על מקצועו ויחדיו יצרו עבודות עור; פגשו את הקדר והתרשמו כיצד גוש בוצי הופך לפסל או לכלי שימושי; עוד נהנו מסדנת ריקועי עור ולשו עם האופה פיתה עם שמן זית על הסאז' (מתקן קמור לאפיית פיתות).

"בלשים במושבה"- חנוכה

חוויה תיאטרלית בלב העיר ההיסטורית. המבקרים הרבים נהנו מסיורי בילוש חווייתיים ברחבי המוזאון והעיר ההיסטורית, בליווי שחקנים, וגילו את הסודות והסיפורים של ראשוני המתיישבים. עוד נהנו מהצגות ילדים והכינו סופגניות.

ט"ו בשבט

מדי שנה, בט"ו בשבט, עורך המוזאון חגיגה חווייתית בגן המושבה לקהל הרחב. שחקנים משחזרים אירועים היסטוריים שנערכו בגן, מדריכי המוזאון מובילים את המשתתפים בין עצי הגן העתיקים והחיזיון האור קולי בבאר המושבה מספר את סיפור מציאת המים שחרצה את גורל המייסדים לחיים. המוזאון פתוח גם הוא ביום זה לקהל הרב שמגיע לגלות את ההיסטוריה המרתקת של העיר.

"בתים מתחפשים" - פורים

במהלך חג הפורים ערך המוזאון מגוון אירועים תיאטרליים חווייתיים, שגלשו במורד הרחוב והעירו את המושבה ההיסטורית לחיים. אלפי המבקרים שהגיעו למוזאון נהנו מ"שלג" שכיסה שטחים נרחבים. ליד עגלת הדיליז'אנס המתין צלם המושבה והילדים המחופשים הצטלמו על רקע המושבה, שחקנים גילמו דמויות היסטוריות, ובבית המרקחת ההיסטורי רקחו שיקויים. הקיוסק המשוחזר הציע לגימת מיץ תפוזים סחוט ובבית הדואר נכתבו גלויות מההווה אל העתיד. "מספרת החייל" במורד הרחוב התעוררה לחיים והוצעו בה תסרוקות לפורים. לסיום, התקיים סיור בלשי לפתרון תעלומה מסתורית.

"פורים מהסרטים"

כמחווה לקולנוע "נעמן" המיתולוגי, שנחנך בראשון־לציון בפורים 1927, הצענו למשתתפים

להיות שותפים ליצירת סצנה קולנועית, להיפגש עם קסמים קולנועיים, ולגלות כיצד יוצרים סרט אנימציה אישי.

חול המועד פסח

במהלך החג, בחמשת השנים האחרונות, גודשים אלפי מבקרים את המוזאון, נהנים מהדרכות, סדנאות יצירה לילדים, סיורים על "שביל הראשונים" ומסיימים במיצג האורקולי בבאר המושבה. האירוע מתקיים בחסות בנק הפועלים.

אירועי יום העצמאות

יום פתוח לקהל הרחב: נפתחו תערוכות ייחודיות "מעצבים את ישראל" בהשתתפות בית הספר "שנקר" שתלמידיו יצרו בגדים מעוצבים בהשראת החזון והמעשה של החלוצים; "ראשון-לציון - צילומי ילדות ונעורים" - תמונות מפניה של ראשון-לציון והארץ הוצגו במתחם המוזאון; תערוכה שסוקרת את תולדות ה"הגנה" ולוחמיה, תושבי העיר. כמיטב המסורת מניף ראש העירייה, דב צור, את דגל הלאום שנוצר במושבה ומתקיימים סיורים במוזאון וסדנאות יצירה לילדים.

טקס השבת פעמון המושבה ההיסטורי

התקיים ב-26 באוגוסט, 2014. רבים גדשו את חצר המוזאון לחזות בפעמון המושבה ההיסטורי, שנעלם באופן מסתורי לפני שנים רבות והוחזר עתה למוזאון. התקיימה פעילות פעמונים לילדים ולמשפחות, נערך טקס מרגש במעמד ראש העיר. האירוע נחתם בערב של "סיפורי פעמונים".

פסטיבל "מצאנו מים"

פסטיבל מסורתי המתקיים במוזאון מזה חמש שנים, לציון אירוע מציאת המים במושבה בימיה הראשונים. הפסטיבל מציע למבקרים הרבים, אשר באים מכל רחבי הארץ, חוויה מרעננת של מופעים, הצגות, מוזיקה ומתקני מים, כולם ברוח החשיבות הרבה של מציאת המים וזאת יחד עם הדגשת הטיפול החדשני והייחודי של העיר בנושא המים בימינו אלה.

טקס מסורתי "מסע אל השורשים" לזכרם של מייסדי ראשון-לציון

מידי שנה, בכ"ח באדר, מציין המוזאון את הקמתו של "ועד חלוצי המעלה", הוועד שהכריז על הקמת ראשון-לציון. הטקס נערך בבית העלמין הישן, למרגלות קברותיהם של המייסדים. בטקס לוקחים חלק תלמידי בתי הספר בעיר, אשר מניחים זרים לרגלי הגלעד הניצב במקום, וכן גם ותיקי העיר וקרואים נוספים. תלמידי בית ספר "רוזן" מופיעים בקטעי קריאה ושיר ונציגי משפחות הוותיקים ונציגי העיר מברכים את המשתתפים.

סדנת מספרי סיפורים - "סיפור טוב זה כל הסיפור"

במהלך שנת 2014, התקיימה סדנת "מספרי סיפורים" לאוהבי הסיפורים ולמעוניינים להוביל את אמנות הסיפור, בהנחייתו של מספר הסיפורים יהודה עצבה. בראשון-לציון קיים אוצר בלתי נדלה של סיפורים המשקפים חיים שלמים ותקופות מרתקות בחיי היישוב

והמדינה. הסדנה התייחסה להיבטים מרתקים ומקצועיים אשר קשורים בסיפור "טוב" ובהעברת מסרים באופן אפקטיבי לקהל. המפגש האחרון, במסגרת הסדנה, הוקדש לערב שבו בוגרי הסדנאות סיפרו את סיפוריהם. האירוע היה פתוח לקהל הרחב ולבני משפחות המספרים. המשתתפים יישמו את מה שלמדו בסדנה וריתקו את השומעים.

"אקורד ראשון" - תזמורת אקורדיוניסטים

מזה מספר שנים פועלת במוזאון תזמורת אקורדיוניסטים המלווה את הופעתה בזמר ובשירה בציבור. הקהל נהנה מהופעת הנגנים ולוקח חלק בשירת שירי ארץ ישראל.

שירה בציבור

תיפתח סדרת מופעי שירה בציבור בהנחייתו של יוסי ברכה.

מיזם "ימי תרבות" מיוזמת מפעל הפיס, בשיתוף משרד התרבות ופורום מוסדות תרבות

בשנים האחרונות לוקח מוזאון ראשון־לציון חלק במיזם תרבותי המציע לקהל מספר ימים של מופעי מוסיקה, סרטים, הרצאות אמנים ומופעים. במסגרת זאת נערכו במוזאון אירועי תרבות: הקרנת הסרט "גיא אוני" ומפגש עם יוצרו, הרצאה של פרופ' חגית הלפרין על שירי אלכסנדר פן וביאליק והצגת תיאטרון "קלבת שבת". עוד התקיימו במוזאון סיורים נושאיים - על חלומות וסמלים לאומיים, סיפורי נשים ומנהיגות במושבה ועל סיפורי אהבה במושבה.

פעילות בחצר המוזאון

מיזם "ישראל נגלית לעין" בראשון־לציון / טל הרמלך

בינואר 2014 הצטרפה עיריית ראשון־לציון למיזם "ישראל נגלית לעין". את המיזם מוביל מוזאון ראשון־לציון. "ישראל נגלית לעין" הנו מיזם לאומי בחסות משרד ראש הממשלה ומתבצע בשיתוף מכון "יד בן־צבי" אשר נותן את הליווי ואת ההדרכה המקצועית.

אוצרות העבר נמצאים בכל בית: באלבום התמונות, בשקיות המסמכים, בצרור מזכרות. כל אדם שחי בארץ לוקח חלק בתולדותיה ואלבום התמונות הפרטי מייצג את מסלולי החיים השונים בארץ ואת הקהילות המגוונות: בעיירות הפיתוח, בהתיישבות העובדת ובערים. **"ישראל נגלית לעין"** הוא מיזם קהילתי לתיעוד, לגיבוי ולהצלה של תמונות מחיי המדינה, הארץ ותושביה. מטרותיו - לחזק את השותפות של תושבים מכל שדרות הציבור בסיפור המורשת הישראלית לדורותיה.

"ישראל נגלית לעין" הוא מיזם ייחודי שמאפשר לכל מי שחפץ לספר את סיפור חייו ואת סיפורה של משפחתו לעשות זאת באמצעות תמונות הלקוחות מהאלבומים שנמצאים ברשותו. המטרה היא ליצור ארכיון עממי שישקף ויספר את סיפורן של מגוון האוכלוסיות שחיות בארץ בכלל ובראשון־לציון בפרט. האלבומים נסרקים ומועלים לאינטרנט, לאתר המיזם, ומאפשרים לבעלי האלבומים, לחוקרים מתחומים שונים ולכל מי שמתעניין לצפות בהם. באתר "ישראל נגלית לעין ראשון־לציון" נמצאים, בעת כתיבת הדברים, 17 אלבומים, שמספרים באמצעות התמונות את סיפורן של שבע־עשרה משפחות אשר חיות כיום בעירנו. בכוונתנו להגיע למשפחות רבות נוספות על מנת לצרפן למיזם.

עובדים בשדה ליד הבית, רחוב רמז 26, ראשון לציון,
אלבום יוסי אברמוב

ביקור במעברה בשיכון גורדון, ראשון לציון, 1957,
אלבום משה ובת-שבע גרינברג

טיול של האחים בצרי על גמל בפירמידות שבמצרים,
אלבום פנינה עתיר

ביום העצמאות 2014 נערכה במוזאון, במסגרת המיזם, תערוכה בשם "ילדות ונעורים בראשון־לציון". הוצגו בה צילומם מתקופות ילדותם ונעוריהם של מתנדבי המיזם - צילומים שצולמו בראשון־לציון.

במרץ 2015 נערך במוזאון ערב מספרי תצלומים בשם "תמונה שווה אלף מילים". מתנדבי המיזם סיפרו את סיפורם האישי באמצעות תצלומים שבחרו מתוך האלבומים ואשר אותם העלו לאתר "ישראל נגלית לעין ראשון־לציון". חשוב לציין שהמיזם מבוסס כולו על מתנדבים אשר מסייעים בסריקת התמונות והמסמכים ובהעלאתם למחשב ולאתר. רבים מבין המתנדבים העלו לאתר תמונות מאלבומם המשפחתי והם גם מסייעים לאנשים נוספים לעשות זאת.

בזכות הפעלת המיזם הזה התהדק שיתוף הפעולה בין המוזאון לבין הקהילה שאותה הוא משרת. התצלומים שנסרקים ועולים לאתר נשמרים לדורי דורות ומציגים את הפסיפס האנושי המרתק של ישראל.

בעמותת ידידי המוזאון

דבר יו"ר עמותת ידידי המוזאון/

עו"ד עצמון יניב

בימים אלו, ובתוך כדי הכנתה של חוברת זו לדפוס, התבשרנו כי מוזאון ראשון־לציון הוכרז על ידי משרד ראש הממשלה כאתר מורשת לאומית ושלטים המכריזים על כך נמסרו על מנת להציב אותם על מבני המוזאון ובחזית בית הכנסת הגדול. ההכרה במוזאון ראשון־לציון כאתר מורשת לאומית הנה גולת הכותרת בפעילותו רבת השנים של המוזאון, והעומדים בראשו לדורותיהם, ובשאיפתו לזכות בהכרה מוסדית בחשיבותו הבלתי מעורערת, לתת לו את ההכרה שהוא ראוי לה כמוזאון שחרט על דגלו שימור המורשת של המייסדים, הדגשת חלוציותם כמו גם חזונם בתחומים רבים - חזון שאומץ למעשה כחזונה של מדינת ישראל - והנגשתו באמצעים רבים ומגוונים לציבור הרחב בכלל ולתושבי ראשון־לציון בפרט.

עמותת הידידים מעמידה לרשות המוזאון את ניסיונם המגוון והעשיר של חבריה, מסייעת בעצות וברעיונות ומציבה לה כמטרה לגייס לטובת המוזאון סיוע חומרי המבוסס אמנם על תמיכה מוסדית, אך בעיקר על תרומות שמגיעות מן הציבור הרחב. תרומות אלו מאפשרות הרחבת פעילותו של המוזאון, העשרת תצוגותיו וסבסוד מגוון ורחב של פעילויות המוצעות לציבור הרחב. התרומות יכולות גם להיות מלוות בהנצחת התורם או יקיריו.

אני שב וקורא לציבור הרחב לראות במוזאון ובפעילותו אפיק ראוי לתרומה ולהנצחת יקירים ולתרום בעין יפה. יצוין כי מאז שנת 2013 הוכרה העמותה כמוסד ציבורי לענייני תרומות אשר מוכר לצורך החזרי מס לפי סעיף 46 לפקודת מס הכנסה.

מבקש אני להודות למשפחת סרוגו על תרומתה, תרומה שאפשרה הוצאתה לאור של חוברת זו. התרומה ניתנה להנצחת זכרו של אבי המשפחה, הקבלן ראובן סרוגו שהלך לעולמו.

בתקופה האחרונה איבדה הנהלת עמותת הידידים שני חברים ותיקים אשר שימשו בתפקידים שונים בהנהלתה: מנחם (מן) אבירם ז"ל, וחיים רגוניס ז"ל. תנחומינו למשפחות.

אני שב וקורא לתושבי ראשון־לציון באשר הם, ובראש ובראשונה לאלה שהמוזאון, מורשתו, חזונו ופעילותו יקרים להם, להצטרף כחברים בעמותת ידידי מוזאון ראשון־לציון ובכך לחזק ולעבות את שורותיה אשר הידלדלו לאחרונה. בכך גם יאפשרו להרחיב את פעילותה ולמלא את התפקידים שקיבלה על עצמה לטובת המוזאון ופועלו.

בשמי ובשם העמותה נשלחת ברכה לכל העושים במלאכה במסירות ומתוך הכרת שליחות ובראשם מנהלת המוזאון נאוה קסלר. אני מבקש להודות לעובדות הפורשות ובמיוחד ללבנה כהן ולרונית מרקוביץ' ולאחל להן הצלחה וכן גם לברך את תושבי ראשון־לציון ואת כלל אזרחי ישראל בשנה טובה ומאושרת.

דבר מזכיר עמותת ידידי המוזאון / זהר זפרני

עמותת ידידי מוזאון ראשון־לציון קיימת מאז שנת 1991. במשך כל השנים תמכה האגודה רבות במוזאון וגייסה עבורו כספים רבים. בעזרת כספים אלו נרכשו פריטים רבים עבור המוזאון, שופצו וחודשו תערוכות ישנות, מומנו אירועים רבים שהתקיימו במוזאון ואף סובסדו עבור הקהל הרחב מחירי הכניסה למוזאון באירועים ובחגי ישראל. פרויקט הדגל של המוזאון הנו "אלבום המשפחות הממוחשב". בשנת 2001, קיבלה העמותה את תרומתו הנדיבה של סר ארתור גילברט (ברנשטיין) בסך חצי מיליון דולר. תרומה זו אפשרה להמשיך את פיתוחו והרחבתו של אלבום המשפחות, שהחל, בעידודה ובמימונה של העירייה, בשלהי שנת 1989, כמיזם תיעודי צנוע, ועד להיותו למיזם גנאלוגי אינטרנטי ייחודי של תיעוד חלוצי ותושבי ראשון־לציון ושל תולדותיה.

רבים מחברי הוועד המנהל של העמותה הנם צאצאים של ותיקי ראשון־לציון. בשנה האחרונה איבדנו שניים מחברי הוועד הוותיקים: מנחם (מן) אבירם ז"ל וחיים רגוניס ז"ל. מנחם (מן) אבירם נמנה עם מייסדי העמותה וכיהן שנים רבות כחבר הוועד המנהל עד אשר נאלץ לפרוש בשל מחלתו. טרם פרישתו, תרם למוזאון קומפלקס משרדים אשר נמכר לאחרונה ובסכום זה תממן העמותה את שיפוץ מבנה ארכיון המוזאון. שלט הנצחה לזכרו יוצב בארכיון החדש לאחר שיפוצו. חיים רגוניס ז"ל כיהן כחבר הוועד עד ימיו האחרונים וזאת במקביל להתמודדותו עם מחלתו הקשה ועם הטיפולים הקשים. חודשים ספורים לפני פטירתו תרמה משפחתו תרומה נדיבה למוזאון בעבור אשתו, רעיה רגוניס, במטרה להעניק לה מעמד "יקירת המוזאון". באופן טרגי ביותר נפטרה גם היא שבוע ימים לאחר פטירתו של חיים. על התורמים נמנה גם עו"ד אורי מאירוביץ' ז"ל שנפטר לאחרונה. תרומתו הוקדשה לשיפוץ סדנאות המוזאון. יהי זכרם ברוך.

לאחרונה שיפרה עמותת הידידים את דרכי הרישום לחברות בעמותה. באמצעות אתר האינטרנט החדש של המוזאון יכול כל מי שמבקש להצטרף כחבר בעמותה להירשם באופן מקוון. הוא הדין לגבי חידוש החברות הקיימת באמצעות התשלום השנתי. החברות בעמותה מקנה לחברים כניסה ללא תשלום למוזאון, קבלת עדכונים על כל האירועים שמתקיימים בו כמו גם הנחות משמעותיות להשתתפות בהם.

עמותת הידידים מוכרת כמוסד ציבורי לענייני תרומות לפי סעיף 46. הכרה זו מאפשרת לתורמים לעמותה לקבל החזרי מס בגין תרומתם.

בשם הנהלת עמותת ידידי המוזאון, אני מודה לכל התורמים והחברים שמלווים אותנו מזה שנים רבות ומקדם בברכה את המצטרפים החדשים. בעזרתכם נמשיך לפתח את מוזאון ראשון־לציון, להרחיבו ולמשוך אליו מבקרים רבים מהעיר ומחוצה לה.

חברי הנהלת עמותת ידידי המוזאון

דב צור - נשיא העמותה

עו"ד עצמון יניב - יו"ר העמותה

עו"ד חנניה גיבשטיין - יו"ר ועדת הכספים וחבר ההנהלה

נאוה קסלר - מנהלת המוזאון וחברת ההנהלה

רחל גיסין - יו"ר ועדת אירועים וחברת ההנהלה

יוסף שובלי - חבר ההנהלה

אסתר זיגר - חברת ההנהלה

גמליאל סגל - חבר ההנהלה

ישראל כנען - חבר ההנהלה

יעקב זילברשטיין - חבר ההנהלה

רם רמז - חבר ההנהלה

יזהר סיבהי - חבר ההנהלה

יעקב אברמוביץ - יו"ר ועדת ביקורת

רו"ח שלמה טפר - חבר ועדת ביקורת

עו"ד זהבי זלצמן - יועץ משפטי

ישיבת הנהלת עמותת הידידים

נעלה בצער רב את זכרם של חברי הנהלת העמותה שנפטרו לאחרונה:

מנחם מן אבירם ז"ל

חיים רגוניס ז"ל

יקירי מוזיאון ראשון־לציון

1 אביב צלה (ווטרמן) ויובל ובני המשפחה
לזכרם של אמא שמעונה (הורוביץ) ווטרמן, נינה למייסדי המושבה ואבא רפאל ווטרמן, איש נעים הליכות וענין במעשיו

2 אביוב משה ומנשה
לזכר הורינו
אביוב יהודית ועשהאל
ראשון־לציון

3 אביוב פנחס ושלמה
לזכר הורינו אסתר וגד אביוב
ראשון־לציון

4 אבירם - המשפחה
לזכרם של רבקה ומשה אברמוביץ
מראשוני המושבה ראשון־לציון

5 אבירם נעימה ומנחם (מן)
לזכרם של לאה ומרדכי אברמוביץ
מראשוני המושבה

6 אברמוביץ בתיה לבית צלליכין, הבנות ובני ביתם
לזכר זאב אברמוביץ
נכד למייסד המושבה

7 אולפינר דליה ושמואל
ראשון־לציון

8 איזנברג רוני ואמנון, גלבוע ניצה ועידו, גלבוע סבי וחוני
לזכר אמנו צילה גלובצ'יק, ילידת העיר ופעילת ציבור
ואבינו ישראל גלובצ'יק, חלוץ, ומראשוני התחבורה הציבורית

9 איל שמואל (מוליק), אלוף (מיל.) וחיה בהגיעו לגבורות
תשס"ג 2002 ראשון־לציון
מהמשפחה והחברים

10 אלישיב (ויס) יצחק, ז'לוטניק יפה ויוסף, ויס אמנון וישראלה, ויס יגאל

לזכר הורינו רחל (לבית ליפשיץ) ואלישיב ויס
ממייסדי התחבורה הציבורית בארץ ישראל
ילידי ראשון־לציון

11 ארד דיצה וע"ד שלמון יורם
לזכר הורינו חנה ואברהם שלמון
ואחינו משה סלומון
ראשון־לציון

12 בולקינד יגאל ומאיר
ראשון־לציון

13 .Block E.R
Nairobi Kenya

14 ברניצקי דן וקוני
לזכר ההורים היקרים שרה ויצחק ברניצקי
ולזכר אחי היקר אברהם
זכרונם לברכה
ראשון־לציון

15 ברניצקי שלום ופלמן צפורה
לזכר הורינו מרדכי ורבקה ברניצקי
ואחותנו נחמה קולברג

16 גרצברג לוי וליאורה, מירה ומוטי ברקן וכל בני המשפחה
לזכר הורינו היקרים חיה ונחום גרצברג
רבי־הפעלים ומאור לזולת
מרץ 2000 תש"ס

17 עו"ד גיבשטיין חנניה ובלה
ראשון־לציון

18 גינדי יעקב, משה ויגאל
לזכר אביהם מנחם גינדי
ולכבוד אמם אסתר גינדי תבדל"א

19 גיסין אורה, גיסין מוטק'ה ורוחלה, גיסין אלדד ורוחק'ה, גיסין מידד ודליה וילדיהם
לזכרם של הורינו שושנה ודב גיסין

ובנם הבכור ארק'ה גיסין

20 גיסין דוד, אסתר וקובי ומשפחותיהם
לזכר ההורים היקרים חיה ואבשלום גיסין
ולזכר אחינו היקר אריה (ארק'ה)

21 דודזון מנה, גיסין (דודזון) רחל, קולודנר (דודזון) יעל ובני ביתם
לזכר לאה ואבנר דודזון, ילידי ראשון־לציון,
בוגרי ביה"ס העברי הראשון "חביב"
הקימו בית ומשק חקלאי בראשון־לציון

21א דינקס חברה לבניין והשקעות

22 הלל דן ואביבה
ראשון־לציון

23 הלל רחל ומשה
סביון

24 הראל יחיאלה ויוסף

25 וינברג הניה וזלה
למוזיאון ראשון־לציון
תשס"ח 2007-2008

26 זהבי נורית ושפי דוד ובני ביתם
לזכר הורינו היקרים
הלה וראובן שפילקה

27 זייגר אסתי, אריק, טליה ואסף
לזכר מתניה זייגר לבית סמוליצ'נסקי
מראשוני החקלאים ומוותיקי העיר
ראשון־לציון

28 זליג ברכה ושמשון
ראשון־לציון

29 זלינגר מלכה ונחום
ראשון־לציון

30 טומשין שרי ושמוליק
ראשון־לציון

31 טפר שלמה, עמליה ורוני
לזכר הורינו זאב וחנה טפר
מוותיקי המושבה ראשון־לציון

32 טפר יעל ודני
לזכר הורינו שמעון פאול ואורזולה
נעמי רוזנטל
מנהל ויינן ראשי ביקב ראשון־לציון

33 יצחקי מירה ומנחם
ראשון־לציון

34 יצחקי יונה ויעקב
ראשון־לציון

35 כמוס - האחים והאחיות
לזכר הוריהם מלכה וצדוק כמוס־הלוי
ראשון־לציון

36 Judith Katzler
In loving memory of my parents
Nehemia and Hanna (Nee Tulipman) Abramovitz
Surrey England

37 כצלר עודד וניוטה
תשס"ו 2006
ראשון־לציון - לונדון

38 לויטה: הבנות אילה, אסתר יחיאלה ובני ביתן
לזכר הורינו היקרים רות בן זאב לויטה,
ילידת ראשון־לציון, נכדתו של המייסד
זאב אברמוביץ,
ואליהו לויטה, איש העלייה השלישית,
מהפרדסנים המצטיינים בארץ
תשס"ז, 2007

39 לאונר לאה וילדיה ענת, דני והדה
לזכר עו"ד נעם לאונר
ראש עיריית ראשון־לציון בשנים
1962-1965

39א לוין אביב
לזכר ההורים אולגה ושמואל לוין

40 לנדה שרה, אלי ואיתן ניר וכל בני המשפחה
לזכר בעלי, סבי ואבינו היקר אריה לנדה
איש מוסד, עניו וישר דרך, שתרם לקידום ענף הכדור־יד במכבי ראשל"צ

41 עו"ד מאירוביץ אורי
לזכר הוריי עזרא ושרה מאירוביץ
ראשון־לציון

42 מוסאל רות ויעקב
ראשון־לציון

43 מזרחי דוד, יעקב ויאיר
נתרם לזכרם של שמחה וישראל מזרחי
מוותיקי המושבה ופעיליה

44 מימון - המשפחה
לזכר שושנה ואהרן מימון
ילידי תימן, אנשי העלייה השנייה (1909)
ראשון־לציון

45 מילמן מאירה ושמואל
לזכר אבי נפתלי הלל
ראשון־לציון

46 נחמיאס אסתר והילדים יוסי, גלית, ציפי ורן
לזכר יקירנו יעקב נחמיאס

47 סולימן, הבנים והבנות
לזכר הוריהם מרים ושלמה סולימן
ראשון־לציון

48 סקסטין לינדה ולאונרד
רעננה

49 סרוגו ראובן ובניו
ראשון־לציון

50 סתיו שולמית לבית ברניצקי

51א עברון עדנה

51 עופר רותי ויולי
חיפה

52 עופר אביבה וסמי
חיפה

53 פוחצ'בסקי מאיר ויוספה
לזכר הסבים נחמה ומיכל פוחצ'בסקי
והורינו עדה ועשהאל פוחצ'בסקי
ראשון־לציון

54א פורת ציפה, הילדים והנכדים
לזכר אורי פורת (פרשקובסקי), נצר למייסדי המושבה. מעירו שאב השראה רבה ודאג להנציחה בכתיבתו השנונה והחריפה

54 פרי דליה
יקירת העיר ומוזאון ראשון־לציון, מתנדבת ופועלת במסירות יוצאת דופן למען נערים ונערות בודדים, ילדים בסיכון, הוראה לעולים חדשים, אסף הרופא וויצ"ו

55 פרשקובסקי אריה ודליה
ראשון־לציון

56 צור תלי וליאת, שיקגו
לזכר הורינו היקרים חיים וטובה צור ראשון־לציון

57 קוזי - כל בני המשפחה
לזכרם של חיה ויוסף (נחום) קוזי מוותיקי המושבה ראשון־לציון

58 קופר פאני ואפרים
קראקס, ונצואלה

59 קראוס צפורה ומשה הבנים דוד וסמדר קראוס, הנכדים והנין
לזכרם של הורינו וסבינו היקרים צבי ובתיה רוזנטל, איש העלייה השלישית
תשס"ח 2007-2008 ראשון־לציון

60 קרתי זהר ודוד
לזכר אסתר וזאב (וולודיה) וינדמן ראשון־לציון

61 רגוניס איל
יליד ראשון־לציון
אדם, קמ"ן, ארכיטקט המשפחה

62 רגוניס - האחיות והאח חיים
לזכר הורינו יהודה רגוניס, השוטר העברי הראשון בראשון־לציון וזהרה אצילת הנפש
ולזכר אחותנו אסתר אברמוביץ לבית רגוניס

63 רובינשטיין אירמה
תל־אביב

64 רוזן כרמלה, הילדים אורי וצבי רוזן ונכדו יניב ליברמן רוזן
לזכר יקירנו אליעזר רוזן, איש נעים הליכות, שיחה וספר
חתן פרס בטחון ישראל
נספה בתאונה ברוכבו על אופניו, צעיר בגוף ובנפש

65 רצ'בסקי אהרון (שופט בדימוס)
לזכרם של "האחים רצ'בסקי", יוסף ומאיר
מראשוני הראשונים בראשון־לציון

66 רשף הדר
בת רחל ומשה, אחות לגיל ואסף
נספתה בתאונת דרכים
28.1.79-1.5.62
ראשון־לציון

67 שובלי יוסף וצביה
לזכרם של משה וחנה שובלי
מוותיקי העיר, ממייסדי שכונת נוה ציון, נוטר ושומר, קבלן, בנה בתים בראשון־לציון

68 שליט חנה ואלי
לזכר אמי לאה שליט
תל־אביב

69 שמואל (מוליק) איל וחיה, ברכה ויוסף שלינגבוים
להנצחת ציפורה ומשה שלינגבוים שעלו מפולין והתיישבו בראשון־לציון בשנת 1934

70 שלגי דוד, משה, יוסף וזאב ובני ביתם
לזכר לאה שלגי
בת שרה ואליעזר קפלן

71 שקולניק אליעזר, רחל (תשבי), נעמן ויובל
לזכר הוריהם טובה ובן־ציון שקולניק
ראשון־לציון

72 האגודה החקלאית
הוועד החקלאי
ראשון־לציון תשס"א

73 בנק אוצר החייל
סניף ראשון־לציון

74 בנק הפועלים בע"מ
סניפי ראשון־לציון

75 בנק לאומי לישראל בע"מ
סניפי ראשון־לציון

76 הבנק הבינלאומי הראשון
סניף ראשון־לציון

77 חברת הכשרת הישוב בישראל בע"מ
תל־אביב

78 "נשר" - מפעלי מלט ישראליים בע"מ
תל אביב

79 "עד מאה ועשרים"
מרכז מגורים לאוכלוסייה בוגרת
ראשון־לציון

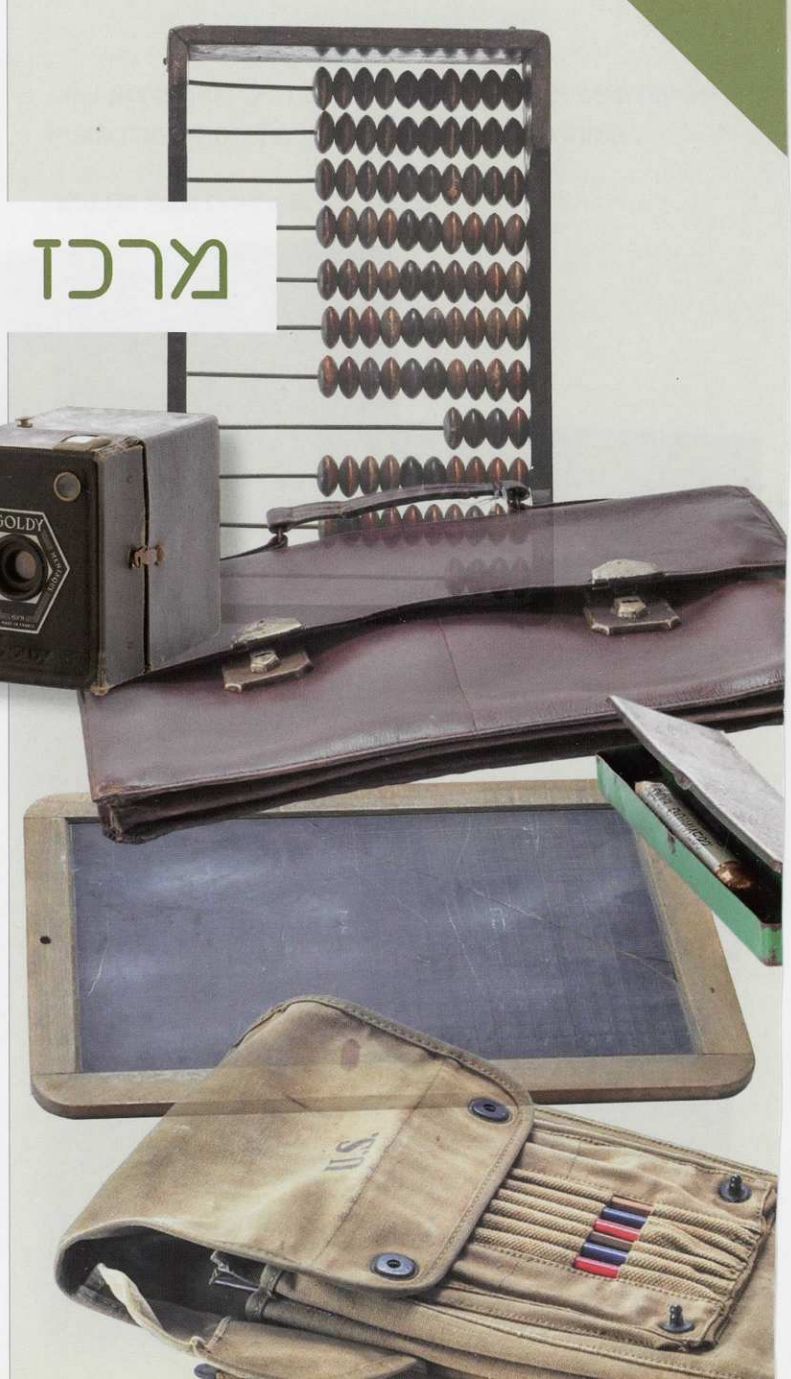
80 קופה חקלאית ראשון־לציון
אגודה הדדית לאשראי וחסכון בע"מ

81 קרן קרול ואלה רייזפלד
תל אביב

82 עמותת חברי ה"הגנה"
ראשון־לציון

מרכז הדרכה

מפגשים חינוכיים חווייתיים לתלמידים במוזאון ראשון־לציון, התשע"ג-התשע"ד, מאה ושלושים שנה לראשון־לציון / מנהלת מרכז הדרכה טניה ארדן

טניה ארדן ניהלה את המרכז החינוכי במשך שנים. טרם פרישתה, בסוף שנת 2014, סיכמה את פעילות המרכז בשנתיים האחרונות לפעילותה בו.

◆ ◆ ◆

מוזאון ראשון־לציון מציג את ייחודה ותרומתה של העיר לעיצוב הלאומיות והתרבות הישראלית, ולהקמת היישוב החדש בארץ ישראל. במוזאון קיים מרכז חינוך אשר בונה ומציע מבחר תכניות חינוכיות וערכיות. התכניות יוצרות מרחב לימודי וחווייתי שמאפשר התנסות במגוון התרחשויות לימודיות מעשירות ומעניינות. כמו כן, נוהג המוזאון להיענות ליוזמות חינוכיות מיוחדות שבאות מן השטח, בהלימה לצרכי הקהילה ובתי הספר.

בשנת התשע"ג, 2013, שנת המאה ושלושים לראשון־לציון, יזם והוביל המוזאון תכניות חינוכיות חווייתיות למערכות החינוך בעיר ובארץ, לתלמידים ולהורים.

אציג כאן את המיזמים החינוכיים שנערכו במוזאון. למיזמים הללו מספר מטרות.

א. ליצור שיח שדן בתרומתם של מקימי ראשון־לציון, עולי העלייה הראשונה, להתחדשות היישוב היהודי בארץ ישראל .

ב. לאפשר למשתתפים להכיר את התהליכים שהביאו ליצירת סמלים לאומיים דוגמת הדגל, ההמנון ותחיית השפה העברית.

ג. להתוודע אל היוזמות והחדשנות שהם חלק בלתי נפרד מהתפתחות המושבה.

ד. לטפח את המודעות לחשיבות של שימור ערכי העבר.

"הזמנה להתבוננות"- מיזם צילום אורבני־היסטורי

מיזם הצילום האורבני הזמין תלמידים והורים להתבונן מקרוב בבתים ישנים ובאתרים בלב העיר ההיסטורית ולצלם יחדיו נופים, אנשים ואתרים. כך נוצר פסיפס היסטורי ועכשווי מזווית אישית - חדש מול ישן.

מסע הצילום נגע בשאלת הזהות המקומית, במטרה להכיר לתלמידים ולתושבי המקום את מורשת העיר באופן חווייתי ופעיל.

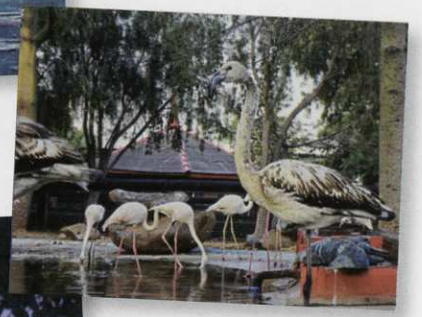
130 תמונות נבחרות מבין התמונות שצילמו המשתתפים הוקרנו בערב חגיגי, אל מול קהל רב, על חזית בית הכנסת הגדול השוכן בראש הגבעה, בלב העיר ההיסטורית.

ההקרנה לוותה בדו־שיח קולח של שחקנים אשר גילמו שניים ממייסדי המושבה והתייחסו בדברי הסבר והומור לתמונות שהוצגו.

התמונות הוצגו בתערוכות בית־ספריות.

"חבק עץ" - שימור וקיימות בגן המושבה ההיסטורי

מיזם חינוכי ערכי להכרת העצים העתיקים בגן העיר בהיבטים רב תחומיים: היסטוריה ומורשת, בוטניקה, ביולוגיה ואמנות. התכנית כללה כתיבת עבודות חקר בנושאים בוטניים היסטוריים, בליווי אקדמי של מכון וולקני ומוזאון ראשון־לציון. שיאה של התכנית היה יום עיון במכון וכן גם בימי עיון בתחומי הדרמה, הצילום והכתיבה היצירתית.

בט"ו בשבט, חג האילנות, נערך אירוע חגיגי בגן העיר ובו הציגו תלמידי המיזם את עבודות החקר ונטעו פרדס במטרה לשחזר את "פרדס המושבה" שניטע בעבר במקום. בסיום המיזם הוצגה תערוכת צילום של המשתתפים בשם "העץ הנדיב". בתכנית השתתפו 120 תלמידי חטיבות הביניים, בשיתוף מינהל החינוך, המינהל לאיכות הסביבה, משרד החקלאות ופיתוח הכפר, יחידת פקיד היערות ומכון וולקני.

"מפגשים בין־דוריים" במוזאון ראשון־לציון

מיזם חינוכי במוזאון לתלמידי כיתות ה'-ז' ולאזרחים ותיקים, בשיתוף "הקשר הרב דורי" אשר זימן מפגש מרתק ומרגש בין התלמידים לוותיקים. הפעילות כללה שלושה שלבים:

שלב א'- הכנה לקראת ביקור

הוותיקים והתלמידים נתבקשו להביא לפעילות חפץ נוסטלגי - צילום ישן מן האלבום המשפחתי, חפץ מעניין העובר בירושה, מזכרת שנשמרה או כל אובייקט נוסטלגי אחר והוזמנו לחקור ולגלות את הסיפור שמאחורי החפץ ולמלא "כרטיס חפץ".

שלב ב'- המפגש במוזאון

המפגש במוזאון כלל שני מרכיבים:

1. שיח מבוא בנושא אובייקטים חזותיים שמציגים סיפורי חיים מרגשים.

2. ביקור בתצוגות המוזאון. בביקור נחשפו מסמכים וחפצים אותנטיים, אשר באמצעותם גילו המשתתפים את סיפורה של המושבה ראשון־לציון וחוו אותה מתרחשת מחדש מול עיניהם. הרעיון שהנחה את הביקור בתצוגות התבסס על שני צירים עיקריים: חשיבותם של האובייקטים כעדות היסטורית וככלי לשחזור העבר על והעמקת התודעה של ערך השימור.

חפצים אותנטיים מאוסף המוזאון

שלב ג'- מעגל הסיפורים

שיחת מעגל ובה סיפרו המשתתפים אודות האובייקט שהביאו עמם. הסיפורים העניקו חיים למקומות ולאירועים שעברו מן העולם ואשר סימלו אבני דרך בחייהם. באחד המפגשים סיפר תושב ותיק, שעלה מסלוניקי, על חיי הקהילה שם, על עלייתו לארץ ישראל ועל ההיקלטות בה. ימים מספר לאחר מכן נפטר האיש בשיבה טובה. התחושה הייתה כי המפגש האחרון עמו היה מעין צוואה - לספר ולשמר את סיפורו של העם היהודי.

המוזאון במהותו יוצר מפגש בין עבר, הווה ועתיד ועל כן פעילות המפגש הבין־דורי התאימה מאוד למפגש המרגש של הילדים עם האזרחים הוותיקים.

פעילויות במרכז ההדרכה

תכניות חינוכיות ברוח הנושא המרכז השנתי, בהלימה לתכנית הלימודים במערכת החינוך:

מנהיגים מובילי חזון / לכיתות ז'-ו'

יצחק בן צבי (מימין), הנשיא השני, ודוד בן גוריון, ראש הממשלה הראשון, בתקופת הלימודים בטורקיה, 1912
(לשכת הפירסום הממשלתית)

התכנית בוחנת ומציגה תמונה רחבה של דמותו של מנהיג על רקע התמורות ההיסטוריות בשלהי המאה ה-19 ותחילת המאה ה-20 .

הפעילות מתחקה אחר מנהיגיה הראשונים של ראשון־לציון, שפרצו דרך והובילו להקמת יישוב חדש בארץ ישראל, ומאפשרת הבנה מעמיקה בנושאי מנהיגות: מנהיגות ערכית, יזמית וחברתית ותכונותיו של המנהיג.

התכנית כוללת דיון בנושא מנהיגות בליווי מצגת, ביקור בתצוגות המוזאון ודיון מעמיק בדילמות מרכזיות בתחום פעילותם של מנהיגי המושבה. לסיכום נערך דיון בנושא חזון מנהיגי העתיד של מדינת ישראל.

האני הוא האחר / לכיתות ז'-ט'

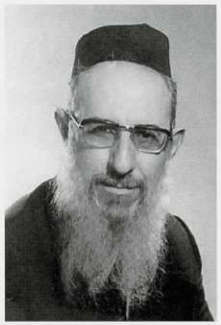
התכנית חושפת את התלמידים לתהליכים היסטוריים שהתרחשו בראשית ההתיישבות והובילו לשינויים במרקם החברתי והתרבותי במושבה. היא כוללת דיון בנושא "האחר הוא אני" בליווי מצגת וביקור בתצוגות המוזאון. בביקור זה מודגשות הדילמות שהיו קיימות במושבה ושמקורן בהבנת האחר כגון: התיישבות הביל"ויים, השגת שוויון זכויות לנשים, המלחמה למען עבודה עברית והתיישבות עולי תימן במקום.

הפעילות הזאת מפגישה את התלמידים עם תרומתם של השינויים הללו להבנת הערך של קבלת האחר ועם הצורך להבין את צרכיו ולגלות כלפיו סובלנות, אנושיות, ורגישות.

הפעילות מלווה בשחקן אשר מציג בפני התלמידים דמויות היסטוריות מהחיים במושבה.

בדרכו של הרב חיים דוד הלוי

במסגרת המיזם "אמץ אתר היסטורי", הופעלה תכנית חינוכית בשיתוף "המועצה לשימור אתרים" עבור תלמידי כיתות ח' מבית הספר מקיף ב'.

התכנית החינוכית עוסקת בפועלו ובדמותו של הרב חיים הלוי שהיה דמות ייחודית במנהיגות הרבנית הישראלית ונציגה המכובד של מסורת הפסיקה הספרדית. מטרת התכנית: לשמר את דמותו ומורשתו של הרב חיים דוד הלוי, להכיר ולשמר את האתרים שבהם חי ופעל. נערכו מספר מפגשים ובהם סיור מודרך במוזאון, השתתפות בסדנת שימור, כתיבת עבודות תחקיר אודות הרב, דמותו ומורשתו שבאות לביטוי במצגת ובתערוכה. המיזם נחתם במפגש בית־ספרי חווייתי ובמרכזו פתיחת התערוכה ונשיאת דברים אודות הרב מאת בני המשפחה.

סיכום פעילות בשנת התשע"ה, 2015 / מנהלת מרכז הדרכה ציפי גוזז

מרכז ההדרכה של מוזאון ראשון־לציון הנו מרכז פעיל במיוחד שאליו מגיעים עשרות אלפי מבקרים ותלמידים בשנה. שליחותנו היא ליצור עבור התלמידים והמבקרים מרכז חווייתי, מרכז של למידה, חקר וגילויים חדשים אשר מעבירים את ערכיה מעוררי ההשראה של ראשון־לציון לציבור הרחב. המוזאון מהווה כלי להעצמת תכניות הלימוד הבית־ספריות באמצעות חוויה מוזאלית ייחודית ומרגשת.

סיכום שנת הפעילות התשע"ה, 2015

כוח אדם: באוגוסט 2014 יצאה טניה ארדן, רכזת ההדרכה, לגמלאות וציפי גוזז מונתה במקומה. קלטנו מדריכים חדשים: את ליבי מורחובסקי, לימור דוידי ויובל שטיינברג, לראשונה הצטרפה לצוות המדריכים בת שירות לאומי מָסוסיא, שעשתה את השירות הלאומי שלה במסגרת המועצה לשימור אתרים. נפרדנו מטליה בר יוסף שיצאה לדרך חדשה. שימור מבני המוזאון הסתיים, התערוכות חזרו למקומן וקבוצות המבקרים מציפות את חדרי התצוגה ואת חצר המוזאון.

שיווק ושיתופי פעולה: ניהלנו דיוור ישיר באמצעות הדואר האלקטרוני עם מנהלי בתי הספר ובנוסף, הפקנו קטלוג תכניות חינוכיות עשיר וצבעוני. יצרנו שיתופי פעולה עם משרד החקלאות, אגף פקיד היערות, ישיבת ההסדר והמועצה הדתית, מינהל איכות הסביבה, התקשוב העירוני ותאגיד "מניב" ויצאנו עם תכניות חינוכיות ופרויקטים מרגשים.

להלן סיכום התכניות החינוכיות: גני ילדים

סיפור מטייל במוזאון / לגן חובה

משך הפעילות כשעה.

מסע תיאטרלי בעקבות ילדה במושבה, שמספר על חיי היומיום של הילדים, על שעות הפנאי ומשחקי הילדות שלהם. לסיום - סדנה ליצירת משחקים.

שובבים במושבה / לגן חובה

משך הפעילות כשעתיים.

יציאה למסע מרתק אל חיי הילדים מימי המושבה, כפי שניבטים מספרי הזיכרונות של ותיקי המקום, אל המשחקים שאותם שיחקו, מעשי הקונדס שזממו והאוכל שאותו אכלו. הפעילות משלבת סיור, משחקים ואפיית פיתות בטבון.

בתי ספר יסודיים:

בוקר טוב לך מושבה / לכיתות א'-ב'

משך הפעילות כשעתיים.

סיפור מרתק על חיי היומיום במושבה מוביל את הילדים באמצעות פעילות משחקית והדמיה, אל ראשון־לציון המושבה, אל האנשים, הבתים, הכלים והצלילים. הפעילות מלווה בעבודת יצירה בסדנה.

למי צלצלו הפעמונים? / לכיתות א'

משך הפעילות כשעתיים.

נאזין לקולות העיר הגדולה, נשמיע מחדש את קולות המושבה, נגלה שלושה פעמונים שהשפיעו על חיי הראשונים: פעמון בית הספר, פעמון העבודה ופעמון החיבור. נגלה מתי ולמה צלצלו ואיך הגיבו התושבים כשאת צלילם שמעו. ולסיום נכין בסדנה סרטים מרתקים ואותם נקרין בפני החברים.

תורה-אורה במושבה/ לכיתות ב'

משך הפעילות כשעתיים.

תלמידי כיתה ב' מוזמנים לחגוג את טקס קבלת ספר התורה בבית הכנסת הגדול ההיסטורי ובמוזאון. התלמידים יחוו את הווי החיים היהודי במושבה, יכירו את תשמישי הקדושה ויתוודעו למלאכתו של סופר סת"ם. התכנית כוללת סיור פעיל וחווייתי ועבודת יצירה בסדנה.

מילים מילים/ לכיתות א'-ב'

משך הפעילות כשעתיים.

התכנית מתמקדת בהתפתחותה של השפה העברית, זאת באמצעות סיור פעיל ומהנה במוזאון וליקוט מילים מהתערוכות, מילים שאותן חידש אליעזר בן יהודה לפני למעלה מ - 130 שנה. לסיום - סדנה ובה הכנת מילון השפה העברית הישנה והחדשה.

יש לי גן / לכיתות ג'

משך הפעילות שלוש וחצי שעות.

סיור ירוק המשלב ביקור בתערוכת "אדם ואדמה" ופעילות חווייתית בגן המושבה ההיסטורי. במהלך הסיור נערוך היכרות עם העצים הקשישים בגן, נכין להם תעודה מזהה, נגלה את תרומתם לאדם ולסביבה, נלמד לטפל בהם ולהעניק להם אהבה. ועם הכלים שלמדנו נצא למשימה בקהילה אשר תשלב חקר ודיגיטציה. בט"ו בשבט התקיים יום שיא בגן המושבה.

מצאנו מים / לכיתות ד'

משך הפעילות כשלוש שעות.

תכנית ירוקה שמטרתה לחשוף בפני התלמידים את התפתחות משק המים, מימיה הראשונים של ראשון־לציון ועד ימינו אלה. מסע מרתק מהבאר הראשונה דרך תאגיד "מניב" ועד האגמים שבפארק החולות. התכנית כוללת: חיזיון אורקולי, משחק רצפה, סיור מודרך בתאגיד, ניסויים מדעיים והפקת קליפ בכיכובם של התלמידים.

בתים מספרים / לכיתות ד'- ה'

משך הפעילות כשלוש שעות.

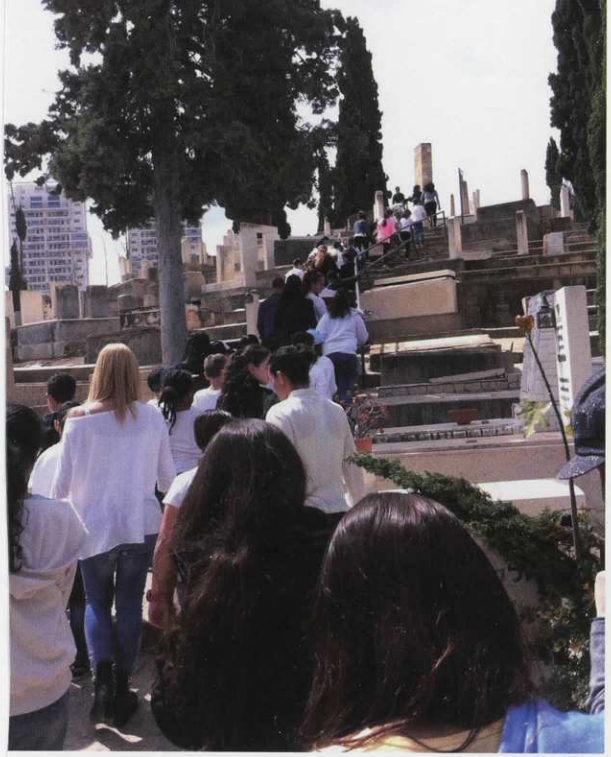
ביקור חווייתי בתצוגות המוזאון, סיור על "שביל הראשונים" בין בתים, נופים וסיפורים, פעילות חקר באמצעות יצירת מודעות לערך השימור והקיימות ולקינוח, חוויה: מופע אורקולי בבאר המושבה.

קבלת האחר בקהילה מתהווה / לכיתות ה'- ו'

משך הפעילות כשלוש שעות.

התכנית מותאמת לנושא הרב־שנתי "האחר הוא אני", שאותו התווה משרד החינוך, ועוסקת בבחינת תהליכים שהתרחשו במושבת הראשונים, עת פגשו את השכנים הערבים, כשהנשים דרשו שינויים או כשהצטרפו למושבה עולים חדשים. בשעת הפעילות מעלים את השאלה כיצד השפיע הדבר על המרקם העדין של הקהילה המתהווה בראשון־לציון ובמדינה כולה ואיך יוצרים חברה מכילה, סובלנית ונטולת גזענות.

מסע אל השורשים, כ"ח באדר התשע"ה, 2015

בכ"ח באדר התשע"ה, 2015, במלאות 113 שנים להקמת "ועד חלוצי יסוד המעלה", קיים מוזאון ראשון־לציון, כמדי שנה בשנה, את הטקס המסורתי בבית העלמין הישן (גני אסתר) לזכרם של מייסדי המושבה וחלוציה. הטקס מתקיים על גבעת בית הקברות, ליד אנדרטת השקמה. בטקס הופיעו בקטעי קריאה ושיר תלמידי כיתה ד'3 של בית ספר "רוזן", בניצוחה של המורה רותי סלומון.

את התלמידים בירך, בשם ותיקי המושבה, אמנון ויס. אמנון ציטט משירה של קדיה מולודובסקי "פתחו את השער" בהדגישו את חשיבות ההמשכיות של המסורת שנועדה להזכיר ולזכור את מעשי הראשונים. נציגות פרלמנט הנוער, שקד עובדיה והגר דילר, דיברו על הכוח וההשראה שמעניקים המייסדים לדור הצעיר.

רכזת חינוך במוזאון ראשון־לציון, ציפי גוזז, סיפרה למשתתפים על הקמת "ועד חלוצי יסוד המעלה" בכ"ח באדר התשמ"ב, 19 במרץ 1882, על ידי זלמן דוד ליבונטין, ועד שנועד להיות "מרכז מיוחד אשר אליו יפנו כל הבאים להיאחז בארץ הקדושה".

וכך סיפרה: בחודש אפריל של אותה השנה החליט הוועד להקים מושבה ("מושב בלשונם") שתיקרא "ראשון־לציון" ככתוב בפסוק: "ראשון־לציון הנה הנם ולירושלים מבשר אתן" (ישעיהו, מ"א, 27); בחודש מאי נכתבו תקנות שלארון ירצו לחיות; ביוני נקנו אדמות "עיון קרא" ובט"ו באב, 31 ביולי 1882, עלו על הקרקע. "כאן בגבעה חנו את לילם הראשון תחת עץ שקמה עתיק ימים", וכאן, לראשונה במקום זה, נקברה בתם של שרה ואליעזר אלחנן שליט, ממייסדי המושבה. ומספר בנם, משה אהרון שליט, בספרו "בנתיבות חיי", על תנאי החיים הקשים שחוו המייסדים ועל פטירתה של ברכה, אחותו התינוקת, שאמם לקתה בקדחת ופסק חלבה ולא יכלה להניקה. ואליעזר האב קבר אותה על הגבעה, מתחת לעץ השקמה עתיק היומין. לימים היה המקום לבית העלמין של המושבה ושנים רבות מאוחר יותר, ביום שישי 12 במרץ 2015, על אותה גבעה, תחת אותה השקמה, נקבר אלי שליט, נכדם של המייסדים שרה ואליעזר אלחנן שליט. אלמנתו חנה, שהשתתפה בטקס, התרגשה עד דמעות.

ועוד סיפרה: בשנת התרמ"ט, 1889, תחת אותה שקמה, שתים עשרה שנים לפני הקמת הקרן הקימת לישראל, הוקמה על ידי בני המושבה אגודה לקניית אדמות בשם "קרן קימת". ובמלאות מאה שנים לקרן ראשונית זו, בשנת התשמ"ט, 1989, הוקם גלעד לזכרה של השקמה ההיסטורית שנכרתה זה מכבר. אל גלעד זה עולות מדי שנה משלחות של כל בתי הספר בעיר ומניחות זרים לרגלי הגלעד, על הגבעה שבה טמונים מייסדיה ובוניה של ראשון־לציון.

בטקס שהתקיים השנה השתתפו נציגים מבתי הספר: חופית, אתרים, ידלין, בארי, ויתקין, חביב, שלמון, יסוד המעלה, תמיר, זבולון המר, אופקים ועין הקורא.

חטיבות הביניים

קבלת האחר בקהילה מתהווה / לכיתות ז' - ט'

משך הפעילות כשלוש שעות.

התכנית מותאמת לנושא הרב שנתי "האחר הוא אני", שאותו התווה משרד החינוך, ועוסקת בתהליכים שהתרחשו במושבת הראשונים עת פגשו את השכנים הערבים, כשהנשים הרימו ראש ודרשו שינויים או כאשר הצטרפו אליה עולים חדשים. בעת הפעילות מעלים את השאלה כיצד השפיע הדבר על המרקם העדין של הקהילה המתהווה בראשון־לציון ובמדינה כולה וכיצד יוצרים חברה מכילה, סובלנית ונטולת גזענות.

משחק משפחות /לבני ובנות מצווה

משך הפעילות כשלוש שעות.

מפגש מרתק עם מייסדיה ובוניה של המושבה, שפרצו דרך והניחו את אבני היסוד לעיצוב התרבות והלאומיות הישראלית.

באמצעות מחקר ונבירה בתצלומים ישנים, במסמכים מקוריים ובאלבום המשפחות, יפגשו התלמידים משפחות ותיקות ויחשפו עלילות מרתקות ומפתיעות. את המידע שנחשף ימחיזו התלמידים על במה, לבושים בבגדי התקופה. באופן זה ילמדו היסטוריה בהנאה גדולה.

סמלים לאומיים כמעצבי זהות / לכיתות ז'- ט'

משך הפעילות כארבע שעות.

הולדת דגל הלאום וההמנון בראשון־לציון מהווה אבן דרך לקראת הקמת המדינה בארץ ישראל. התכנית מציגה את תהליך היווצרותם של הסמלים הלאומיים בראשון־לציון, את הטמעת השפה העברית בבית הספר העברי הראשון, את חידוש נוהלי חגיגת החגים המסורתיים על ידי העם היושב על אדמתו ומוציא את לחמו מן הארץ. את הסיור נסיים בשירת "התקוה" במרתף שבו התגורר מחבר ההמנון, נפתלי הרץ אימבר.

עשה לך שמיטה/ לכיתות ז'-ט'

משך הפעילות כשלוש שעות.

"כי תבואו אל הארץ אשר אני נותן לכם ושבתה הארץ שבת לה'" (ויקרא, כה, א'-ז'). בשנת השמיטה התשע"ה הפעיל מוזאון ראשון־לציון את התכנית "עשה לך שמיטה". התכנית סוקרת את מצוות השמיטה מימי קדם עד ימינו, שמה דגש על פולמוס השמיטה שהתחולל בראשון־לציון בפרט וביישוב היהודי החדש בכלל בשנת התרמ"ט, 1889. התכנית מובילה להתבוננות ביקורתית במציאות הישראלית של היום, מעוררת חשיבה ומנסה להתאים, בכלים הלכתיים, את ערכי השמיטה אל החיים בחברה המודרנית.

בני העלייה הראשונה - חולמים ובונים, מקיימים מסיבת עיתונאים/לכיתות י'

משך הפעילות כשלוש שעות.

מסע מרתק אל ימי העלייה הראשונה - מפגש עם החולמים והבונים המתמודדים עם קשיים אדירים וזוכים לפרוץ דרך ולהניח את אבני היסוד לעיצוב החינוך, התרבות והלאומיות הישראלית. התכנית כוללת: סיור בתצוגות המוזאון בשילוב שחקן; מסיבת עיתונאים שבה יועלו לדיון מחלוקות ולבטים שעלו בתקופת העלייה הראשונה; ייערך משחק "אחד נגד מאה" שיעסוק במושגים מתקופת העלייה הראשונה; ייערכו סיור בין בתיה הראשונים של המושבה ראשון־לציון וצפייה בחיזיון אורקולי בבאר המושבה.

שדרוג חוויית הביקור של גני הילדים

במטרה להעצים את החוויה של תלמידי הגנים, בנינו ארגז חול, יצרנו בתים, עצים ובעלי חיים, וסביב ארגז החול מספרים את סיפור הקמת המושבה והפיכתה ממדבר שומם למושבה ירוקה.

מחשוב

ציפי גוזז מנהלת את אתר האינטרנט ואת דף הפייסבוק של המוזאון. לאחר חבלי לידה, נולד אתר חדש שנותן מענה לטכנולוגיות החדשות שקיימות היום. הנכם מוזמנים להיכנס לאתר ולהתעדכן בכל מה שמתרחש במוזאון.

http://www.rishonlezion-museum.org.il

מוזאון ראשון־לציון מוביל תהליך אוצרותי-יצירתי בבתי הספר בעיר / טל הרמלך

כמדריכה במוזאון ראשון־לציון, ליוויתי את התהליך מראשיתו וזה סיפורו:

מנהלת בית הספר "עין הקורא" החליטה בשנת התשע"ה, 2015, להדגיש ולפתח את תחום המוזאולוגיה במסגרת הבית־ספרית. בתחילת שנת הלימודים הנוכחית יצרה המנהלת, עדנה אלי, קשר עם מייסדת מוזאון ראשון־לציון רחל גיסין, ועם המנהלת הנוכחית, נאווה קסלר, במטרה ליצור שיתוף פעולה בין בית הספר לבין המוזאון לצורך הקמת מיזם מוזאלי חינוכי. הוחלט כי הצוות המקצועי של המוזאון יקנה למורים בבית הספר כלים למימוש רעיון זה.

לאורך השנה נערכו סדנאות שבהן לקחו חלק כל המורים. הסדנאות עסקו בחפצים ובתמונות ובסיפור שעומד מאחוריהם. המטרה הייתה להעניק למורים כלים בסיסיים שיאפשרו להם להקים תערוכות בבית הספר.

במסגרת לימודי תרבות ישראל, למדו תלמידי כיתות ה' על חשיבותה של ירושלים לעם היהודי לאורך הדורות; על הגעגועים והכיסופים אליה במשך 2000 שנות גלות; חקרו ובחנו עמדות שונות והרכיבו פסיפס של עיר שיש בה היסטוריה , קדושה, סמליות והרבה רגש. צוות המורים והתלמידים בחרו את ירושלים כנושא לתערוכה, בנו דגמים יצירתיים שמייצגים שירים, סיפורים, דמויות, מקומות ואתרים בירושלים ולקחו חלק פעיל ומרכזי בהקמת התערוכה. נפגשתי עם המורות מספר פעמים כדי לגבש את המתווה לתערוכה. העבודה אתן הייתה לי חוויה מהנה ומאתגרת. נפגשתי גם עם ילדי כיתות ה' ודיברנו על תהליך הכנת התערוכה, על חשיבות העבודה בצוות ומה ראוי לעשות כדי שהתערוכה תהיה משמעותית וחווייתית עבורם.

תערוכת ילדי כיתות ה' בבית ספר "עין הקורא" בהדרכת טל הרמלך

ביום שלישי, 9.6.2015, התקיים אירוע בשיתוף ההורים. האירוע נפתח בהופעה קצרה של הילדים בנושא "ירושלים". בהמשך, מספר הסיפורים יהודה עצבה סיפר לילדים על ילדותו בירושלים וזאת בעזרת משחקים וחפצים ישנים שהביא עמו, והוצגו דגמים של אתרים שונים בירושלים, דגמים שהילדים בחרו והכינו. ליד כל אחד מהאתרים שהוצגו בתערוכה עמדו ילדים וסיפרו סיפור מרגש שנוגע לאותו אתר. למשל, ליד הדגם של מוזאון "יד ושם" עמדה ילדה וסיפרה את סיפורו המרגש של סבה, חסיד אומות עולם, שהציל יהודים בתקופת מלחמת העולם השנייה. בתערוכה הוצגו גם מסכות של דמויות מפורסמות שחיו ופעלו בירושלים. את המסכות המרשימות הכינו הילדים בהדרכת המורה לאמנות שגם עיצבה את התערוכה. הילדים סיפרו את סיפורה של כל אחת מהדמויות הללו ואת הקשר של הדמות לירושלים. בסוף הערב הוקרן סרטון קצר שהכינו התלמידים בעזרת המורות. הסרטון מתאר את הטיול שערכו בירושלים.

אני, כמי שהובילה את המיזם מטעם המוזאון, בטוחה ששיתוף הפעולה היצירתי ומעורר ההשראה הזה בין המוזאון לבין בית הספר "עין הקורא", יהווה פתח לשיתופי פעולה ייחודיים נוספים של מוזאון ראשון־לציון עם בתי ספר נוספים בעיר.

עם הפנים לקהילה / נילי ערבה

אחת ממטרותיו החשובות של מוזאון ראשון־לציון היא לצאת אל הקהילה, לקרב אותה אל ההיסטוריה העשירה של העיר ולעורר גאווה בזכות "ראשוניותה". דרכים רבות לעשות זאת. אחדות מהן באחריותי.

סיורים

מה טוב יותר מסיורים ברחבי העיר שאותם יובילו תושביה הוותיקים בעקבות מורשתם, סיפורם האישי ותחומי עיסוקם. עניינתי אחדים מהם ששמחו מאוד לשתף פעולה ולשמחתי, גם הציבור הרחב נענה לכך בהתלהבות. בסיורים השתתפו גם תושבי העיר וגם אנשים מחוצה לה. הסיורים נערכו בשבתות שבהן המוזאון פתוח לקהל ללא תשלום (שבת ראשונה בכל חודש) ובימי שישי - לציבור הדתי. הסיורים נפתחו במפגש במוזאון עם המדריך שהציג את אילן היוחסין של משפחתו באמצעות תמונות ומצגות.

עצמון יניב, נינם של מיכל ונחמה פוחצ'בסקי, ערך סיור בעקבותיהם לאור זיכרונותיהם וגם זיכרונותיו כיליד המקום. הסיור החל בבית ספר "חביב", שם למדו עצמון, אביו וסבו, דרך רחוב דרור שבו עמד ביתם, אל אורוות הברון ומשם - אל בית העם.

רוחק'ה גיסין היא מייסדת המוזאון ונינתו של הרב יוסף הלוי, מי שכיהן כרב היקב במשך עשרות שנים. רוחק'ה הובילה את הסיור מבית הכנסת הגדול, דרך רחוב הכרמל שבו עמד בית המשפחה - משפחת דודזון, אל בית הכנסת הסמוך של החסידים והסתיים ביקב שבמורד הרחוב.

איזי כנען הנו יליד העיר ויקירה. הסיור נערך בעקבות פעילותו כארכיאולוג וכמנהל עמותת "יעלים". הסיור החל בבית הקרן הקימת שליד בית דגן, דרך הגת הביזנטית שנחשפה בראשון־לציון ואל מנחת המטוסים. כחלק מפעילותה של עמותת "יעלים", אשר מקדמת בני נוער יוצאי אתיופיה, יזם עבורם איזי כנען (טייס חובב) קורס לימודי תעופה וטיס שמתקיים במנחת המטוסים במערב העיר.

ציון סולימן, צאצא למשפחת סולימן האורפלית, הוביל ביקור בשכונת האורפלים וסביבתה. הסיור החל בבית ספר "חביב", שם למד ציון, דרך רחוב ירושלים אל רחוב מולכו ורחוב אלקלעי - שכונתם של האורפלים. בין האתרים השונים הגיע הסיור אל בית הכנסת של העדה ברחוב מולכו. בית הכנסת נבנה על מגרש שאותו נידב אברהם מרכוס, שחי במושבה. אברהם מרכוס הנו סבא רבא של בנימין נתניהו, ראש הממשלה הנוכחי.

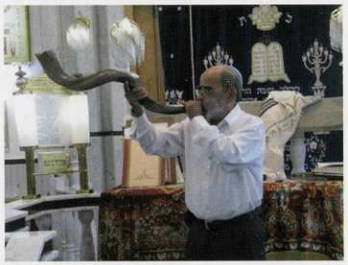
התמונות"
- ▲ מימין למעלה: בית פוחצ'בסקי
- ◀ מימין למטה: הרב יוסף הלוי
- ▲ משמאל למעלה: איזי כנען בהדרכת חניכה
- ◀ משמאל למטה: בית הכנסת של האורפלים

ספר המונחים לרפואה ולמדעי הטבע, ד"ר מזיא, 1934

החולים הראשון במושבה, דרך בית הפקידות הראשון - בית הרופאים, ובאר המושבה והסתיים בבית העם, שבו שוחזר רגע היסטורי מחגיגת הנחת אבן הפינה לבית.

סיורי סליחות

זו השנה השלישית שבה נערכים סיורים בין בתי הכנסת של העדות השונות ברחוב נחמה, רחוב קטן ובו שישה בתי כנסת. בבתי הכנסת נישאים פיוטים והסברים על מנהגי סליחות של כל עדה ועדה וסיפורי זיכרונות מהווי הרחוב מפי תושביו הוותיקים .

סיורים ייחודיים ייערכו יחד עם מתנדבי המיזם הקהילתי "ישראל נגלית לעין" שנערך בשיתוף משרד ראש הממשלה ומכון יד יצחק בן צבי ומטרתו לתעד אלבומי צילומים משפחתיים. את המיזם בראשון-לציון מרכזת טל הרמלך, מדריכה בכירה במוזאון. במסגרת פעילויות המיזם, ייערכו סיורים ובהם ישולבו מתנדבים שהנציחו את קורות משפחתם, באמצעות סיפורם האישי ותמונות מאלבומם הפרטי. המתנדבים מלווים לכל אורך הדרך את המעוניינים בהנצחת סיפור משפחתם והעלאתו לאתר האינטרנט של המיזם.

בבית אהרן ושושנה מימון

יוסי שובלי ואלי מימון הנם ילידי שכונת "שיבת ציון". הסיור בשכונה נערך בהדרכתי ובשיתופם של אנשי השכונה. במהלך הסיור התארחנו בביתו של אלי מימון. אלי, המטפח את מורשת יהדות תימן, גר עם משפחתו בבית סבו וסבתו, אהרון ושושנה מימון, שהגיעו למושבה בשנת התרס"ט, 1909.

האגם במערב העיר

עוזי קרלן, בנם של פרץ קרלן, הרוקח העצמאי הראשון במושבה, ושל חוה קרלן, האחות הציבורית הראשונה. עוזי, יוזם חפירת אגם הנקיק במערב העיר, הוביל סיורים באגמים. השנה נערכו סיורים רבים באגמי העיר בשיתוף פעולה עם האגף לאיכות הסביבה. בסיורים הללו דיברתי על ההיבט ההיסטורי וענת מרדכי - על ההיבט האקולוגי.

ד"ר מזי"א בבית החולים שהקים במושבה

ד"ר מזיא, רופא המושבה, ממייסדי בית העם, "ערבי הקריאה" ו"האורקסטרה" וממחדשי השפה העברית. לציון 85 שנים לפטירתו נערך במוזאון אירוע לזכרו בהשתתפות צאצאיו. באירוע הושק ספר הביוגרפיה שלו "חמש עטרות - ד"ר אהרון מאיר מזי"א, רופא הלשון העברית" שאותו כתבה סמדר ברק, בלשנית, מרצה ומורה לעברית כשפה זרה באוניברסיטת ירושלים. הסיור כלל אתרים הקשורים בחייו ובתרומתו למושבה והחל ברחוב נחמה, שם הקים את בית

כתבות: מכיתות הרגליים אל הכורסה ואל העיתונות הכתובה. מדי שבוע אני שולחת כתבה אל המקומון "השקמה". בכתבות אני פורסת בפני הקוראים את ההיסטוריה העשירה של העיר על ידי ציון אירועים, הווי החיים, רכילויות, ביקורים של אנשים רמי מעלה במושבה ועוד. בקורת רוח אני יכולה לציין כי מגיעים אליי משובים מקוראים שמגלים עניין בכתבות, והרי גם זו דרך להביא את הסיפור עד הבית.

שידור ברדיו

לפני מספר חודשים פנה אלי עו"ד זוהר אופק, המשדר ברדיו המקומי "קול ראשון", בבקשה לספר בפינת הנוסטלגיה שלו סיפורים מהווי החיים של המושבה ראשון־לציון. נעניתי ברצון וכך, בכל יום ראשון, אני מספרת את הסיפורים, בהנאה נוסטלגית, לאלה מבין המאזינים המתעניינים בזמנים שהיו ואינם עוד.

נאחל לעצמנו המשך עשייה מהנה וקירוב הציבור הרחב לסיפורה פורץ הדרך של ראשון־לציון.

בית גורדון־מלון לונדון שעמד בשיממונו. צילום: ניצה וולפנזון

בארכיון המוזאון

אוספי מוזאון ראשון־לציון /

מנהלת האוסף אפרת הברמן

בשנים האחרונות נעשו במוזאון ראשון־לציון מאמצים ומהלכים רחבים במטרה לקדם את האוסף לעידן הדיגיטלי, וזאת בד בבד עם המשך שימורם המקצועי של החפצים והעשרת האוסף בפריטים חדשים בעלי ערך היסטורי ומחקרי. אוסף המוזאון כולל חפצים מוזאליים, תצלומים, גלויות, ספרים, פרסומים, כרזות, מפות, קלטות, תקליטים וסרטים.

גוש זכוכית מבית החרושת "גביש" שהועלה לפורטל המוזאונים

מהפכה דיגיטלית באוספי המוזאון

בשלוש השנים האחרונות התרחשה מהפכה דיגיטלית באוספי המוזאון. את המהפכה יזמה וקידמה נאוה קסלר, מנהלת המוזאון. התהליך התבטא במספר מישורים: הכנת קטלוג ממוחשב של אלפי פריטים מאוסף החפצים של המוזאון בפורטל המוזאונים של משרד התרבות, צילום מקצועי ותלת ממדי שלהם והנגשתם לציבור, וכן גם סריקה של אלפי תצלומים מאוסף התצלומים ההיסטורי של המוזאון. המהפכה הדיגיטלית עדיין בעיצומה אולם כבר עכשיו היא מאפשרת למוזאון להנגיש לציבור את האוספים ההיסטוריים שקיימים בו, אשר מציגים את קורות ראשון־לציון החל מתקופת העלייה הראשונה.

לאור הקדמה הדיגיטלית שהתחוללה אצלנו, נבחר מוזאון ראשון־לציון להשתלב במאגר האירופאי היוקרתי "יורופיאנה". המאגר מספק גישה לאוספי מוזאונים ולחומרים ארכיוניים שעברו דיגיטציה ברחבי העולם. הוא מכיל פריטים מכ-1500 מוסדות, בעיקר באירופה, בהם מוזאונים מרכזיים כגון הלובר בפריז ומוזאון ישראל - לצד מוזיאונים וארכיונים מקומיים מכל המדינות החברות באיחוד האירופי. בימים אלה אנו עתידים להעלות אלפי פריטים מהאוסף הדיגיטלי של המוזאון אל המאגר.

בכך הפך מוזאון ראשון־לציון למוזאון מוביל בתחום ההנגשה הדיגיטלית והוא זוכה לשיתופי פעולה עם מוזאונים ומוסדות ברחבי העולם.

שיתופי פעולה

מוזאון ראשון־לציון מעודד ומקדם שיתופי פעולה בין מוזאונים, מוסדות תרבות ומחקר. אחד משיתופי הפעולה שהתרחש ממש לאחרונה התקיים בין מוזאון ראשון־לציון ומוזאון היהלומים ע"ש הארי אופנהיימר במתחם בורסת היהלומים הישראלית. שיתוף הפעולה החל מפנייה של נוגה ראב"ד, אוצרת מוזאון היהלומים, אל מנהלת המוזאון שלנו, נאוה קסלר, בבקשה לקבל בהשאלה מכשירי פטיפונים, מאוסף המוזאון, עבור תערוכה אשר תציג את הדרך שבה החלו לעבד את היהלומים בעזרת מחטי הפטיפון. היה זה בתקופה שבין

שנות ה-50 לשנות ה-80 של המאה העשרים. מוזאון ראשון־לציון שמח לקחת חלק במיזם והשאיל מספר פריטים מהאוסף.

מאוסף המוזאון

בתערוכה שנפתחה בחודש יוני 2015 ושמה: "יהלומים על 45: יהלומ כמחוללי מוזיקה", מוצגים מספר פטיפונים וגרמופון משנות השלוש ועד שנות השישים למאה העשרים מאוסף מוזאון ראשון־לציון. שית פעולה נוסף נערך עם מוזאונים של משרד הביטחון, שמהם קיבל בהשאלה תחנת שידור של "ההגנה" שמוצגת אצלנו בתערוכת "האמ יום יבוא - מחווה לחברי ארגון ה"הגנה" בראשון־לציון".

בסוף חודש אוקטובר, 2015, תיפתח תערוכה בבית גורדון־מז לונדון שתציג שיתוף פעולה בין המוזאון לבין המחלקה לעיצוב אופו במכללה האקדמית לעיצוב "שנקר". במסגרת התערוכה יוצגו פריטי לבוש אשר עוצבו בהשראת הבית וסיפורו. לפני כשנתיים הניב שיתוף פעולה מסוג זה את התערוכה המרשימה "מעצבים את ישראל".

פריטים באוסף המוזאון

הנהלת מוזאון ראשון־לציון רואה חשיבות רבה בהעשרת האוסף המוזאלי בפריטים בעלי ערך היסטורי ומחקרי מתוך ראייה כי המוזאון הנו מוסד מוביל בהצגת תיעוד ומחקר של התרבות הישראלית החל מתקופת העלייה הראשונה.

חפץ היסטורי נדיר שהגיע אלינו לפני זמן מה הוא קרונית שהתגלתה כשהיא טמונה באתר בנייה שברחוב גלוסקין 4 בראשון־לציון. מתחקיר ראשוני שנערך במוזאון עולה שמדובר בקרונית המוסעת על גבי מסילה. קרוניות מסוג זה היו בשימוש ביקב ראשון־לציון כבר מסוף המאה ה-19 ושימשו להובלת ענבים ומטענים. כמו כן, השתמשו בקרוניות מסוג זה גם במפעלי תעשייה דוגמת בית החרושת ללבנים "סיליקט" ובמקומות נוספים.

פעמון המושבה המקורי

בשנת 2014 הושב למוזאון פעמון המושבה שהוצב בשנת 1886 ליד בית הרפואות שבמרכז המושבה. הפעמון נעלם בראשית שנות

השישים למאה ה-20. החיפושים אחריו העלו חרס ולכן, בשנת 1982, עת הוקם מוזאון ראשון־לציון, הוצב בכיכר המייסדים פעמון חלופי שצלצל לכבוד מבקרי המוזאון. תעלומת היעלמותו של הפעמון נפתרה באביב 2014. "הגנב", שהיה נער בעת ביצוע הגנבה, ניחם - כך סיפר עתה - על מעשהו, אך מרוב בושה וחשש קבר את הפעמון בחצר ביתו. המצפון לא חדל לייסרו אולם במשך כל השנים חשש מלהיחשף בציבור. כעת, והוא כבן שבעים, העביר את הפעמון אל המוזאון באמצעות שליח מטעמו. מוזאון ראשון־לציון ציין את שובו של פעמון המושבה בטקס חגיגי שנערך באוגוסט 2014.

בראשית שנת 2015 נתרמו למוזאון פריטים מהאוסף של מר צבי אנגל. האוסף כולל מכשירי רדיו, מכונות כתיבה, חפצים רפואיים, מסרטת קולנוע ופריטים מעניינים נוספים.

חפץ אחר שנתרם הוא תחפושת רקדנית לפורים שנמסרה על ידי הגברת עין־יה טמיר. התחפושת נתפרה על ידי סבתה, הניה פקלמן, בשנת 1934, עבור בתה צפורה בת השבע. התחפושת עברה מיד ליד במשפחה ושימשה גם את עין־יה ואת בנותיה. את קורות חייה המעניינים של הסבתא, הניה פיקלמן, אשר חיה תקופה ארוכה בראשון־לציון, תוכלו לקרוא בספרה "חיי פועלת בארץ".

לאחרונה נתרמה למוזאון כרכרה יפהפייה על ידי מר יוסי אברמוב. הכרכרה מסוף המאה ה-19 הייתה שייכת למרדכי ברניצקי הידוע בכינויו "המופתי של ראשון". סיפורה של הכרכרה מרתק. היא שימשה את מר ברנצקי בחיי היומיום בנסיעות מביתו אל עבודתו החקלאית. בשנות הארבעים למאה העשרים היה ברניצקי מסיע את יוסי אברמוב ללימודיו בבית הספר העממי ("חביב"). במהלך השנים הביע אברמוב, בעל מוסך ואספן ידוע, עניין בכרכרה ובשנת 1988 היא הגיעה לחצר ביתו. היא הייתה מפורקת ויוסי אברמוב החל בתהליך שחזור. בעזרת ידי הזהב שלו, אט אט הורכבה הכרכרה וחלקי העץ והגלגלים שוחזרו בצורה מדויקת בהתאם למקור.

הכרכרה של ה"מופתי" מרדכי ברניצקי

יש לציין שזו הכרכרה היחידה שנשמרה בראשון־לציון. כמוה הייתה רק עוד אחת. המוזאון מודה ליוסי אברמוב על החלטתו לתרום את הכרכרה לאוסף שלנו בהבינו כי זה המקום הראוי לה.

בעל הכרכרה, מרדכי ברניצקי, נולד ברוסיה. עלה לארץ עם הוריו ואחיו בשנת התרמ"ד, 1884, ושנה מאוחר יותר הגיעו לראשון־לציון. כורם ואיכר. חקלאי שניסה את כל ענפי התקופה: שקדים, טבק, פרדס, כרם זיתים, תבואה, ירקות, תולעי משי. עסק בסלילת כבישים במושבה והיה פעיל בחיים הציבוריים במושבה.

בימים אלו פועל המוזאון לאיתור חפצים מוזאליים נוספים. אנו יוצאים בקריאה אליכם, צאצאי הוותיקים בעירנו, לתרום חפצים על

מנת להעשיר את האוסף שלנו. המוזאון מבטיח כי הפריטים יישמרו בתנאי שימור הולמים ויוצגו בתצוגות הקבע ובתצוגות המתחלפות בהתאם לצורכי המוזאון.

לתרומות ניתן לפנות לאפרת הברמן, מנהלת האוספים במוזאון ראשון־לציון בטלפון 03-9537021 או במייל efrathab@gmail.com

כתובה משנת 1929 של
רבקה (הלל) ומאיר הירשפלד.
תרם נכדם עופר חודורוב

ישן וחדש בארכיון /
מנהלת הארכיון הדס אביבי

התחלתי את עבודתי בארכיון ראשון־לציון בתחילת נובמבר 2015 (כך שכרגע מה שחדש בארכיון הוא "אני"...). המטרה הראשונה שהצבתי לעצמי הייתה להבין ולהכיר את מה שנעשה לאורך השנים במסגרת הארכיון. גיליתי שמתוך מודעות רבה לחשיבות שמירת המידע, נוצר כאן אוסף יוצא דופן ומרשים של מסמכים הקשורים לפנים השונות של ראשון־לציון החל מחומרים מנהליים של הגופים המובילים מתחילת דרכה של המושבה ועד ימינו אלה - ועד המושבה, מועצה מקומית, עירייה; אוספים של ארגונים ציבוריים ואגודות שונות, התייחסויות לצדדים השונים של חיי הקהילה בדגש על התרבות והחינוך; וכן גם אוספים אישיים רבים המעידים על האמון של בעליהם שרכשו לארכיון כמי שיודע לנהל את האוצרות הללו.

על כתפיי מונחות עתה מספר משימות מהותיות להובלת הארכיון למאה ה - 21:

- מחשוב וקטלוג האוסף כולו על פי תקנים בינלאומיים מקובלים, בתוכנת ארכיון מתאימה, והעלאתו לממשק אינטרנטי כך שיהיה נגיש לכל דורש.
- טיפול במבנה ההיררכי של האוסף על פי עקרון היסוד של מוצא החומרים.
- רענון סימול האוספים כמקובל במערכות ממוחשבות.
- דיגיטציה של האוסף שתאפשר הן הנגשה של חומרי המקור עצמם והן שמירה על חומרים אלה, שחלקם עברו כבר 130 שנות חיים

טרם כניסתי לתפקיד ניהלה מנהלת המוזאון, נאוה קסלר, מגעים עם הספרייה הלאומית לצירוף ארכיון מוזאון ראשון־לציון לפרויקט רא"י - רשת ארכיוני ישראל. מטרתה של תכנית חשובה זו להנגיש את חומרי הארכיונים שבאינטרנט לתועלתו של הציבור הרחב, והיא מהווה חלק ממיזם "ציוני דרך" - מיזם לאומי גדול לקידום שימורם, חשיפתם והנגשתם של חומרי תרבות לציבור הרחב באמצעים חדשים. עם כניסתי לתפקיד, מסרה לי מנהלת המוזאון את טיוטת ההסכם שנעשה עם הספרייה הלאומית. בימים אלה אנו עורכים בדיקה מקיפה, משפטית וענייינית, של ההסכם המוצע ומקווים לקדם את שיתוף הפעולה.

כפועל יוצא של מיזמים אלה ובהמשך להם, תקוותי היא שהארכיון יהפוך לאבן שואבת לחוקרים ולהרחבת המחקר האקדמי בתחומים הנוגעים לנו, וכן ליצירת שיתופי פעולה עם ארכיונים נוספים וגופי תרבות אחרים. יש לקוות שפעולות אלה וביסוסו של הארכיון יביאו גם להרחבת אוספי המסמכים המופקדים בארכיון כך שהנדבך שאנו מהווים יגדל ונוכל להציג מידע מגוון ורב עוד יותר.

הארכיון אינו פועל בחלל ריק והוא מהווה חלק בלתי נפרד מהמוזאון ומצרכיו. המידע השמור כאן צריך להיות זמין לכל דורש ולכל מטרה - הדרכה, תערוכה, מחקר פנימי, מידע משפטי וכו'.

ארכיון ראשון־לציון גדוש בחומרי העבר, אך פניו לעתיד! לסיום, אני רוצה להודות לכל האנשים הרבים במוזאון שקיבלו אותי במאור פנים ומתוך נכונות לעזור לי עם כניסתי לתפקיד ולהצמחתו של הארכיון.

אלבום המשפחות

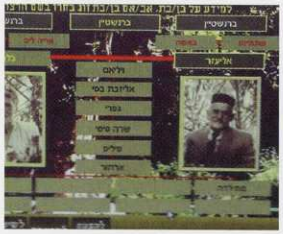

תיעוד וגנאלוגיה ב"אלבום המשפחות" /
תרצה חביב גרין

"אלבום המשפחות", הליבה ההיסטורית של ראשון־לציון, הנו מיזם ייחודי בהיקפו ובעומק תחקיריו. הוא נועד לתעד - ברגשי תודה והערכה - את בני ראשון־לציון החל ממייסדיה, שהקימו אותה בשנת התרמ"ב, 1882, וכן כל מי שבאו אחריהם. בהבדל מפעילות נוסטלגית כזו או אחרת, שמעלה זיכרונות מכל הבא ליד, התיעוד באלבום המשפחות מתבסס על תחקירים ומסמכים ארכיוניים והוא שיטתי ומדויק ככל האפשר. ניתן להיכנס באלבום אל רשימת המקורות הארכיוניים והספרים שמשמשים אותנו. גם כשמתקבל חומר מראיונות עם צאצאים, אנו משתדלים למצוא אסמכתאות כאלה ואחרות או לפחות להצליב מידע. בציוני הדרך נכתבות עובדות ואנו נמנעים מסופרלטיבים. לסיפורי הווי ואנקדוטות מיועד מקום מיוחד, וכדי להבדילו מהתיעוד הוא קיבל את הכותרת "מספרים ש...". באלבום קיימות גם רשימות קבוצתיות אשר מציגות פרקים עיקריים בהתהוות המושבה ובהתפתחותה.

מסכי המחשב ב"אלבום המשפחות" בגלגולו הראשון

בראשית הדרך, לפני עשרים וחמש שנים, עם הקמת האלבום, הצבנו לעצמנו מטרה להתמקד בארבעים השנים הראשונות של המושבה (1882-1922), שבמהלכן נוהלה על ידי ועד נבחר, עד להפיכתה למועצה מקומית. ההחלטה תאמה את תוכנית העבודה (הפרוגרמה) שעל פיו הוקם המוזאון־לתולדות־ראשון־לציון. מאוחר יותר, הרחבנו את טווח התיעוד וכיום אנו מתרכזים בשישים שנותיה הראשונות של המושבה/העיר ומתעדים משפחות שהתיישבו בראשון־לציון לא יאוחר משנת הת"ש, 1940. חשוב להסביר שכל עשור שמתוסף לתיעוד פירושו עבודה רבה עד לאין סוף; עבודה זו כוללת תחקיר ארכיוני, איתור בני המשפחות, השגת כל החומר הדרוש ועיבודו, קבלת פניות והערות מציבור המתועדים ובהתאם להערותיהם, השלמה ותיקון של הפרטים ובנוסף לכל זאת - עדכון חוזר ומתמשך של החומר הקיים מזה זמן רב. כפי שכתבתי לעיל, התיעוד באלבום המשפחות שלנו רחב ומעמיק, מתפרס על פני שלושה דורות בתחקיר מלא ומזכיר בשמותיהם שני דורות נוספים: הוריהם של הראשונים מבני המשפחה שהתיישבו כאן, אשר לא הגיעו יחד אתם, וכן גם בני הדור הרביעי. מן הראוי לציין שאנו מקפידים להזכיר בני משפחות שנספו בשואה.

להמחשת היקף התיעוד אזכיר שכיום מופיעים באלבום עשרות אלפי שמות, מסמכים ותמונות. נוסף על כך, הפרטים הביוגרפים שבאלבום מתורגמים גם לאנגלית. גם חלק לא מבוטל מציוני הדרך תורגמו לאנגלית. **לצערנו, עבודת התרגום נעצרה וכיום אנו זקוקים למתנדב/ת להמשך עבודה זו (שנעשית בבית המתרגם בזמנו הפנוי).**

בשנות העשרים למאה ה-20 התיישבו בראשון־לציון עולים רבים. חלקם עזבו לאחר זמן לא רב וחלקם המשיכו לבנות את ביתם ואת משפחתם כאן. אליהו לויטה, עובד המועצה

שם: כישא אליעזר משה
המשפחה | הפרטי | האב | האם
שנוי השם | מס' הרישום 5106?
המשפחה | הפרטי
תאריך הלידה: 1925 | נכנס ביום: 1925
הכתובת הקבועה: 11 רח' ברנר
שנויי כתובת:
מס. ה. בני המשפחה

כרטיס ממפקד שנערך בתש"ח, 1948

המקומית, הכין מפקד מפורט של תושבי המושבה בשנים הללו. מפקד זה שימש לנו בסיס ארכיוני מהימן לתיעוד העולים הללו. בהמשך, משהתחלנו לתעד את הבאים בשנות השלושים, נעזרנו במפקד היסטורי מעניין שנערך בשנת התש"ח, 1948, בעצם ימי מלחמת השחרור. אנו בני הנוער, גדנ"עים ב"הגנה", נשלחנו לעבור מבית לבית ולרשום את שמות בני הבית ואת פרטיהם. על סמך מפקד זה ניתנו מספרי

תעודות הזהות לתושבי ראשון־לציון במדינה שזה אך הוקמה. כיום, משמשות לנו כרטיסיות המפקד מקור רב ערך לצורך התיעוד באלבום המשפחות.

לאחרונה נוצר שיתוף פעולה בינינו לבין המיזם "ישראל נגלית לעין - ראשון־לציון" שבו מתועדים אלבומי תמונות משפחתיות. אנחנו מקווים להעשיר בזכות המיזם את אוצר התמונות הרלוונטיות לתיעוד המשפחות שבאלבום המשפחות.

לצורך הקלדת כל החומרים למחשב, נבנתה תוכנה מיוחדת על פי הצרכים והאפשרויות שהיו בזמנו, לפני למעלה משני עשורים. ככל שמתקדמת עבודת התיעוד, אנו ערים יותר ויותר לצורך לשפר ולהוסיף ולקדם את התוכנה, קרי: להכין תוכנה חדשה, מעודכנת לימינו אלה. עד שתיווצר האפשרות לבצע זאת - תקציב...תקציב... - מעלה צוות האלבום על הכתב כל רעיון לשיפור שעולה בעת העבודה. בבוא היום נגיש רעיונות אלה ליוצרי התוכנה החדשה.

כאן המקום לחזור ולהזכיר את תרומתו הנדיבה של סר ארתור גילברט שאפשרה בזמנו להחליף את תוכנת המחשוב המיושנת, להעלות את אלבום המשפחות אל האינטרנט באמצעות תוכנה חדישה יותר ולהרחיב ולהעשיר את עבודת התיעוד.

סר ארתור גילברט הוא בנם של אליעזר ובלה ברנשטיין. אביו, אליעזר ברנשטיין, הגיע לארץ בשנת 1925 לרגל פתיחת האוניברסיטה העברית על הר הצופים. בראשון־לציון, במזרחה של המושבה, בואכה המחנה הצבאי הבריטי "סרפנד", רכש ברנשטיין קרקע. מטרתו הייתה להעלות לארץ את בני משפחתו, כשבעים נפש, ולבנות בעבורם בתים ולספק להם עבודה. שנים מספר לאחר מכן, בראשית שנות השלושים, הגשים את תכניתו והקים את "שכונת ברנשטיין" המיתולוגית והושיב בה את בני המשפחה שהעלה לארץ. בדיעבד, יודעים כולם שבמעשה זה הצילם מגורל יהודי פולין שנספו בשואה.

סר ארתור גילברט ורעייתו

בנו ארתור נולד וגדל בלונדון, אימץ לעצמו את שם המשפחה גילברט, עבר לקליפורניה והיה לאיש בעל אמצעים. בשנותיו המאוחרות היה לתורם נדיב למוסדות ההשכלה הגבוהה בארץ ובהמשך, העמיד לרשות אלבום המשפחות שלנו תרומה רבת ערך ובכך אפשר את פיתוחו, את העלאתו לאינטרנט ואת המשך העבודה במשך השנים הבאות.

אלבום השפחות מציג דמויות מופת רבות ובהן פורצות ופורצי דרך החל מראשוני המתיישבים במושבה הראשונה־לציון, דרך צאצאיהם הבאים אחריהם. רבים הם אלה שפועלם חרג מתחומי המושבה/העיר ועשייתם מתפרסת על פני תולדות היישוב, המדינה שבדרך ועד ימינו אלה. גם בכך ערכו וגדולתו של האלבום.

את סיפורה של אחת מפורצות הדרך הללו אביא בהמשך.

מסך הפתיחה של אלבום המשפחות הממוחשב

ולסיום, אני רואה לעצמי חובה למנות את כל מי שתרמו, יחד עמי, את תרומתם להקמת האלבום ולפיתוחו עד עצם היום הזה.

בראשית הדרך עומדים מאיר ניצן, ראש העירייה דאז, שאישר את הוצאתו לפועל של רעיון תיעוד המשפחות והעמיד לרשותנו את המשאבים הדרושים; רחק"ה גיסין, מייסדת המוזאון לתולדות ראשון־לציון והמנהלת הראשונה שלו, שעשתה את עבודת התיאום עם ראש העיר ובזכותה הועמדו האמצעים הדרושים כנ"ל, שאתה הלכתי יד ביד לאורך כל שנות כהונתה ויחד הגינו את תכנית העבודה (הפרוגרמה) של האלבום ואת הביצוע; יוספה פוחצ'בסקי, מדריכה במוזאון, שהצטרפה אל המיזם ותרמה את חלקה בעריכת ראיונות רבים עם צאצאי המשפחות, בשמירת הקשר עם אלה מהם החיים בחו"ל, בביצוע תרגומים לאנגלית ובעיקר - חלקה המבורך בקבלת תרומתו של סר ארתור גילברט; מנהל המוזאון איציק ברנר ז"ל שיזם את מחשובו של האלבום ואת רעיון העלאתו לאינטרנט; מנהל המוזאון רפי גלנטה ז"ל שתמך בהמשך קידומו של האלבום; נאוה קסלר, תיבדל לחיים ארוכים, המנהלת הנוכחית, ממשיכת דרכם של קודמיה, מחדשת פניו ותכניו של המוזאון ; מוליק איל ז"ל שבהיותו יו"ר עמותת הידידים סייע ככל הנדרש; שולי מלכין ז"ל לבית זמסקי שהצטרפה אל צוות האלבום ותרמה תרומה חשובה לפיתוחו עד שנפטרה לפתע פתאום והיא צעירה לימים; ורדית רויטר לבית פוחצ'בסקי שמזה שנים מספר מנהלת יחד עמי את עבודת האלבום ותמשיך, כך אני מקווה, גם אחריי.

רבים הם המסייעים לנו בהתנדבות ובהרבה רצון טוב: באיתור משפחות שטרם יצרנו קשר אתן, בהוספת מידע לגבי משפחות מתועדות, בהספקת תמונות ובזיהוי המצולמים בתמונות קבוצתיות ועוד. לכולם התודה והברכה. סיוע שאין שני לו מגישה לנו ניצה וולפנזון לבית הורביץ, נינת המייסד זאב אברמוביץ, אשר מעשירה אותנו בידיעותיה האין־סופיות, בתצלומיה ובאוסף העשיר של חומרי ארכיון השמורים עמה.

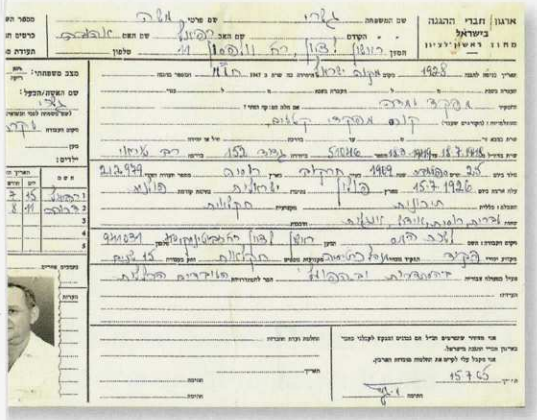

ואחרונות חביבות הן המתנדבות היקרות, חברותינו לצוות: נאוה תמרי לבית גרשוני, חנה קוזי לבית רוטשילד ויהודית לנדאו לבית שוסהיים, אשר מקדישות מזמנן ומיכולותיהן בשמחה ובאהבה ואשר ללא עזרתן היינו עומדים היום הרחק מהמקום שהגענו אליו בפיתוח אלבום המשפחות.

כבוד לחברי ההגנה ו... "אלבום המשפחות" /
ורדית רויטר

לקראת יום העצמאות התשע"ה, 2015, התקבלה החלטה במוזאון ראשון־לציון לקיים תערוכה שבה יועלה על נס פועלם של חברי ה"הגנה", בני המושבה, בשמירה ובהגנה על המרחב הגיאוגרפי בסביבות המושבה, נגד הפורעים. יונה שפירא, אוצרת המוזאון, בחיפושיה אחר חומרים לתערוכה, חיפשה ומצאה את רשימת חברי ה"הגנה" המונה אחים, גיסים, בני דודים ולעתים, אף בני זוג. האוצר הזה שכן אחר כבוד באחת ממגירות התיקייה, באותו חדר עצמו שבו אני נמצאת מאז שהתחלתי את עבודתי ב"אלבום המשפחות" לפני שלוש שנים, ואני כלל לא ידעתי על קיומו. עם מציאתו, אחזה בי התרגשות גדולה נוכח הממצאים הטמונים בו. גיליתי שם מה גדולה הייתה נכונותם של האנשים לתרום על מנת להיות שותפים להגנת היישוב.

בין המתנדבים ל"הגנה" אפשר למצוא את אלה שנולדו במושבה לצד עולים חדשים - אנשים צעירים וחסונים שהגיעו ארצה בשנת 1933 ושנתיים מאוחר יותר כבר היו חברים פעילים ב"הגנה" ועמסו על כתפיהם את ההגנה על היישוב.

כרטיס חברות ב"הגנה"

פרטים ביוגרפיים רבים על עצמם כמו מקום הולדתם, שמות הוריהם, שנת העלייה ארצה, תפקידם ב"הגנה", השכלתם, עיסוקם, שם האישה ושם הנעורים שלה, שמות הילדים, ועוד פרטים שהיו חסרים לנו ב"אלבום המשפחות" ולא ידענו ממי לקבלם. המידע שרשמו האנשים על עצמם מהימן ונחוץ, והגילוי המרגש הזה אפשר לנו להוסיף אנשים רבים לאלבום שלא ידענו על קיומם ואף לצרף את תמונותיהם שהיו צמודות לכרטיסיות. במקביל להוספת שמות האנשים לאלבום, פנינו גם לצאצאים רבים שלהם בבקשה לסייע לנו לעבות את הפרטים ולהשלים את עצי המשפחה של אותם אנשים. בין הכרטיסיות מצאנו גם כאלו של אנשים עריריים, שפעלו ב"הגנה", ביניהם גניה גולדוסר, ישראל רוזנברג (שאמו נישאה למיכאל שטינמן) ואלימלך צ'רקס, ובדרך זו יזכו גם הם לכבוד הראוי להם גם אם לא השאירו אחריהם מי שיכול לספר את סיפורם. זו הדרך שבה פועלתי במקרה זה, בסיוע המתנדבת נאוה תמרי (גרשוני), להזכיר ולכבד אותם חברי ה"הגנה", בני ראשון־לציון, שפעלו רבות להגנת היישוב בשנים של טרום המדינה.

ולסיכום: נשמח לקבל כל מידע, תמונה או חפץ, הנמצא ברשותכם, שיעשירו את התיעוד נ"אלבום המשפחות".

התגלית הייתה מונחת בקופסת קרטון שחורה שהכילה את ה"אוצר" ובה היו מונחות כרטיסיות שאותן מילאו חברי ה"הגנה" בשנת 1968. אל הכרטיסיות אף שודכו קבלות על סך 5 לירות, דמי חבר לארגון "ותיקי ההגנה").

ה"בול המשוריין" הונהג בראשון־לציון לשמירת הקשר המשובש עם תל אביב בתקופת מלחמת השחרור, תש"ח.

דמויות מן האלבום: קומש־יונה דמארי־מזרחי, אישה פורצת דרך / תרצה חביב גרין

קומש־יונה דמארי־מזרחי, נציגה שורשית של בנות תימן, אישה פורצת דרך בעדתה ובתקופתה. אישה שהפכה כל אחד מהאסונות שפקדו אותה מנוף להתפתחותה, להשכלתה, לקידומן של נשות העדה ולהדיפת התנגדותם של הגברים.

קומש נולדה במחוז באשר שבתימן, בתו הבכורה של יוסף נגר - נגר במקצועו ורב הקהילה. כבר ביום הולדתה, כך מספרים, נאמר עליה שתהיה אשת חיל ותתגבר על כל מכשול שיעמוד בדרכה. וכך היה.

בת שמונה, כדרך הילדות שבסביבתה, לשה בצק, בישלה ורקמה, קלעה סלים וטחנה בריחיים הביתיים. אולם, שלא כדרך חברותיה הילדות, הביעה את סלידתה מעבודות הבית ולעומת זאת, ובניגוד גמור למקובל, עבדה בשמחה לצד אביה בנגרייה, הרימה קרשים כבדים, ניסרה במשור והייתה ליד ימינו של האב - אפילו בעבודות השחיטה שביצע. זאת ועוד, ואף זאת בניגוד למקובל, זכתה ברשותו של אביה להאזין לנלמד ב"חדר".

גם כאשר נישאה לאברהם דמארי, ועברה כנהוג להתגורר בבית חמותה, לא הסתפקה בתפקידים הביתיים שהוטלו עליה, ביקשה וקיבלה פרה ובה טיפלה ואותה חלבה ומהחלב הכינה מעדנים שלא הכירו כמותם בבית דמארי. בנוסף לכל אלה, עזרה במילוי תרמילי רובה באבק שריפה שכן היה זה מקצועם של בני דמארי בתימן: ייצור תחמושת ותיקון כלי נשק עבור שכניהם הערבים.

אחר רצח חותנה, מורי יחיא דמארי, יצאה המשפחה בדרכה לארץ (התרפ"ד, 1924) בשיירת חמורים. קומש, כדרכה, סירבה לרכוב על חמור יחד עם הנשים וצעדה כל הדרך לצד הגברים.

בארץ, התיישבה המשפחה בראשון־לציון. עתה נחת על קומש הראשון שבאסונותיה: שנתיים לאחר בואם נפטר אברהם בעלה והיא בת 33 בלבד ואם לשלושה ילדים קטנים. קומש קמה מאבלה ויצאה לעבוד בבית אחד ממייסדי המושבה וכאן למדה לראשונה השכלה מה היא והחליטה החלטה נחושה להעניק אותה בכל תנאי לילדיה היתומים, שתי בנות ובן, גם אם בניגוד למקובל. ואכן, הייתה היא הראשונה מבין משפחות התימנים במושבה ששלחה את בתה הבכורה ללמוד בשעורי ערב, שניתנו אז בהתנדבות על ידי מורי בית הספר. והנה, כאשר בעקבות זאת החלו בנות נוספות ללמוד בבית הספר, התעוררו חכמי העדה והביעו את התנגדותם למהלך הזה וניסו לסכלו בכל דרך, אפילו על ידי נישואים מוקדמים של בנותיהם הצעירות. אלא שהן,

שטעמו טעמו של לימוד, התמרדו ותבעו את זכותן ללמוד. מכיוון שכך, דרשו האבות להפריד בין הבנות והבנים, "שלא ישבו בנים ובנות יחד בכיתה אחת שמא יהלך ביניהם יצר הרע ומי יודע אלו צרות צפויות מישיבה זו". וכך ענתה להם קומש, החכמה והאמיצה: "ראו, חכמים אתם, זיכרו את הכתוב "אתה חונן לאדם דעת". טענתכם נגד יצר הרע נכונה היתה בתימן. אבל כאן, קרוב לשכינה, בטלה דעה זו ואין לה אחיזה במציאות. ואם נאמר שיצר הרע קיים, והבנים והבנות ילמדו בכיתות נפרדות, מה יהיה? הם יפנו ראשם אלה לאלה מכיתה לכיתה, שסמוכות הן, ואז יופיע יצר הרע יכנס ביניהם וישבש דעתם. אך כאשר ישבו יחד בנים ובנות יראו זה את זו וישביעו את סקרנותם כאמור, "ראתה עין, שבעה נפש". (טבעוני, שלמה, בקומה זקופה, עמ' 106).

זאת ועוד: גם האימהות החלו להביע את חששותיהן מקרבתן של בנותיהן אל הבנים בכיתות הלימוד. וגם הפעם פעלה קומש: יזמה את כניסתן של מספר אימהות אל כיתה, שתראינה מקרוב את התקדמותן של הבנות בלימודיהן ללא כל חשש מחטא קרבתן לבנים.

בהמשך, נישאה קומש לשלום מזרחי, חבר מושב נחלת־יהודה הסמוכה לראשון־לציון, שהתאלמן זה עתה מאשתו, עברה עם שלושת ילדיה להתגורר עמו במושב, הייתה לאם גם לילדיו ואף ילדה לו שני ילדים נוספים. כאן גם החליטה להחליף את שמה מ"קומש" ל"יונה".

עד מהרה נחתו עליה שני אסונות נוספים: צעיר בניה מבעלה הראשון נהרג מנפילת עמוד שער הברזל עליו ובעלה השני, שאתו ראתה ימים יפים מועטים בלבד, ננשך על ידי שועל חולה כלבת ונפטר. צרה גוררת צרה וילדיו הבוגרים נישלו אותה מהירושה והיא נאלצה לעבור להתגורר במקום מבודד ולה פרה אחת וחלקת אדמה קטנה. את תכשיטיה מכרה כדי לספק מזון לילדיה. בתה הבכורה נאלצה להפסיק את לימודיה בסמינר בתל אביב ויחד עם אחיה הצעיר נרתמו כולם לשרוד במצבם הקשה.

ועד המושב של התימנים
נוה ציון
עי ראשון לציון

THE COUNCIL OF THE YEMENITE SETTLEMENT
NEVE ZION
near RISHON LE'ZION

תמונות מחיי ראשית עליית התימנים:

שכונת שיבת ציון בראשיתה, 1924

ד"ר רוזנבליט והאחות חוה קרלן עם קבוצת אימהות וילדיהן בטיפת חלב, 1932

חגיגת אירוסין בשכונת שיבת ציון

בית הכנסת בשכונת שיבת ציון, שנות העשרים למאה ה-20

תלמידי ה"חדר" בשכונות שיבת ציון ונוה ציון

ושוב המר לה גורלה. בנה רמי, שנפשה קשורה בנפשו, נפל במלחמת ששת הימים. וגם הפעם קמה על רגליה והפכה גם את אסונה הנוסף מנוף להמשך העצמתה ולהגברת פעילותה. עתה עוררה שוב - בשנותיה המתקדמות - את הרצון ללמוד ולהשכיל ולעודד את נשות העדה ללכת בעקבותיה. עוד קודם לכן למדה לקרוא ולכתוב כדי שתוכל לשמור קשר מכתבים עם ילדיה שבגרו. עתה פיתחה התמכרות בכל מאודה ללימודים: השתתפה בשעורי ערב ובחוגים. למדה תנ"ך, ידיעת הארץ, תולדות עם ישראל. קראה ספרים. עודדה את כל האימהות, שקופחו בצעירותן, ללמוד ולהתפתח. ושוב פנתה ללא מורא אל הבעלים, המביעים התנגדות, בדברי כיבושין: "חמורים אתם שאין כל הבדל ביניכם לבינם. הם רואים למרחק אמה בלבד, ואתם לא תרחיקו ראות מעבר לזרת; החשבתם על הבושה הנגרמת לנשותיכם כשילדיכם שואלים אותן מדוע אינן יודעות קרוא וכתוב? ומי הם ביאליק, הרצל ושאר אישים דגולים?

יודעת אני ממה תחששו, שמא תֵּרָאו שפלי קומה מכפי שהנכם. עצתי לכם, אם חפצים אתם באושר בבתיכם - לפחות תחרישו אם אינכם מבינים מה ערך יש ללימודי נשותיכם. שיתקו לבל תהיו לקלס בפי הילדים. גם אם אתם אינכם יודעים לפרש את התורה, מוטב שתלמדו מאבותיכם מהו כבוד אשה, שכבר כתבו חכמים בספריהם שהאשה לא רק לפריה ורביה ולהשקטת בני מעיכם נועדה". (שם, עמ' 178).

יונה קומש נולדה בתימן לפני כמאה שנים. באישיותה הייחודית, בכוחות הנפש הבלתי רגילים שלה, בחוכמתה ובאומץ לבה הקדימה את זמנה ואת סביבתה. מאה שנים מאוחר יותר, התמודדותה עם אסונותיה, תפיסתה את מקומה של האישה ומלחמתה כנגד גישות שעבר עליהן הכלח - משיקות למציאות העכשווית.

משפחת יחיא זכריה דמארי עם עלייתם לארץ, תרפ"ד, 1924

זיכרונות

חוויות ותובנות של ילדה צעירה בראשון־לציון של ראשית המאה העשרים

חנה סיקוף-פולק

חנה סיקוף נולדה ביקטרינוסלב, רוסיה, בשנת התרס"ב, 1902. בת שלוש, התייתמה מאביה ושלוש שנים לאחר מכן עלתה לארץ, לראשון־לציון, עם אמה ושלושת אחיה. במושבה למדה בבית הספר העממי (כיום "חביב"). בהיותה בת 19 עזבה עם המשפחה לארה"ב. בשנים 1964-1966 כתבה (באנגלית) זיכרונות מילדותה בראשון־לציון, אז מושבה צעירה. זיכרונותיה מעלים לנגד עינינו, ביכולת ביטוי נפלאה ובהומור, תמונות וחוויות ייחודיות מחיי היומיום של ילדה נבונה ורגישה, שדבר לא נעלם ממנה, ואשר בדרך כלל אינם מקבלים ביטוי בכתיבה מעין זו.

בני משפחתה, שהגיעו מאוחר יותר לביקור בארץ, ובראשון־לציון בכלל זה, הביאו עמם את כתב היד ומסרוהו לארכיון המוזאון. חלקו הגדול מובא כאן.

◆ ◆ ◆

חתולים ותרנגולות בחיות מחמד

"מאז ומתמיד נכתבו סיפורים על חיות מחמד ועל חלקן בחיי ילדים, גברים ונשים. בהביטי לאחור על ימי ילדותי, אני מבינה עכשיו שבימים ההם אף אחד לא חשב על תרנגולות כעל חיות מחמד. אפילו אל חתולים לא התייחסו כאל חיות מחמד. בניגוד להיום, כשלמרבית החתולים יש בית, וישנם אפילו כאלה החיים בהידור. בימי ילדותי הסתובב החתול בבית רק מסיבה פשוטה - כדי להיפטר מעכברים שנכנסו הביתה, ואילו לתרנגולות היה תפקיד להטיל ביצים עבור המשפחה ולספק את ארוחת הצהריים בשבת.

לנו הייתה מאפייה והחתולה שלנו הייתה צורך בסיסי וגם אם לא הייתה מודעת לתפקידה, ציד העכברים בא לה בטבעיות. והנה עבורי הייתה החתולה חיית מחמד. אני חיבבתי חתולים, את הגרגור שהשמיעו ואת המגע בפרוותם שהעניק לי תחושה של חברות. אמי ראתה בחתול רק צורך חיוני ואני לעומתה חשתי שהחתולה היא שלי, שכולם יודעים זאת ואף היא יודעת זאת. הייתה בינינו תחושה אינסטינקטיבית. בצאתי ובבואי היו החתולה והתרנגולות רצות אחריי אפילו עד חצר בית הספר שהיה לא רחוק מביתנו. אמי הייתה מודאגת לעתים מתגובותיי כאשר אירע משהו לחתולה או לתרנגולות. לא בקלות התגברתי על מצוקותיהן ועד היום אני רואה את העיניים המתרוצצות של חתולתי ואת קפיצותיה הפראיות פנימה והחוצה מהבית שעמד והתרוקן לקראת עקירתנו. אנו עמדנו לעזוב את הבית ואת המקום שבו גדלתי והחתולה הייתה צריכה להישאר לבדה. [...] מוזר אך אמיתי. אני - לעולם לא הייתה לי עוד חתולה.

אני שמחה שאימצתי לי נפש חיה להיות לי לחיית מחמד. הדבר הוסיף לי עניין בחיים. ההרגשה שעליי לדאוג למישהו העניקה לי תחושת אמהות טבעית. ייתכן שהייתה זו גם התחושה של צעצוע או חבר למשחקים. למדתי רבות מהתבוננותי בהם: ראיתי איך בוקעים האפרוחים מהביצה ועד מהרה כבר מסתובבים ומנקרים לעצמם אוכל, או החתלתולים שזה עתה נולדו, עדיין עיוורים, יונקים ונקבצים אצל אמם וכעבור מספר ימים כבר מתחילים ללכת, תחילה בחוסר יציבות ובמהרה רצים ומשחקים זה עם זה, נכנסים לכל מקום, ואיך למדו מאמם את ההרגלים הטבעיים כיצד לשרוד ולהגן על עצמם.

איכשהו, כאשר הזיכרונות של שנותיי הראשונות עולים בזיכרוני בצורה חיה כל כך, אני חשה את האושר הגלום בי מהאוצר העשיר של לימודי הטבע שלהם הייתי עדה ולמדתי להבינם בגיל כה צעיר: כיצד החתולים והתרנגולות נהגו באהבה עם צאצאיהם, טיפלו בהם והגנו עליהם מכל משמר, אך ברגע שהקטנים בגרו, היו האמהות מגרשות אותם שידאגו למחייתם באופן עצמאי והיו מתייחסות אליהם כאל זרים גמורים, רודפות אותם ואפילו גונבות מהם את מזונם. מכך הבנתי את ההבדל בין גידול מתורבת ברמה הגבוהה של בני האנוש לעומת החיות. [...]

אני גדלתי מאושרת, שרתי ושיחקתי ומילאתי את חלקי בעזרה יומיומית אשר הייתה נחוצה. בהפסקות בית הספר רצתי הביתה לעזור לאמי. איך היא יכלה לעשות כל כך הרבה לבדה? עזרת ידיים עובדות של ילד נדרשה אך גם הייתה טבעית ומובנת מאליה. וכאשר צלצל הפעמון להיכנס לכיתה, רצתי מהר ככל שיכלו רגליי לשאת אותי ונכנסתי לשורה, או נכון יותר לראש השורה, שם עמדו הילדים הגבוהים, והובלתי את השורה לתוך הכיתה, ושם היינו נשארים לעמוד עד שנכנס המורה ואמר באדיבות "שלום" וסימן לנו להתיישב.

אידאולוגיה ציונית וחיים חדשים בארץ חדשה

גורלי היה דומה לגורל ילדים יהודים רבים בגיל צעיר - להתחיל חיים חדשים בארץ חדשה וכך, יחד עם הוריי ובני משפחתי - שני אחים ואחות - התחלנו בחיים חדשים בפלסטינה.

המושבה שלנו הייתה קטנה בגודלה אך גדולה בכל מובן אחר. המורים היו אנשים אינטלקטואלים שקיבלו חינוך אירופאי. לימודינו היו אוניברסלים, שפתנו הייתה עברית, כך שהייתה זאת גם שפת היומיום שלנו. [...] אנחנו גרנו בתוך חצר עם שכנים אחדים. הבתים היו לרוב בתי קומה אחת עם גגות אדומים. סביב הבתים היו ערוגות פרחים קטנות. בחצר היו מספר עצים שנתנו צל וגם מספר עצי פרי. לאורך הרחובות היו הרבה עצי תות וכן עצי תמר ואקליפטוס. עצי התות היו בקיץ יפים וירוקים, העלים הבריקו ונראו רעננים ועל העצים המון תותים מתוקים, עסיסיים וטעימים. אנחנו הילדים היינו עולים על העצים כדי לקטוף ולאכול את התותים וגם כדי למלא סלים ולהביא הביתה לאימא שעשתה מהם ריבה טעימה.

עצי האיקליפטוס ירוקי־העד היו גבוהים מאוד וכל הזמן התקלפה קליפת הגזע. עלים רבים נשרו מענפיהם וגרמו לצורך מתמיד בניקיון סביבתם. עצים אלה הובאו במיוחד מאוסטרליה בגלל שורשיהם העמוקים שייבשו את הביצות. העצים הוסיפו לנו רוח קלה ומרעננת וכמובן סיפקו לנו עצים לבערה. כמו כן היו לנו גינות ירק קטנות שסיפקו בהתמדה ירקות טריים לסלט, כמו שעועית, אפונה, עגבניות, מלפפונים ומלונים. אנחנו הילדים למדנו מגיל צעיר להכין ערוגות, לזרוע ולשתול. היו לנו גם גינות ירק בחצר בית הספר, וכל היבול תרם לשולחן האוכל שלנו. כן היו לנו עופות שסיפקו ביצים טריות וכהרגלנו - את העוף לסעודת השבת.

אני חייבת להוסיף עוד משפט, אך לא לנסות ולכסות את כל ההיסטוריה המתארת איך אנחנו, ואנשים נוספים כמונו, הגענו לדרך החיים החדשה הזאת. בקיצור אומר שהאידאולוגיה הייתה ציונית - לבנות מחדש ארץ מולדת ליהודים.

משפט זה קצר במילים אך ארוך בהקרבה, בעבודה, בזיעה, בחיי אדם ובדם.

אז, כפי ששמעתם, מרבית העולים החדשים היו למעשה אנשי עיר מאירופה שלא ידעו הרבה על עבודת האדמה או על חקלאות. לכן, כאשר היו לאיכרים עירוניים, חיי עיר וכפר התקבצו יחדיו. ומכאן אוכל להתחיל את סיפורי ואיך גם אני התחלתי לאהוב תרנגולות.

נוהלי מגדר וקנאה בחיי התרנגולות...

לכל אחד מהשכנים היו מספר תרנגולות משלו. מעניין היה לראות איך כל קבוצת תרנגולות התקבצה יחד כאילו הכירה את בעל הבית שלה וזהבינה את היחס שלהן אליו. כאשר הגיעה שעת האכילה, בבוקר ובערב (במשך כל היום ניקרו וחיפשו תולעים ומיני דברי מאכל שיכלו למצוא לעצמן, והיינו בטוחים שכל כפתור או חרוז שאבד יימצא ממש שם בתוך בטנן), בעלי הבית שלהן היו קוראים להן בכל מיני צורות וקולות. היו כאלה שאמרו "טאח, טאח," ואחרים שאמרו "צוק, צוק" וכאלה שאמרו "בול, בול" ואחרים שאמרו "תעל, תעל". והתרנגולות רצו לבעל הבית שלהן. אם העזו תרנגולות זרות לחדור לטריטוריה שלהן, מיד הותקפו וגורשו. גם אנחנו שמרנו וגירשנו את התרנגולות הזרות מהמקום בצעקות "קיש, קיש".

עניינו אותי מאוד חיי המשפחה של התרנגולות. התרנגול - האבא, התרנגולת - האימא וכאשר בקעו האפרוחים - הילדים. כך יכולתי

לראות את כל המשפחה שומרת זה על זה ונלחמת אחד עבור השני. התרנגול היה בבירור ראש השבט - הבוס.

לדעתי התרנגול שלנו היה היפה ביותר מבין כולם. הייתם צריכים לראות את הגובה שלו, את הנוצות היפות שלו, כה מבריקות וצבעוניות. רגליו היו חזקות וגבוהות וכאשר צעד הושיט כל רגל באלגנטיות, בהדגשת שליטתו. הוא צעד כמו גנרל שמוליך את צבאו, כאשר כל צעד נעשה בתיאום מושלם. הכרבולת (גאוותו של כל תרנגול) הייתה אדומה ועמדה זקופה על ראשו כמו כתר מלכות. כאשר פרש את כנפיו הם היו כמו שריון גדול והיה מוחא אותם אל גופו בטקסיות מופגנת וקורא בקול גדול "קא־קא, דודל־דו", כך שאף אחד לא יכול היה להמשיך לישון בשעות הבוקר המוקדמות. התרנגול היה השעון המעורר הטוב ביותר שלי, שאקום לבית הספר [...]

נשותיו (התרנגולות), הלכו תמיד בעקבותיו. הוא היה משמיע דברי תרנגול כלשהם והן היו הולכות אחריו. לעתים היה מגרש תרנגולת או מצד שני שומר על גרגר או תולעת ל"מועדפת" מאושרת שהייתה מחזירה לו על יחסו בכך שנשארה בקרבתו, כאישה. על אף שילד אינו בקי בעובדות החיים, ניתן היה להבין מתצפיות אלה את המציאות שבטבע. והיו ימים, כמו אצל כל יצור חי, שבהם נתגלעו קנאה ובעיות שגרמו לתרנגולות שבחצר להיאבק ביניהן. ממש כאב הלב לראות את המאבקים הללו. הן ניקרו את הכרבולות של היריב והדם זרם בחופשיות. לא ניתן היה להפריד בין הנצים עד שאחד מהם ויתר, ומכוסה בדם היה רץ לחפש מחסה. גם המצליח וגם המפסיד נראו מרוטים לגמרי. דלי מלא במים קרים נדרש כדי לשטוף את התרנגול והיה טוב גם לנקות ממנו את הדם וגם לקרר את רוגזו. התרנגולות, כשהיו מריחות את הדם, החלו רצות בכל הכיוונים, שלא לדבר על קולות הפחד המחריש אוזניים. למרות שזה היה נורא, אף פעם לא הפסדתי את ההצגה.

"ההצגה" כפי שאני מכנה אותה, הייתה משהו מיוחד בשביל ילדים היות שלא היו לנו הרבה הצגות מלהיבות. לפעמים היה מעניין להקשיב למריבות השכנים שכינו בשמות אחד את השני. היו שפות שלא הבנתי אך היו בהן מילים שנשמעו בעוצמה כשאחד האנשים היה מוכן לקפוץ ולהילחם. אז, הייתי פונה לאימא ושואלת אותה מה פירוש מילה זאת והיא הייתה מסתובבת ואומרת "תשכחי אותה ילדה, את תמשיכי ללמוד עברית, זו שפה יפה, שפה נקייה". אך לא סיפרתי לה את הדברים ששמעתי בבית הספר, מילים שהבנים אמרו ב"שפה הנקייה" של התנ"ך. אוי אוי, הבנים בבית הספר! הם אמרו הרבה, לפעמים ערבבו מילים גסות בערבית, דבר שנתן להם תענוג רב. אנו הבנות היינו מסמיקות בתוכנו.

אך נחזור לסיפור התרנגולות.

עצמאות של תרנגולת

לעתים חסרו תרנגולת או שתיים וגורלן נשאר בלתי ידוע. כנראה שנתפסו על ידי ערבי שהלך למכור אותן, או שגנב לקח אותן לארוחת הצהריים שלו. יום אחד הייתה חסרה התרנגולת הגדולה, האפורה, שלנו, זו שהטילה ביצה מדי יום. ויתרנו על האפשרות למצוא אותה בחיים. להפתעתנו הרבה, כעבור מספר שבועות היא צצה ועלתה מתוך ערמת העצים שבחצר. התרנגולת האבודה שלנו צעדה לה בגאווה ואחריה שורה של אפרוחים. הבנתי שבהיותה תרנגולת מאוד עצמאית, היא ויתרה על לול התרנגולות הישן ומצאה לעצמה בית מגורים - לה ולמשפחתה העתידית. האם אפשר לתאר תרנגולת המסוגלת לחשוב בעצמה? הייתי מאוד גאה בה ומאותו יום צפיתי בה בהתעניינות רבה: איך

כל אחד מאפרוחיה התפתח, איזה גדל והפך לתרנגול ומי מהם יהיה לתרנגולת. הכרתי את הסימנים המוקדמים. אם בשלב מוקדם מופיעה כרבולת, יהפוך האפרוח לתרנגול, ואמי אפילו סימנה את הביצים בטרם בקעו. היא אמרה שהביצים העגולות יהפכו להיות תרנגולות והארוכות יותר - לתרנגולים. [...] אך ביצי התרנגולת האפורה לא סומנו כך שהסתקרנתי יותר כמה מהן תהיינה תרנגולות וכמה תרנגולים. יחד עם זאת הצטערתי על כל כרבולת שהופיעה - אותו חברמן קטן, סופו על שולחן הצהריים ואילו התרנגולות היו בעלות ערך רב בגלל הביצים שהטילו. [...]

צער בעלי חיים ורגשות הומניים של ילדה

אנו אמנם קנינו את רוב הבשר לארוחות אך לעתים הגיע הרגע בו שלחה אותי אמי לשוחט עם אחד התרנגולים שלנו. את ההוראה הזאת היה צריך למלא אף כי היה זה רגע מאוד רגיש בחיי. הלכתי למלא את התפקיד בחוסר חשק מוחלט אך הוראה זו הוראה.

בעוד אני מחכה לשוחט שיֵצא מביתו (תמיד אמרו שהוא ישן או לומד), הייתי יושבת בצל העץ, מחזיקה בתרנגול האבוד, מתופפת על ראשו, מחזיקה אותו קרוב אליי ומדברת אתו, ולמרות שידעתי את גורלו, סיפרתי לו איך כל כך הרבה תרנגולים אחרים נשחטים גם הם מדי יום היות שאנשים צריכים לאכול מאכלי בשר - בשר צלוי, כבד עוף (קצוץ) ושומן תרנגולת (שמאלץ) שיחד עם הביצים והבצל זהו מאכל טעים מאוד. אך הבטחתי לו שאני לא אוכל ממנו ואתן את חלקי לחתול. הייתי משחררת את המוט שקשר את רגליו כדי שרגעיו האחרונים יהיו נוחים יותר - הדבר היחיד שהיה ביכולתי כילדה לעשות. עד מהרה הייתי שוכחת מדוע למעשה אני יושבת כאן תחת העץ ומחזיקה בתרנגול וברגע שנפתחה הדלת, השוחט הזקן יצא ואפילו אינני יודעת איך ומתי מסרתי לו את התרנגול בלי שאספיק לומר לו שלום אחרון, או אפילו אטמתי את אוזניי באצבעותיי ועצמתי את עיניי. הכול נגמר ולרגלי מונח תרנגול שותת דם, בלי רוח חיים, ובלי שנשאר לי עם מי לדבר. האם אתם יכולים לראות אותי בדרכי חזרה הביתה מחזיקה את התרנגול ברגליו, ראשו למטה, מלא דם? כן, הרגשתי אשמת פושע, הרגשתי מאד עצובה, אך זה קרה מדי יום לכל כך הרבה תרנגולות. [...]

המיטה כ"חדר לידה"

אירועים אחרים שצפים לעתים בזיכרוני, משונה לספרם אך אכן קרו במציאות. החתול שלי היה "מחמם הרגליים" שלי בלילות קרים. לילה אחד גילתה אמי שהחתולה המליטה גורים במיטתי, בזמן שישנתי שינה עמוקה (הייתי אז בת שבע או שמונה). בלילות קרים אחדים חסר לי "מחמם הרגליים" שלי ולא הבנתי אז שחיית המחמד שלי יצאה להיפגש עם בני זוגה. היו כה הרבה יללות וצעקות חתולים בלילות החשוכים והקרים שקשה היה לכנות רעשים אלו כ"אהבים". חתולתי נראתה בריאה מאוד, שמנמנה, שערותיה הבריקו והיו חלקות אני חשבתי שהיא מנקה את הבית מהעכברים הרבים ולא ידעתי שהיא גונבת גם אפרוחים קטנים מהשכנים. אך הבנתי שהקופסה שאמי ריפדה בבגדים ישנים, בישרה חדשות שהיו סוד משותף לחתול ולאמי. החתולה הייתה בהיריון אך אני למדתי על כך רק בהמשך, כפי שסיפרתי. המקרה קרה דווקא... קשה גם עכשיו לחשוב על זה בלי להרגיש רע... מכל המקומות... במיטתי, כאשר אני ישנה. החתולה הביאה את הגורים אחד אחד מהקופסה אל מיטתי ואני הייתי צריכה להחזיר אותם אל הקופסה. [...]

מי לא אוהב תולעי משי?

לא אהבתי תולעים, אך תולעי המשי היו נקיות ועבדו מאוד קשה כדי לטוות את הפקעות שלהן. עליי לציין שהקדשתי חלק מזמני ותרמתי להתפתחותן על ידי הספקת עלי תות טריים,

האוכל העיקרי שלהן. מדי יום ניקיתי את קופסת הנעליים שלהן (בית המלאכה שלהן), וטיפסתי על עצים כדי לחדש את מזונן. בראשית התהליך, פרפרית יפה הטילה את ביציה (שנראו כראשי סיכות בצבע חום) על נייר. כאשר הנייר התייבש קיפלנו אותו ושמנו אותו לשמירה. אנו, כילדים, היינו מחליפים ביניינו נייר כזה, מלא ביצים, עבור מספר עפרונות או מחק, עט ומספר גולות, או כדור. מעולם לא השתמשנו במטבעות כסף בזמן עסקה כזאת. למי היה כסף? התולעים פקעו באביב והחיים התחילו מחדש. התולעים הקטנטנות אכלו כל כך מהר, כמעט בכל שעה. המכסה וצדי הקופסה חוררו כדי לספק להן אוויר ואם פתחת את המכסה הן היו מתחילות לטפס כדי לצאת. אנו תמיד החזקנו את הקופסאות מכוסות. כאשר גדלו התולעים לגודל הטבעי שלהן, הן התחילו לטוות פקעות סביב עצמן ושם הן נשארו עד שמבפנים קדחו חור ויצא פרפר שהטיל שוב את ביציו וכך התחיל כל התהליך מחדש. התולעת היפה עשתה את תפקידה ונשארה ללא נוע - מתה [...]. עכשיו, כשלכל אחד יש פקעות, מתחיל פרק חדש. לקחנו אותן לבית הספר, לכיתת התפירה שלנו. המורה שלנו הייתה בעלת ידע והראתה לנו כיצד לחתוך את הפקעות לדוגמאות יפות ומעניינות. הבאנו מהבית פיסת קטיפה ועליה חיברנו את חתיכות הפקעות עם חוטי זהב וכסף ועד מהרה יצרנו פרחים יפהפיים בעבודת "אפליקו". סיימנו בכך שתפרנו את העבודות שלנו כדי ליצור כריות שקישטו את הספות של כולם.

על בית הספר, המורים וחוויות שונות ומשונות

זכורים לי המורים, הילדים, הכיתות, אפילו שיעורי-הבית, הרבה שיעורי בית. אך איך יכול ילד ללמוד בלי זה? כמה מהם היו נהדרים. שעות ארוכות של למידה, כל דף, כל מילה, ושפה חדשה גם כן - צרפתית. שפה ששימשה את המשטר והחברה הגבוהה.

בבית הספר שלנו היו חמישה חדרים, לא קטנים במיוחד, ומספר חדרים גדולים מאוד. למדנו שנתיים בכל חדר ועד גיל חמש עשרה או שש עשרה סיימנו. ומה אתם חושבים שהיה הסיום? טקסים? מסיבות? יציאה לבגרות? כלל וכלל לא. שום דבר מסוג זה. על מנת לסיים עברנו מבחנים ארוכים וקשים בכל מקצוע ומקצוע, אירועים מהעבר הרחוק ועד היום הזה. הפרס היה הדיפלומה. כן, זה היה סיום לכל שנות הלימוד שלנו.

רוב המורים שלנו באו מאירופה ותכנית הלימודים הייתה אוניברסלית. תמיד אזכור בחיבה רבה מאוד מורה אחד שבלט מעל האחרים. הוא היה נדיב, הופעתו מדוקדקת והתנהגותו והערכת תלמידיו יוצאת דופן. כל הבנות, כולל אני עצמי, התאהבנו בו. מורה אחר זכור לי בהתנהגותו הגסה. הוא תמיד העליב אותנו ובכל זאת דרש את כבודו. אך המורה האהוב כיסה במשך היום על כל רגע וגם על מה שחש כל אחד מאתנו במשך היום.

בקבוצת הגיל שלי היו רק עשרים ושניים בנים ובנות. ילד אחד הרגיז אותי כל הזמן בכך שאמר שהוא אוהב אותי ולא יכולתי לסבול אותו. הילד שכן חיבבתי לא התעניין בי כך שלכל אחד מאתנו היו עליות וירידות. היו שכתבו את שמותיהם על הגדרות והיה עלינו לנקות זאת.

חצר בית הספר הייתה גדולה מאוד ובה בילינו בזמן ההפסקות. הייתה מרפסת גדולה עם שולחנות וספסלים ושם אכלנו את ארוחת הצהריים שלנו. אך תארו לעצמכם שכל הילדים היו חייבים לשתות מאותו ספל חלוד שהיה מחובר לשרשרת חלודה התלויה על חבית עץ מלאה מים. כאשר היית מביט לתוך הספל, כאשר הרמת אותו כדי לשתות, אפשר היה לראות תולעים זעירות שוחות בכל מקום

והיה עליך לשתות בחוכמה רבה כדי לא לבלוע את התולעים. כיצד שרדנו את כל התלאות האלה - לא ידוע לי. נושא המים השתנה לטובה כאשר הועברו המים מאוחר יותר דרך צינורות. [...] ודי במילה "בית ספר" כדי לפתוח הר גדוש ואין סופי של זיכרונות. ימי בית הספר וימי הילדות מחוברים כחלום יפהפה. השנים שאדם מוכן להקשיב ברצון לכל מילה שהמורה אומרת. איך אוכל לספר כיום על רגעים מיוחדים ועל הרגשתי במילים פשוטות. חלק מרגעים אלה היו מקסימים וחלקם מבישים.

באחת הפעמים, בהיותי בכיתה א', שאלה המורה את הכיתה: "למה דומה אדם כשהוא אוכל ברחוב במקום להתיישב ולאכול ליד השולחן?" התשובה הגיעה מכולם - "לכלב". אך אני לא עניתי כי אימא תמיד אמרה לי שאם לא אקשיב לה עכשיו היא תספר למורתי שאני יוצאת עם אוכל ביד עוד בטרם סיימתי את הארוחה. כך שבאותה פעם הורדתי את ראשי על זרועותיי, על שולחן הלימודים. חיכיתי עד שכולם עזבו את מקומם, הסתכלתי מצד אל צד כדי לוודא שלא נשאר מישהו שיודע את סודי ורק אז הרמתי את ראשי ועזבתי את הכיתה. ופעם אחרת, בעת השיעור, שיחקתי עם חבריי "סבתא סורגת" כשלפתע עמד מעליי המורה, הרים את המשחק בידיו הגדולות ואמר "אטל בטל" - כך היו אומרים כשידעת לשים את האצבעות במקום הנכון כדי להמשיך את המשחק. אין מילים לתאר איזו בושה תקפה אותנו. שלא לדבר על הציון השלילי שנרשם ביומן המורה, דבר שהדאיג אותי במיוחד. אסור היה לי לאבד זמן. באותו יום אחרי הלימודים, כאשר ניקו וטאטאו את בית הספר, נכנסתי לכיתתי ולקחתי את ספר הציונים מתוך מגרה בשולחן המורה. פתחתי אותו במקום שבו היו רשומים שמותינו. כמעט ואיבדתי את לבי - הוא דפק כה חזק - גם מתוך הפחד שאני מתגנבת לתוך בית הספר לאחר שעות הלימודים וגם מפני שניסיתי למחוק את הצלב השחור שליד שמי. שפשפתי ושפשפתי ועשיתי ככל יכולתי למחוק את הסימן, וכה התאמצתי עד שעשיתי חור בנייר. כן, ממש ראיתי חור!!! מצב שלא יכולתי לתקן. עזבתי בהרגשה מאוד לא נוחה מצד אחד אך גם מרוצה שהציון הרע נעלם. [...]

מה קורה כשמתייחסים ברצינות יתר לדברי המורה

על פי הבנתי המורה תמיד צדק ואז, כאשר למדנו בכיתה על הטבע, הוא סיפר לנו על החיים ועל מנהגי הנחשים ושיש כאלה שאפילו אוהבים מוזיקה כמו אצל ההודי שבשוק שניגן בחלילו ואז מתרומם הנחש ממקומו. הייתי חייבת לראות את התופעה בעצמי. יום אחד לקחתי כיסא מהבית שלנו, יצאתי לחצר האחורית שבה צמח עשב, עמדתי על הכיסא והתחלתי לזמזם חרישית, מביטה היטב על האדמה. ואז זה קרה - שמעתי רשרוש בתוך העשב ולפתע ראיתי נחש מתקדם לעברי עם ראש מורם. תוך שנייה תפסתי את הכיסא ורצתי מהר ככל שנשאוני רגליי, לא עוצרת להביט לאחור. כשהתקרבתי לביתי הסתכלו עליי השכנים כאילו השטן רודף אחריי ושאלו: "מה קרה?" הייתי ממש חסרת נשימה ולקח לי זמן עד שיכולתי לענות. איש לא האמין לסיפורי ואמרתי להם ללכת לנסות בעצמם, אך נדמה לי שלאיש לא היה אכפת אם נחשים אוהבים מוזיקה או לא. [...]

אתם יודעים, לפעמים ידעתי בבירור שכמה מהילדים שהתקרבו אליי לא ממש רצו את קרבתי כמו שרצו בייגלה טרי. להיות קרובים למאפים שלנו ורק להריח את הריח הנהדר שלהם - לא היה נעים. אך אימא שלי ידעה לפעמים טוב ממני איך להתפטר מהילדים האלה. זה היה עניין של הישרדות עצמית. אתם באמת רוצים לדעת איך היא טיפלה בעניין זה? היא פשוט אמרה להם להסתלק. לי היה מאוד לא נוח ולפעמים חשבתי שאמי קמצנית אבל למעשה גם אני אף פעם לא קיבלתי משהו ממשי מהאימהות שלהם. גם הן תמיד

גירשו את הילדים, למרות שלא הייתה להם מאפייה. זה היה רק מפני שהיה להם מספיק רעש מהילדים שלהם עצמם, כך שלא שמחו להכניס עוד ילדים זרים לתוך בתיהם. אל תשאלו אותי מדוע, כך היו פני הדברים בימים ההם ובמקומות ההם. הפעם היחידה שנהגו בילדים כבאורחים הייתה בחתונות, בר־מצוות או בריתות. אלה היו החוויות הטובות ביותר. באמת, הגישו לנו סוכריות, עוגה ואפילו יין.

פייבל מירנסקי והנסיעה בדליז'נס

אני זוכרת בבהירות אדם אחד בשם פייבל [מירנסקי] שהיה חבר טוב של המשפחה. הוא היה העגלון של הדיליז'אנס שלנו שהוביל אנשים העירה והיה מביא מהעיר הספקה למאפייה שלנו. בערבים רבים היה לוקח אותי על העגלה לאורוות ונסעתי כמו מלכה.

בימים ההם, כאשר ילד נסע העירה בדיליז'נס, לא היה משלם עבור המקום שלו. אך בכל זאת הילד לא קיבל את מקומו בחינם. היו מושיבים אותו מאחורי מבוגר שלא היה גדול מדי כאשר הילד פונה לאחור ובדרך זו נסעתי העירה גם אני. אבל היו אנשים שלא רצו להתחלק במקומותיהם עם ילד. אז אני זוכרת איך פייבל היה מכין קרש קטן לצדו, כמעט ליד האחוריים של הסוסים (תסלחו לי), ולכל אורך הדרך לא רק שפחדנו ליפול עוד היה עליי להריח את האחוריים ולקבל כמה "לטיפות" מהזנב כשהוא מגרש את הזבובים. פייבל היה נותן לי חיוך תומך שאמר "הנה אני יושב לצדך ומצבי לא הרבה יותר טוב ממצבך".

פייבל תמיד שמח כשראה אותי בחגיגות. הוא היה דוחף לידי את כל הדברים הטובים שיכול היה לשים עליהם את ידיו ובו בזמן היה שותה "לחיים" כוס אחר כוס ודוחף לפיו עוגה אחרי עוגה ואוכל מכל הבא ליד. הייתה לי הרגשה שהוא אוהב אותי כמו שאבא אוהב בת. לפייבל היו שלושה בנים אך לא הייתה לו בת. לי לא היה אבא מגיל צעיר, אז כפי הנראה מצאנו סיפוק בחברותנו.

בשנים מאוחרות יותר, באחת הפעמים, אמי שילמה עבורי כיסא בדיליז'אנס היות ששלחו אותי לבלות שבוע בביתם של חברים. זה היה יום מיוחד ביותר בחיים שלי. ההתרגשות מביאה אליי אפילו היום משהו מהשמחה ההיא. באותה מרכבה ישבו שלוש נשים שמנות שהיו צריכות לחלק ביניהן ספסל אחד. הן בקושי יכלו להיכנס. מספר המקום שלי הראה שמקומי בספסל השני. הן התחננו לפניי לתת לאחת מהן את מקומי ולעבור לצד השני יחד עם שתי הנשים השמנות האחרות (זה לא היה הדיליז'נס של פייבל) ואני לא הייתי מוכנה בשום פנים ואופן להקשיב לבקשתן. חשבתי, עכשיו ששילמו עבור המושב שלי, אסע פעם אחת כמו גברת. יהיה זה טיפשי לקלקל את חוויית הנסיעה שהייתה מאורע חשוב בחיי. ראשית, אני נוסעת בעצמי, לבדי. שנית, אני נוסעת לחופשה ושלישית - יש לי מקום לעצמי.

היום, איך אפשר לקרוא לזה חוויה? הכביש לא היה סלול וענני אבק חנקו אותך, הסוסים סחבו באיטיות (לא ניתן היה ללכת מהר יותר), השמש היוקדת שרפה - וזה נחשב בימיי כחוויה מיוחדת.

באותה חופשה נפגשתי עם משפחה נהדרת שהיו המארחים שלי, האם יפה ובעלת לב רחב, אבא שמח וחמישה אחים ואחיות. ביליתי נהדר בביתם. הרגשתי שהם אוהבים אותי גם כן. וכאשר הגיע הזמן לעזוב, כמעט בכיתי. כשחזרתי הביתה סיפרתי לאמי כל פרט ופרט כאילו הגעתי מעולם אחר.

הסבים וההורים של המשפחה הזאת היו גם חברים טובים שלנו ומהם קנינו את החלב היומי. האישה הזקנה הייתה ממלאת את כוס המידה כה מלא עד שהיה נשפך החוצה והייתה אומרת לי: "הנה, רק עוד קצת, כדי שתשמיני מעט". הזקן תמיד נתן לנו, הילדים, שקדים, והיה מספר לנו סיפורים מופלאים. הוא היה מסיע את החמור הגדול שלו מדי בוקר בדרך למטעי השקדים שלו. בשבת, כאשר הכול שבת, גם החיות נחו, אך אנו הילדים רצינו חוויות. אז בשבת אחת עלינו על הגב של החמור (הזקן עדיין ישן) ורצינו לנסוע ולבלות. אבל החמור לא רצה לזוז. אחרי שדחפנו ומשכנו הרבה הוצאנו אותו לבסוף, אך לא להרבה זמן. לפתע הוא הסתובב והתחיל לחזור לאורווה במהירות. ואנחנו כולנו נפלנו ארצה ונחבלנו כהוגן, וכל בגדי השבת שלנו התלכלכו.

כך נגמר הסיפור רע מאוד. אמי הענישה אותי כהוגן ואני אמרתי בלבי: "לעולם לא עוד".

איך נולדים עם מטאטא ביד

דרכים אחרות שבהן בילינו ואשר עשו את חיינו שמחים יותר היו הכנת הצעצועים שלנו. זכור לי שאימא הייתה אומרת "אני נולדתי עם מטאטא בידיים". איך אדם נולד עם מטאטא בידיו לא הבנתי, ולשאול את אימא - זאת נראתה לי שאלה מוזרה. אולי תחשוב שחלמתי בלילה חלומות רעים. אך זה הביא לי מחשבות רבות. האם ייתכן שאדם נולד עם מטאטא בידיו? האם המטאטא היה קטן מאוד ואז הוא גדל יחד אתך כאשר הידיים והרגליים גדלים? כמובן שלא. הבנתי זאת היטב מאוחר יותר.

בשבילי לטאטא בחוץ לא הייתה עבודה אלא הנאה, כמו ליצור עיגולים, ריבועים ומיני צורות אחרות על הקרקע החולית. היינו אוספים את העלים לערמה ומציתים אותם כדי להסתכל איך העשן מסתלסל למעלה בצורות מעניינות בעוד שערמת העלים עדיין לא הוצתה. החתול שלי היה קופץ ומשחק וגם אני קיפצתי הנה והנה. בפעמים אחרות נדמו עלֵי האיקליפטוס לדגים קטנים ושיחקתי אתם כמוכרת בחנות. אבנים קטנות היו ביצים. שברי צלחות וספלים היו טובים מספיק כדי לשחק אתם כבעלת בית או שהיינו פורסים סדין על שולחן האוכל שהגיע עד לרצפה ואז הפך השולחן ל"בית משחקים". כן, זה היה ה"בית" שלי. כה הרבה הנאה הפקתי מ"משק הבית". מעולם לא הכרתי משחק טוב מזה לילדים. כאשר שיחקתי "בית", החיים שלי השתנו. החתולה הפכה לאחותי הצעירה או שאני הפכתי לאמה. וכיוון שהייתי בת שבע או שמונה שנים רציתי להיות גדולה יותר.

אף כי תמיד אהבתי לטאטא את הבית, כשהיה תור אחותי הגדולה לטאטא את הבית, ואמרה לי "טאטאי, אני גדולה יותר אז אני יכולה לתת לך הוראות", אז התמרדתי, ובפעמים כאלו היינו מכריזות על מלחמה ואילו בפעמים אחרות היינו ממש אחיות טובות ואוהבות. וגם אם הדברים האלה נראים היום טיפשיים, אז הם היו מאוד משמעותיים עבורי. ואז אימא הייתה צריכה להתערב כדי ליישב את המלחמה והייתה מוצאת את שתינו אשמות.

מקום טוב בשבילי בשעת צרה הייתה צמרת העץ. שם מצאתי מקום מצוין, לפעמים לבכות על הרגעים המרים שבחיי או לפעמים להתרכז בשיעורי הבית שלי, כי לשם רק החתול שלי יכלה לטפס. תמיד לקחתי אתי כמה בייגלה ולפעמים אחד היה נופל ולפני שהספקתי לרדת התרנגולות היו תופסות אותו וברחות כשאחת רודפת אחרי השנייה כדי לזכות בו.

על הקשר עם הבדואים שבסביבה

אנחנו, ילדי המושבות, היינו שומעים בפחד ובחשש בלב סיפורים על הקרבות בין שבטי הבדווים בכפרים

הסמוכים. מעולם לא התקרבנו אליהם ולא נכנסנו לכפריהם או מחנותיהם. שמענו על חייהם ועל קרבותיהם רק מפה לאוזן. אך בכל זאת לעתים קרובות היינו בסכנה בעתות של אי שקט באזורנו. בתקופות שקטות הם היו מגיעים למושבתנו כדי לעבוד עבודה יומית או כדי למכור את הפֵּרות והירקות בשוק או סחורה אחרת ברחובות. לפנות ערב היה על כולם לחזור לכפריהם. בקלות עולה בדמיוני רחבת השוק ההומה במושבתנו, אפילו לאחר זמן כה רב. בתחילה הייתה הסחורה נמכרת במחיר גבוה יותר. הביצים היו נשמרות לפעמים בתוך שמלות הנשים, בחזה של המוכרות. הן היו כה יקרות, במיוחד בעונות המעבר שבהן הטילו התרנגולות מעט ביצים. גם הירקות נמכרו במהירות. היו קוטפים אותם השכם בבוקר, מעבירים אותם לשוק, והם היו קמֵלים במהרה, ככל שהחום והשמש התגברו. בשר לא היה בשפע ולכן מחירו היה גבוה ביותר. [...]

ערבי היה עושה מדי יום סבב עם חמור, מוביל חמישה פחי שמן שכל אחד הכיל גַלון [כארבעה וחצי ליטרים] והיו תלויים משני צדי האוכף שלו. "חנות שמן ניידת" זו הובלה על ידי בעליה שהיה מכריז בקול על מרכולתו, לעתים בעברית ולעתים בערבית "יאללה, שירס - שמן, יאללה שירס, יאללה שמן". פעם תפסתי אותו מרמה על המשקל בעת שמכר שמן לאישה מאוד ענייה. וכך זה היה: כלי הקיבול הועמד על צד אחד של המשקל ומצד שני אבן או משקולת כדי לייצב את המשקל. המוכר היה מוסיף משקולת לפי הנדרש, חצי קילוגרם או קילו, ואז היה שופך את השמן מתוך הכלי שלו לתוך כלי הקיבולת עד ששני הצדדים התאזנו. והנה, שמתי לב שהוא מסיר במהירות את אחת האבנים מצד המשקולות ועל ידי כך מרמה את האישה. התרגזתי וקיללתי אותו בערבית וכנוהג הערבים - "אלוהים יעניש אותך". האיש מצדו כה התרגז עליי שעיניו נפערו ואש הזעם שלו כמעט שרפה אותי. הוא היה גדול וחזק ויכול להשכיב אותי ארצה במכה אחת. אך הוא רק פנה אליי ואמר "חאראם, אללה שלי גם אללה שלך" עניתי "כן, האללה שלי הוא גם האללה שלך אבל אם אתה מדבר על אללה איך אתה יכול לשקר?" הוא לא הוסיף עוד מילה אך ברור שהוא הפסיד את המכירה ולכן הורה לחמור שלו להתקדם, וכך עזב את המקום. למשך מספר שבועות הוא לא עצר בביתנו, ובפעם שכן עצר אמר כל הזמן, עם חיוך על פניו, "שלום, שלום, סלאם עליכם, יש שמן טרי וטוב היום, שמן טרי, שמן מתוק..." וכך המשיך לדבר בתקווה שנשכח את המקרה המביש.

"גמל פחמים" וערביי הסביבה

ועכשיו, יבוא הסיפור על הערבי שסחר ב"גמל פחמים" - לא הגמל, הפחמים שימשו לבישול. לא היו אז גז או חשמל והשתמשו בפחמים שמעליהם רשתות לבישול בסירים, או טיגון, כי זה לא השחיר את הסירים. השתמשו בפחמים גם בגיהוץ (מכניסים אותם לתוך המגהץ) אבל רק בפחם מסוג ב'. אם עדיין נשאר בהם מעט עץ הוא היה מעשן או מוציא ניצוצות בזמן שגיהצו את הבגדים ואז היה משאיר חור קטן, שרוף בבד. אם המגהץ היה מעשן היו מוציאים אותו החוצה עד נגמר העשן. אחר כך זה הלך חלק. זו לא הייתה עבודה קלה, לגהץ. אבל תתפלאו לשמוע - הכול גוהץ אחרי הכביסה: תחתוני פשתן לבנים, כותנה, תחרה, וילונות, ציפות, ציפיות, סדינים, תחתוניות, חצאיות, חולצות, שמלות - כל מה שתגידו. כמובן גם כותנות גברים, חפתים, צווארונים, ממחטות, מפות, מפיות, מגבות מטבח. למעשה - כל דבר שעשוי מבד.

אזי הנה הסיפור שהתרחש באחד הימים. רוכל הפחמים היה מסתובב מרחוב לרחוב, שעה אחרי שעה, מוליך את גמלו

וצועק בקול רם "יאללה פחם, יאללה פחם". יום אחד אחותי נשלחה על ידי אמי לקרוא לרוכל לחצרנו בכדי לנהל אתו משא ומתן בעניין קניית פחמים[...]. אחותי לא הצליחה לעצור אותו אפילו כדי לדבר אתו. לאחר שנעדרה זמן ממושך התחילה אמי לדאוג שמא הוא חטף אותה. כאשר היא חזרה אחרי שעות ארוכות לבדה, עייפה ומותשת, היא סיפרה מדוע איחרה לחזור. הערבי פשוט לא עצר להקשיב לה. הוא המשיך ללכת והיא אחריו - לא משנה איזה מחיר היא הציעה לו, הוא המשיך ללכת ואמר לה "תיחקי אנתי" שפירושו "דברי את". הוא עצמו לא הציע מחיר. כך הם היו עושים עסקים. אבל כאשר הוא שמע את המחיר שהציעה לו ושהיה מוכן תמורתו למסור את הסחורה שלו, הוא עצר.

זמן רב לפני שהציע את הפחמים למכירה הוא כבר ידע כמה הוא רוצה עבורם וכי יש לשלם לו במטבעות כדי שידע במדויק שלא מרמים אותו. הם לא היו מוכנים לקבל כסף נייר מכיוון שלא ידעו לקרוא, אך מטבעות היו עבורם "כסף של ממש", "מצלצלים", והם יכלו להטמין אותם באדמה למשמרת. בשוק, אחרי יום עבודה, ניתן היה לראות את הסוחרים ממיינים את המטבעות על הרצפה, מערימים אותן בערמות קטנות וכל ערמה כנגד כל סחורה שמכרו. רק בצורה זו יכלו לחשב כמה כסף יש להם. ולאחר שספרו על ערמה שוב ושוב, היו קושרים את ערמות הכסף בפינות שונות של ממחטה מלוכלכת, ששימשה אותם גם לניגוב האף, הפנים ולהחזקת הפיתה. לפעמים באותה ממחטה הובילו גם סוכר או גרעינים שקילפו בשיניהם בעת שישבו מתחת לעץ. אחרי כל העבודה שהייתה כרוכה בהגעה לשוק ומשך מכירת הסחורה, כבר הייתה מגיעה שעת הצהריים החמה, זמן לארוחת הצהריים. הרוכל היה מוסיף לפיתה שלו בצל מלוח. אם הייתה נשארת לו עגבנייה מהמכירה אז טוב, אם לא - היה מסיים בנאד מים. לפעמים היו מספר גברים מתיישבים סביב אבטיח ועושים "פיקניק" משותף. אחרי הצהריים באה המנוחה, על הארץ, בצלו של הגמל או החמור. החיה הייתה אוכלת את קליפות הגרעינים, העשב או כל דבר שניתן היה למצוא מסביב. [...]

שינויי פרספקטיבה

לא חשוב עד כמה קטן או גדול המקום שבו אתה גדל - זהו המקום שלך. אין עוד זמן בחיים שהוא בעל משמעות כמו ימי הילדות. אירועים קטנים נראים גדולים יותר בעיני הילד. בית קטן נראה ארמון, זרימה קטנה של מים - כמו נחל, ונחל כמו נהר. מספר עצים נותני צל - נראים כיער, ערמת חול - כגבעה, גבעה - כהר, מספר ערוגות פרחים או ירקות - גנים. כל שאכלת היה טעים ומהנה ואף פעם לא שבעת. עד היום הזה אין מאכלים זהים בטעמם ובטיבם לאוכל שאכלתי כילדה קטנה. אני עדיין מלקקת את שפתיי כשאני רק חושבת על כמה מהמטעמים. כשחזרתי למקום ילדותי, לפני מספר שנים, ולאחר שעברו ארבעים ושלוש שנים, אמרתי בהיכנסי לבית הכנסת הגדול: "מה קרה לו? הוא התכווץ?" מפני שאז לא היה עוד בניין במושבה כה גדול. הייתי הולכת לשם בימי חג והמקום היה עמוס אנשים, הנרות הגבוהים והגדולים דלקו, והאוויר היה חם וקול החזן יחד עם הקהל עשו עליי רושם ענק. תחושת החג העשירה את הרוח. כאשר התכוננו לחג, התופרת מיהרה להשלים את השמלה החדשה שלך והיית לובשת אותה, שמלה חדשה כה יפה שהחברות שלך היו מסתכלות עלייך מכף רגל ועד ראש והנעליים החדשות גם כן, במיוחד לחג. [...]

ה"קרזינה" ששרדה פוגרומים

"הקרזינה" הרוסית שלנו (ארגז חפצים) הייתה יפהפייה ממש, גדולה ומרשימה ומלאת סיפורים לרוב. "הקרזינה" הייתה עבורי אוצר. מרבית החפצים בעלי הערך נשמרו בה וכן כל הבגדים שלא היה בהם צורך. אני תמיד נמשכתי לחפצים מימים עברו. אהבתי את

הסיפורים שאמי סיפרה לנו מהימים בהם היא ואבי ז"ל חיו ברוסיה וה"קרזינה" הזאת הייתה חלק ממשק ביתם. ארגז זה שרד את הפוגרום הרוסי והגיע כל הדרך, יחד עם המשפחה, לארץ חדשה ולחיים חדשים. סיפורים אלו נטעו בי אמונה וגם מעין זיכרון, כאילו חוויתי ימים אלה, אפילו עד כדי כך שזכרתי את אבי למרות שהייתי רק בת שלוש כשנפטר [...]

אימא כמלכת הבית והוראות הן הוראות

אסור לזלזל במחשבות ובזיכרונות המתייחסים לדברים הפעוטים והקטנים הנראים כה גדולים בעיני הילדים. כל הזמן הם עולים בדעתי כאילו הם חיים היום. אני שמחה להבין שמצאתי הרבה הנאה ושמחה במאורעות פשוטים כי בלעדיהם החיים יכלו להיות מאוד קשים.

זכור לי שהבנתי את אמי (או אולי לא הבנתי אותה) כשאמרה שלא אוכל להזמין כמה מחברותיי ליום הולדתי (בתקופה שלי כמעט ולא חגגו ימי הולדת). ביום הזה התחלתי להתכונן מהבוקר. ניקיתי את החצר, טיאטאתי את העלים, והפעם לא כמשחק אלא בכוונה מיוחדת. ציירתי את הדגמים הרגילים בעזרת המטאטא וגם לקחתי קומקום ופיזרתי מים בחול בצורות מיוחדות כדי להפחית את האבק.

הייתי מוכנה כשלפתע אימא קראה לי לעזור לה במאפייה. אמרתי לה: "אימא היום יום הולדתי וכמה מחברותיי עומדות להגיע". והיא ענתה לי: "שטויות ילדתי, יש כאן כל כך הרבה עבודה ואני זקוקה לעזרתך. איך אוכל להמשיך בלי העזרה שלך?" פעמים רבות בעבר היא שיבחה אותי על עזרתי ואמרה לי שהידיים שלי יוצאות כל כך נקיות מתוך הבצק והיא לא תוכל להמשיך בלעדיי כי אני יד ימינה.

מאוד התאכזבתי, בעמקי לבי, אך לא אמרתי דבר. מעולם לא התווכחתי עם הורה או סירבתי להוראה. אימא הייתה מלכת הבית והוראות הן הוראות. אך יחד עם זאת, בתוככי לבי, לא כל כך השלמתי עם המצב. ניגשתי לשקי הגרעינים, לקחתי חופן והלכתי, או נכון יותר לומר רצתי מהר החוצה, לשטח המוכן ליום הולדתי, קראתי לתרנגולות והן הגיעו בריצה בעודי מפזרת עבורן את הגרעינים. בשעת אכילתן הן היו עבורי כמו אורחים. וכאשר הגיעו חברותיי, אמי חילקה להן סוכריות ואמרה להן לבוא בפעם אחרת כי אני עסוקה עכשיו. הן לא כעסו היות שקיבלו את מה שציפו ואני לא הפסדתי דבר כי החברות שלי בימים ההם לא הביאו מתנות - מתנות קיבלתי רק מבני משפחתי, ובהמשך היום חזרנו לשחק ביחד. היה לי חלום אחד, קיוויתי שאולי ביום הולדתי יהיה איזה שינוי בתפקידיי השגרתיים, אך זה לא קרה. לא הייתה אפשרות להפסיק את העבודה ולא היה יוצא דבר ממשחקים. אמי צדקה גם במקרה הזה. היא לא התכוונה להרע כאשר עמדה בתוקף על דעתה. היא תמיד עמדה כשומרת כדי להגן על משפחתה הקטנה ודאגה לעתיד.

ה"סליק" של הגרעיני החיטה

אני זוכרת את הציפות הגדולות, בגודל של מזרנים, שאימא הכינה מיוטה ומילאה בגרעינים. את השקים הגדולים העמידה על קרשים שעמדו על ארגזי עץ וכיסתה אותם בכיסויי ספה, עד לרצפה. עליהן הניחה כריות יפות שאותן תפרנו בבית הספר, וקישטנו עם "אפליקציה" של פקעות תולעי משי. וכך, כשנשלחו החיילים הטורקים להשיג גרעינים מבתי התושבים כדי להאכיל את הצבאות הרעבים, לא יכלו אפילו לחשוד ב"מטמון" המוסתר. ואילו אנחנו נהנינו מההספקה

המאוחסנת שלנו עד שהסתיימו ימי מלחמת העולם הראשונה. רבים מבין שכנינו היו רעבים בתקופה זו. עקב המלחמה, במשך זמן רב, לא הגיעו אוניות עם הספקה מארצות אחרות, כך שכל משפחה הייתה צריכה לדאוג לעצמה.

כל חייה הייתה אימא מעשית מאוד וידעה ש"מחר" זה עוד יום. שמרנו "נפוליונים" צרפתיים מזהב במקום סודי ובזמנים קשים פרטנו אותם למטבעות קטנות יותר כדי לקנות אוכל. אנחנו כילדים לא ידענו מחסור ולא רעב הודות לאימא ולעינה הפקוחה.

מילה ששמענו לעתים, והשתמשו בה הרבה בתקופת המלחמה, הייתה "מורטוריום" (ביטול חובות). עד מהרה, תפוחי הזהב שהיו בשפע בגלל הנמלים הסגורים ולא נשלחו לחו"ל, נקראו "מורטוריום". לעולם לא תמצאו בתפריט של מסעדה "מורטוריום עם לחם". אך לעתים זו הייתה אצלנו ארוחה או חטיף לבית הספר. זיתים שלא היו יקרים מאוד נמצאו בשפע וכן שמן זית. הם היו לא רק בריאים אלא גם טעימים וסיפקו ארוחה מושלמת, עם לחם כמובן. [...]

שרה ואברהם - סיפורם המיוחד של זוג הֲרים במושבה

וכאן ברצוני לספר לכם על זוג שאמי שלחה אותי אליהם לקנות חלב. הם היו מבקשים ממני להיכנס אליהם הביתה ולשתות אתם תה - "צ'אי ופירזנה". עיניהם היו כה כחולות ומלאות טוב לב שלא הייתה לי סיבה לסרב. אך אני היססתי, אולי כי לא היו להם ילדים. לגבר היה זקן סמיך שכיסה כמעט את כל פניו והקשה אפילו לראות את חיוכו המקסים. קולו היה רך מאוד ואשתו עטפה את ראשה ב"בבושקה" וכיסתה את כל שערותיה לפי כללי הדת. היא הייתה עגלגלה ולבשה חולצות גדולות, מי יודע כמה, אחת על השנייה. חולצות ענקיות עם שרוולים ארוכים ותמיד סינר חגור על מותנה. הסינר שימש לה לדברים רבים - לנגב בו את הידיים, להרים סיר חם, למחוט את האף או לגרש תרנגולות שפלשו הביתה. בסינר ניתן היה לאסוף ביצים, לקלף על הברכיים תפוחי אדמה או לנגב דמעה. והכיס הגדול מלפנים היה מחסן לכל חפץ שבא ליד - מטבעות כסף, סוכר לתה [קוביות סוכר], גרעינים שיהיו בהישג יד כשהתיישבה לנוח על הספסל. ועוד שימש להוציא ממנו גפרור ולהצית את האש שלא לדבר על כך שהגן על החצאית שמתחתיו. האישה הזאת הייתה עקרה ואמי הרגיעה אותי באומרה שהיא רק מבקשת שאכנס כדי שתהיה לה אפשרות לדבר עם ילד. אני לא ממש התעניינתי בבית שלה אך הסמובר הרוסי שעמד שם תמיד וצפצף כאילו הוא מספר סיפור, והתיון שהיה עליו, משכו אותי בכוח לתוך הבית שהיה ללא ילדים. היה שם גם חתול קטן שליטף את רגליי. היו אלה זוג מבוגרים נוצרים רוסים שהתגיירו ולפיכך שינו את שמם לאברהם ושרה [זלצמן]. אלה היו השמות שנתנו לגרים - שמות הזוג העברי הראשון אברהם ושרה. היו להם מספר פרות והם התפרנסו ממכירת חלב, גבינה וחמאה. היא הייתה חולבת את הפרות ושניהם דיברו רוסית עם הפרות שלהם. הפרות קיבלו אוכל רב ועורותיהן היו מבריקים ומשיים. הם אהבו את הפרות שלהם כאילו אהבו את ילדיהם. כאשר נולד עגל הם היו חוגגים כמו הורים שנולד ילד חדש במשפחתם. ממש ראו את אושרם בפניהם [...].

ביתם היה חשוך, קדורני, ועמד בו ריח מוזר, לא ריח רע אבל שונה מהריח שהיה בביתי עם ניחוח המאפייה הנעים [...]. ועוד דבר מעורר תימהון הייתה המיטה הגבוהה שעמדה בסלון ומי יכול היה לשער מה היה חבוי תחת הכיסוי הגדול והכהה שכיסה אותה ואשר תפסה כמעט את כל החדר. המיטה הייתה מאוד גבוהה או אולי התקרה נמוכה, אך בגלל המיטה הזאת לא ראו שום דבר

אחר שהיה בחדר. כל הרהיטים האחרים התגמדו ליד המיטה הגדולה הזאת. לא אנשים רבים התחברו אל בני הזוג, אולי מפני שדיברו רוסית, אף כי רבים במושבה היו דוברי רוסית. מטעם כלשהו היה להם קשה להשתלב בחיים החדשים כאן ובנוסף לזה, הם גם נראו כה שונים. אבל תסמכו על הילדים. רבים היו עוצרים בדרכם לבית הספר כדי לקבל את המתנות שנתנו להם באהבה - ממתקים, עוגיות, גרעינים, פיסטוקים, בוטנים ועוד. אני חיבבתי אנשים בכל הגילים וכאשר הזקנות היו קוראות לי להשחיל מחט עבורן או שולחות אותי למשימה מיוחדת, עשיתי זאת ברצון רב. אף פעם לא רציתי לפגוע ברגשותיהם של הזוג המבוגר הזה. ידעתי שהם מעולם לא גרמו נזק לאף אחד. ידעתי שהם פשוט רצו לדבר עם מישהו. איך הבנו אחד את השני? שפה לא הייתה ממש נחוצה (אף כי כן הבנתי מעט רוסית היות שזו הייתה השפה הראשונה שלי. אך בארץ החדשה העברית שלי התגברה על הרוסית). הבנתי אותם רק מכך שהסתכלתי עליהם. הם היו מניחים את ידיהם על החזה ונאנחים עמוקות וכך ידעתי שהם גלמודים.

באחת הפעמים פגשתי את שרה בכניסה לביתם בוכה מרות, מנגבת את עיניה האדומות בסינרה וגורפת את חוטמה לתוכו. חשבתי שאולי הזקן נפטר היות שהוא היה מבוגר ממנה בשנים רבות ואני ידעתי שזקנים מתים קודם. אך היא לקחה אותי בידי לרפת והראתה לי ששכן ניסר חלק מהתומכים של הגג והקיר נטה ליפול כך שהפרות בקושי יכלו להיכנס למקומן. גם גשם שירד הרטיב את הפרות המסכנות וכל הרפת נראתה הרוסה ובמצב נורא. מאוד הצטערתי על המקרה ועל כך שהפרות צריכות לסבול בגלל האכזריות של בני האדם. באותו ערב שמעו כל האנשים את פעמון האזעקה מצלצל בכיכר בקולי קולות וכל אזעקה כזאת פירושה היה בעיות: או שאירע מקרה של אלימות, או שכנופיית גנבים פשטה על המקום. בתוך דקות ספורות התמלאה הכיכר אנשים ולתדהמת כולם, שם בראש הסולם, עמדה שרה מצלצלת בפעמון וצועקת בקול, ברוסית, ביידיש ובעברית, מיידעת את כולם בצרותיה. תמיד חשבו שהיא מוזרה ועכשיו אמרו שהיא משוגעת. אני לא חשבתי כך אחרי מה שראיתי - הרפת הנופלת והפרות הרטובות. הזקן שכב חולה במיטה ולא היה יכול לעזור ולהילחם בהשחתה, ובכלל - תמיד דיבר בקול שקט ובעדינות. אני אפילו ראיתי אותו בוכה באותו יום. שניהם כפי הנראה סבלו מאוד ומי יודע מה היה הסיפור האמיתי של חייהם ומדוע הם התגיירו ובאו להתחיל חיים חדשים בארץ חדשה.

אף פעם לא שמעתי מהם מדוע נהגו בהם לא יפה. לא יכולתי להבין אותם בימים מאושרים יותר ועל אחת כמה וכמה בימי צרה.

כאשר צלצלו בפעמון, נבהלו כולם. אף אחד, אפילו לא "הליצנים" במושבה, לא העז להתעסק עם הפעמון. מאותו זמן שערבי רצח שומר במשמרתו בכרמים וכל האוכלוסייה נכנסה להלם עמוק, אנחנו, הילדים, היינו נבהלים מאוד מצלצול הפעמון. הוא לא נשמע כמו צלצול של פעמוני הכנסייה. במושבה כמובן לא היו כנסיות, רק בתי כנסת. צלצול הפעמון עבורנו פירושו היה צרה. ולמרות שאנחנו, הילדים, שיחקנו סביב עמודי הפעמון, איש מאתנו לא העז לעלות אפילו שלב אחד בסולם. אפילו לא רצינו להסתכל למעלה. רוב הילדים, כמוני, לא רצו מעולם לשמוע את קול הפעמון. למרות זאת, הוא היה ממש כאן, במרכז של חיינו.

בית הדואר ו"מכתב של אמא"

בית הדואר הקטן שלנו הביא לנו דואר מהעיר הקרובה, מכתבים מארצות

רחוקות וגם עיתונים ושבועונים. הפקיד שניהל אותו היה פותח את החלון הקטן שלו מדי ערב וכולם היו מכונסים סביב. ועם הודעה על מכתב, הנמען היה צריך לשלם סכום מסוים עבור השירות כי אחרת היה עליו לנסוע העירה, לבית הדואר שם. המכתב היה נמסר לנמען, שהיה רץ אתו הביתה, לפתוח אותו ולקרוא בו. כאשר היו קוראים את שמנו הייתי תופסת את המכתב ורצה בכל המהירות הביתה, כה מהר שלעתים נשארתי ללא נשימה. לפעמים המכתב היה עבורי באופן אישי. זו הייתה התקופה שאחי הבכור היה בארגנטינה ואני ואמי חיכינו בכיליון עיניים למכתב שהגיע ממרחק כה רב. אמי חיכתה עד כדי כך שידיה היו רועדות עד שפתחה את המכתב וקראה מה כתב בנה, ובתקווה שהכול בסדר אצלו. אני הייתי מקשיבה לכל מילה ורואה איך הדמעות זולגות מעיניה כך שהעיניים שלי מלאו גם הן בדמעות. קראנו להם דמעות של שמחה. קבלת המכתב באמת הסבה לנו שמחה ולמרות שהדבר המחיש לנו עוד יותר את המרחק שבינינו, בכל זאת משהו חם נכנס לנו עמוק בלב. לעתים קרובות שמעתי את אמי שרה ביידיש שיר שנקרא "מכתב אל אימא", שיר ששרו אימהות במשך דורות רבים.

לעתים קרובות עזבו בנים ובנות את הבית לחפש שדות ירוקים יותר. השיר המסוים הזה הפך להיות חלק מאימא. המנגינה הייתה כה עצובה ויפה, המילים כה פשוטות ואמיתיות, וכך זה נשמע:

מכתב אל אימא
אל תאחר אל פגם.
כתוב בני, בני האוהב
מכתב לאימא.

חתונה על מדרגות בית הכנסת

תהלוכות החתונה תמיד משכו את תשומת לבי והיוו עבורי סיבה למסיבה. מאורעות כאלה שימחו את כולם, מגדול עד קטן, חתולים וכלבים ואפילו התרנגולות. כולם נהנו מהדברים הטובים שהיו לאכול. טקס החתונה התקיים על מדרגות בית הכנסת. ארבעה צעירים היו מחזיקים את החופה, כל אחד עמוד, בכל פינה. החתן עמד באמצע והכלה, לבושה כולה לבן והינומה לבנה ארוכה כיסתה את פניה וחלק ממנה תלוי מאחור, לפעמים עד לרצפה ולפעמים אף ארוכה יותר. זר פרחי תפוז היה עוטר את ראשה. ילדים, גם הם לבושים יפה, החזיקו את ההינומה בהיותה ארוכה מאוד, שלא תתלכלך. ההורים עמדו דום, האימהות בוכות. בעיקר אהבתי לראות כשהכלה סובבה את החתן שבע פעמים, הנורות דלקו בהירים והנגנים ניגנו בהתלהבות. כולם היו מקשיבים ומסתכלים. אנחנו, הילדים, היינו צריכים להיות הקרובים ביותר כי אסור להפסיד דבר. וכאשר החתן שבר סוף סוף את הכוס על האבן שניצבה ליד רגלו, כולם היו צועקים פה אחד "מזל טוב". היו תהלוכות שיצאו מבית הכלה ושם הייתה התלהבות רבה, כולם הלכו אחריה, מוזמנים ולא מוזמנים. כאשר גדלים במקום קטן, אתה הופך לחלק ממה שקורה, לחלק מהקהל. באיזו צורה אחרת יכולים לקיים חיי קהילה? נולדים, מתחתנים ונקברים. גם כל ההלוויות נערכו לפני בית הכנסת הגדול. אלה לא היו רגעים שמחים בחיינו אבל כיבוד המת הייתה מצווה.

פרדסים, כרמים ושמחת הבציר

מסביב לשכונות השתרעו פרדסים רבים ויפים של תפוחי זהב ולימונים. דונם ועוד דונם של אדמה, לאין ספור, שורה אחרי שורה של כרמים, כרמי שקדים, בוסתנים ושדות של מילונים

וירקות. כל זה הוסיף לפרנסתה של המושבה שלנו. תפוחי זהב, לימונים, שקדים ויין היו תוצרת לייצוא ובכל העולם הכירו את הארץ הקטנה הזאת על פי המשלוחים שהגיעו לשווקים הרחוקים. השם המסחרי של היין היה "כרמל". ראשון־לציון שלנו הייתה גאה בכך שיש לה מרתפים מהגדולים בעולם.

באמצע הקיץ התחילו את הבציר והיקבים שקקו פעילות. היו מקימים אוהלים מיוחדים לתת מחסה למשפחות שבאו במיוחד לבציר. בסוף העונה הייתה חגיגה גדולה עם שירים וריקודים ותהלוכת המשפחות שעברה ברחובות. המשפחות האלה היו לבושות במידת מה כמו צוענים - בגדים ססגוניים, הרבה שרשרות חרוזים סביב לצוואר. על אף שהיו יהודים הם דיברו ערבית אך התפללו בעברית והיו דתיים.

אני מאוד אהבתי טקסים ונהניתי מהם. הייתי הולכת עם חברותיי כמעט מדי ערב לראות איך הם רקדו ושרו את שיריהם.

בעונת הבציר ועשיית היין היו משליכים הרים של ציפה (קליפות וגרעינים) מה שיותר רחוק מהבתים, אך בכל זאת עמד סירחון חמוץ שלא פג עד שגשמי החורף שטפו את האוויר. זבובי חומצה ריחפו כעננים שחורים מעל הפסולת אך הם לא ממש הפריעו לנו. מאוחר יותר היו שופכים את העגלות באופן קבוע לתוך הפרדסים ובשדות והפסולת שימשה כדשן. [...]

◆ ◆ ◆

והנה הגיע הזמן לשינוי. משפחתי עזבה את המקום וכך גם אני. גדלתי והשארתי מאחוריי את תקופת הילדות, אך לא את הזיכרונות[...] לא כל הזיכרונות הם פרי הדמיון וגם הרגשות שעולים בעקבותיהם מופיעים בצורתם הקודמת והם האמת לאמיתה.

שחזור האירועים, שהם חזקים ולא ניתנים למחיקה, נושאים בחובם דמויות אנושיות. התחושות, שמסתתרות בין קפלי המילים הכתובות, זקוקות לחומר רב נוסף כדי להדגיש את צבען. אולי ציור יפה או הצגת תיאטרון יוכלו לתת את התשובה לכך באחד הימים..."

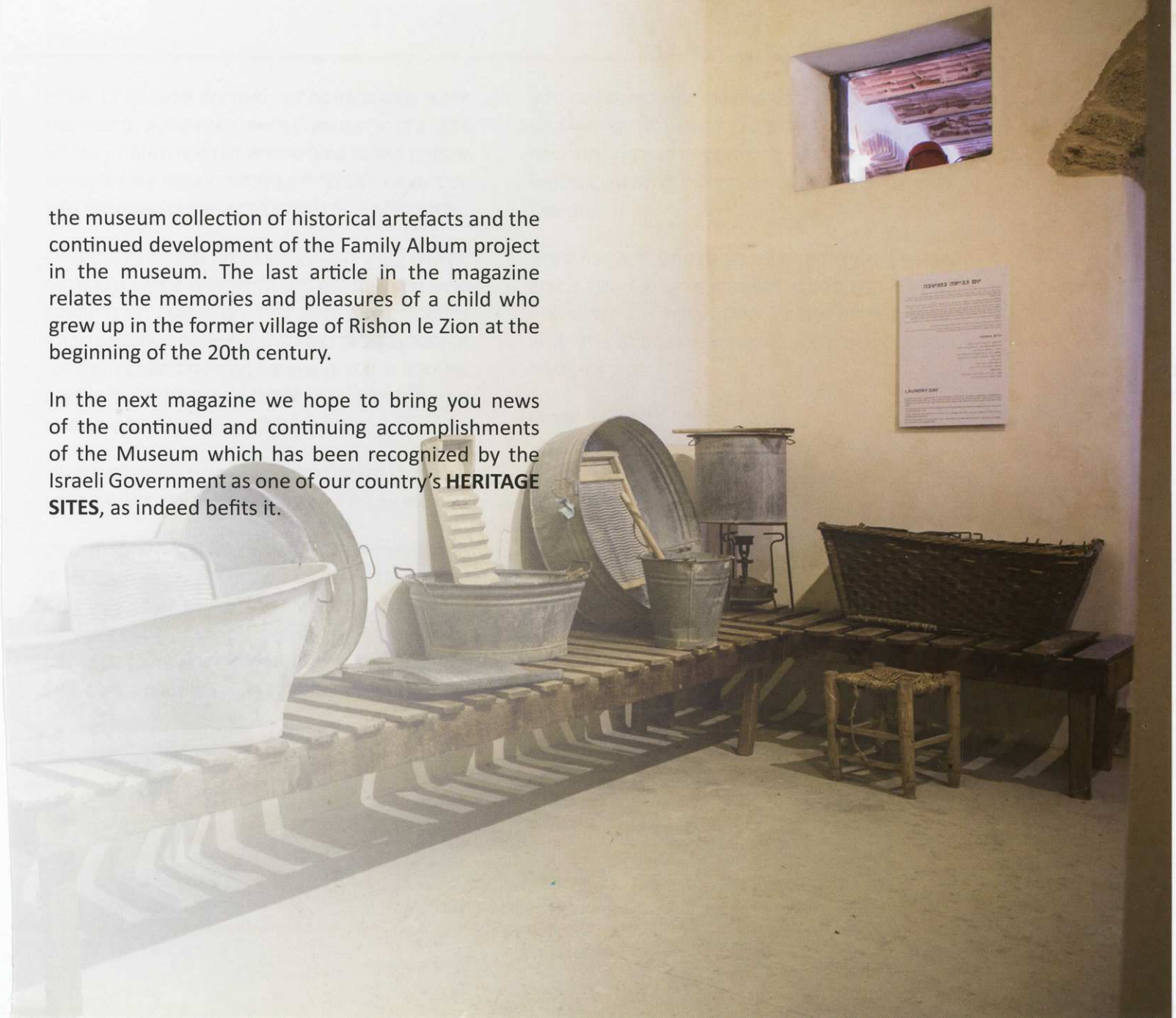
(חתום) "אימא"

תרגמה מאנגלית יוספה פוחצ'בסקי

the museum collection of historical artefacts and the continued development of the Family Album project in the museum. The last article in the magazine relates the memories and pleasures of a child who grew up in the former village of Rishon le Zion at the beginning of the 20th century.

In the next magazine we hope to bring you news of the continued and continuing accomplishments of the Museum which has been recognized by the Israeli Government as one of our country's **HERITAGE SITES**, as indeed befits it.

SUMMARY

This magazine covers a period of three years activity, development and renewal in the history of Rishon le Zion's History Museum. In the course of that period, concomitant with the regular daily activity, there have been upgrades both in the physical appearance of the Museum, as well as, and most particularly, in the historical approach to the history of Rishon le Zion.

During the past year the historic buildings that make up the museum complex have undergone extensive restoration and, at the same time, new ideas have been developed appertaining to the content of the material dealt with by the Museum and new programmes have been introduced which extend beyond the boundaries of the Museum itself so as to bring in the whole of the historic heart of the city. All these changes have been warmly commended in the introduction to the magazine by the Mayor of Rishon le Zion, Mr Dov Zur, by Mr Reuben Pinsky, Head of the National Heritage Department, by Mr Gilad Weiss, Art and Heritage Production Director in Rishon Le Zion and by the Chairman of The friends of the Museum Association, Mr Atzmon Yaniv .

In the opening article of the magazine, Nava Kessler, the Museum's Director, writes under the title " Renewal – Vision, Inspiration and Realization", and sets out in detail how her plans can be brought to fulfilment in the future. The article written by Yona Shapira, the Museum's curator, deals with the restoration that was carried out in the various historic buildings over the past three years, the exhibitions and gatherings that took place in the Museum and the new books and articles that have been written on the subject.

In some of the other articles, we can glean details of some of those exhibitions and gatherings that were housed in the Museum precincts in connection with Jewish Festivals or other important dates – activities in which both children and adults from Rishon le Zion and elsewhere participated in their thousands.

In the additional articles about the Museum we have accounts of the wide range of educational activities that take place in the Museum for children of all ages from kindergarten through elementary school, middle school and high school; the renewed work on

The Education Center

Experiential educational sessions for pupils at Rishon Lezion Museum, 2013–2014, 130 years of Rishon Lezion / Education Center Director, Tanya Ardan 43

Summary of the year's activities at the Education Center, 2015 / Education Center Director, Tzipi Gozez 48

Rishon Lezion Museum leads a creative-curatorial process at schools in the city / Tal Harmelech 54

Reaching out to the community / Nili Arava 55

In the Museum Archives

Rishon Lezion Museum's collections / Collections Manager, Efrat Haberman 58

Old and New in the Archives / Archives Manager, Hadas Avivi 62

The Family Album

The Family Album as genealogical research / Tirtsa Haviv Green 64

Respect for members of the 'Hagana' and... the Family Album / Varditte Roiter 68

Images from the album – a pioneer woman / Tirtsa Haviv Green 69

Memoirs

Memories and impressions of a young girl in the young town of Rishon Lezion in the early twentieth century / Hanna Seikoff (Polak) 72

Summary 89

Contents

Message from the Mayor / Dov Zur 5

Rishon Lezion's part in the Rehabilitation and Empowerment of National Heritage Infrastructures Project / Reuven Pinsky, Head of the National Heritage Department 6

Greetings from the Art and Heritage Production Director / Gilad Weiss 7

Activities at the Museum

Renewal – vision, inspiration, realization / Museum director, Nava Kessler 8

Renewing Rishon Lezion Museum and the city's historic center – a review of the conservation work in 2013–2015 / Nava Kessler The Museum Director and the Curator Yonah Shapira 11

Exhibitions / Museum curator Yonah Shapira 17

Conferences and publications / Yonah Shapira 25

Events and cultural activities at the museum / Ronit Markovitch 31

The 'Israel Revealed to the Eye in Rishon Lezion' project / Tal Harmelech 34

Friends of the Museum

Message from the Chairman of the Friends of the Museum Association / Atzmon Yaniv 36

Message from the Secretary of the Friends of the Museum Association / Zohar Zafrani 38

Members of the Friends of the Museum Association Board of Directors 39

Museum Benefactors 40

Revival and Activity
at the Rishon LeZion Museum

No 16, 2016

עמותת ידידי מוזיאון ראשון לציון
FRIENDS OF MUSEUM RISHON LEZION

ראשון לציון

החברה העירונית ראשל"צ
לתרבות, ספורט וגופש בע"מ

מוזיאון ראשון-לציון